

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**SURİYE’NİN TERÖR İLE İLİŞKİLENDİRİLME
SÜRECİ VE TERÖR POLİTİKALARI
(1990-2004)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Hür Emre ÖNAL

İstanbul 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

**SURİYE’NİN TERÖR İLE İLİŞKİLENDİRİLME
SÜRECİ VE TERÖR POLİTİKALARI
(1990-2004)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Hür Emre ÖNAL

Danışman
Doç. Dr. Osman G. ÖZGÜDENLİ

İstanbul 2010

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII

GİRİŞ SURİYE'YE COĞRAFYASINA VE TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

A. COĞRAFÎ VE DEMOGRAFİK YAPI	1
B. SİYASÎ TARİH	3
C. MANDA YÖNETİMİNDEN GÜNÜMÜZE SURİYE	5

BİRİNCİ BÖLÜM TERÖR VE TERÖRİZM

A. TERÖR VE TERÖRİZM	8
1. Tanımı ve Tarihi	8
2. Terör ve Safhaları	12
a. Strateji	12
b. Örgütlenme	12
c. Propaganda ve Eylem	12
d. İç Savaş	13
3. Terör Örgütlerinin Başlıca Gelir Kaynakları	13
a. Yandaş Devlet Yardımı	13
b. Haraç	13
c. Soygun	13
d. Uyuşturucu Ticareti	13
e. Sahtecilik	13
B. TARİHTE TERÖR	14
C. ULUSLARARASI HUKUK VE TERÖRİZM	15
1. Birleşmiş Milletler Açısından	15
2. NATO Açısından	17
3. AGIT Açısından	18

D. ULUSLARARASI HUKUKÎ YAKLAŞIMLAR	19
1. Uluslararası Sorumluluk Hukuku Açısından	19
2. Ülkenin Kuvvete Başvurma Yetkisi Açısından	19
3. Uluslararası Hukuk Açısından	19
4. İnsanî Hukuk Açısından	19
E. TERÖRİSTLERİN HUKUKÎ STATÜSÜ	20
F. MEDYA VE TERÖR	20
G. TÜRKİYE VE TERÖR.....	22
1. Sağ-Sol Terör	23
2. Bölücü Terör	26
a. ASALA	26
b. PKK Terörü	27
c. Din Eksenli Terör	29

İKİNCİ BÖLÜM TERÖRİZM VE SURIYE

A. TERÖRLE İLİŞKİLENDİRME SÜRESİ İÇERİSİNDE SURIYE’NİN ABD VE SSCB İLE İLİŞKİLERİ	32
1. Terörizm Destekçisi Olarak Suriye	32
2. Suriye-SSCB/RF İlişkileri	37
3. Suriye-ABD İlişkileri	39
B. TÜRKİYE-SURIYE İLİŞKİLERİ VE TERÖR FAKTÖRÜ.....	43
1. Türkiye-Suriye İlişkileri	43
2. 1990’lı Yıllarda Türkiye-Suriye İlişkileri ve Terör	46
3. İki Ülke Arasındaki Yapısal Sorunlar	50
a. Hatay Sorunu	50
b. Su Sorunu	56
ba. Suriye Kurulmadan Önceki Dönem	56
bb. Suriye’nin Kuruluşundan Sonraki Dönem	57
bc. Suriye’nin GAP’a Sabotajları ve Yeraltı Suları	61
C. YENİ DÖNEMDE SURIYE	63
1. Hafız Esad’ın Felsefesi ve Suriye	63
2. Esadlar ve İktidar Mücadelesi	66
3. Beşşâr Esad ve Yeni Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri	68
a. Başbakan Abdullah Gül’ün Suriye Ziyareti	72
b. Beşşâr Esad’ın Türkiye Ziyareti	72
c. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Suriye Ziyareti	74
d. Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bardağın Boş Tarafı	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SURİYE’NİN HİMÂYE ETTİĞİ TÜRKİYE KARŞITI
TERÖR ÖRGÜTLERİ

A. BEKÂ‘A VADİSİ’NDE ÜSTLENEN ÖRGÜTLER	76
1. DHKP-C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi)	76
2. DHKP-C SPB (Silahlı Propaganda Birlikleri)	77
3. THKP-C ACİLCİLER	77
4. TKP KIVILCIM	78
5. TDP	78
6. TKP/ML TIKKO	79
7. ASALA	79
B. ŞAM BÖLGESİNDE ÜSTLENEN ÖRGÜTLER	81
1. PKK/KADEK	81
SONUÇ	84
BİBLİYOGRAFYA	85

KISALTMALAR

A.B.D.	Amerika Birleşik Devletleri.
a.g.e.	Adı geçen eser.
bkz.	bakınız.
c.	cilt.
<i>DİA</i>	<i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.</i>
ed.	edited.
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi.
haz.	Hazırlayan.
<i>İA</i>	<i>Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi.</i>
krş.	karşılaştırınız.
n.	not/dipnot.
PKK	Kürdistan İşçi Partisi.
s.	sayfa.
S.	Sayı.
S.S.C.B.	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
trc.	tercüme.
vd.	ve devamı.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada tarihin başladığı yer olan Ortadoğu'nun en önemli aktörlerinden Suriye'nin dış politikası terör perspektifinden karşılıklı ilişkiler çerçevesinde “tarihsel, güncel, hukuksal, karşılaştırmalı, eleştirel ve futurulist yaklaşımlar” ile incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma esnasında karşılaşılan en büyük sorun, özellikle terörizm tanımının göreceliliğinden kaynaklanan yorum farklılıkları olmuştur. Bu sorun, yorum farklılıklarının tespit, tahlil ve kritiği ile aşılmaya çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanma sürecinde değerli yardımlarını gördüğüm pek çok kişiye teşekkür borçlu olduğumu belirtmeliyim. Yüksek Lisans tezimin çerçevesinin çizilmesinde ve Yüksek Lisans öğrenimimde olaylara farklı perspektiflerden bakarak tarihsel çerçeveye politik analiz yapma yetisini bana kazandıran danışman hocam Doç. Dr. Osman G. ÖZGÜDENLİ'ye, bu tezin hazırlanmasında yol gösterici olan ve değerli eleştirilerde bulunan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Esra HATİPOĞLU'na ayrıca bizlere göstermiş oldukları özveriden dolayı değerli hocalarım; Prof. Dr. Nurten GÜNAL, Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN ve Doç. Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU'na içten teşekkürü borç biliyorum. Ayrıca tezimin yazım aşamasında bana her zaman yardımcı olan değerli arkadaşım Mahir'e ve Surrey Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür borçluyum. Haliyle bu çalışmanın bütün eksiklikleri ve yanlışları bana aittir.

Hür Emre ÖNAL

ÖZET

Tarihsel çerçevede Türkiye-Suriye ilişkilerine baktığımızda iki ülke arasındaki sorunlardan Hatay sorunu Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılına dayanmaktadır, Bu sorun Suriye'nin "Büyük Suriye Projesi'nin" bir sonucudur. Su sorunu ise 1976 yılında Karakaya Barajı'nın dolumu esnasında ortaya çıkmıştır. 1995 yılına gelindiğinde Suriye, Türkiye'yi GAP'ın Fırat Nehri'nin debisini 28m³ den 13m³ düşüreceği yönünde suçlamıştır. Terör sorunu ise, 1980'li yılların başından itibaren, su hususunda Türkiye'den daha fazla tavizler koparmak amacıyla, Suriye'nin Türkiye'ye karşı muhalif grupları barındırma, besleme ve yönlendirmesi ile ortaya çıkmıştır.

Güç ve arzular arasındaki uçurum burada terörü Suriye için gerekli kılmıştır. Şam'a göre Hatay, Türkiye'nin kendilerinden çaldığı bir toprak parçasıdır ve geri alınması öncelikli bir ulusal hedeftir. Suriye haritalarında hâlâ Suriye'nin bir parçası olarak gösterilen Hatay, zaten Suriye Baas Partisi'nin tüzüğü'nün 7. maddesinde de Arap toprağı olarak tanımlanmaktadır. Su ve Hatay sorununa bağlı olarak ortaya çıkan terör faktörü ise 1980'li yılların başında Türkiye-Suriye ilişkilerinin gündemine girmiş fakat tam olarak etkisini 1987 yılında göstermiştir. Dönemin vahim hatası olarak Suriye'ye 500m³ su verilmesine dair protokol imzalanmıştır. Fakat bu taviz de Suriye'yi terör kartını oynamaktan vazgeçirmemiştir.

Bu iki sorun çerçevesinde zaten gergin olan ilişkiler 1998 yılında Suriye'nin PKK lideri Abdullah Öcalan'a evsahipliği yapması ile ultimatom noktasına gelmiştir. İran'ın arabuluculuğu eşliğinde 20 Ekim 1998 tarihinde imzalanan Adana Protokolü ile Suriye kısaca, PKK'ya verdiği desteği kesmeyi ve PKK lideri Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmeyi kabul etmiştir. Protokol sonrası normalize olmaya başlayan ilişkiler Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın Türkiye'yi ziyareti esnasında yapılan ticari antlaşmalar ile daha ileri bir boyuta gelmiş 2009 tarihinde de iki ülke karşılıklı olarak vizeleri kaldırmıştır.

Sonuç itibariyle, uluslararası sistemde yalnız kalan Suriye, Türkiye'ye neredeyse bir can simidi gözü ile bakmaktadır. Türkiye ise komşuları ile sorunlarını minimize ederek bölgede daha aktif bir politika oynama çabası içerisindedir. Şuan ki barış ve dostluk ortamı her iki ülke için de önemli ve gereklidir. Ne var ki geçmişte yaşananlar da hiçbir zaman unutulmamalıdır.

SUMMARY

When we look at the historical framework of Turkey-Syria relations, disputes between the two countries are based on the 1946 when the Syria gained its independence. The issue of Hatay province is a consequence of Syria's "Great Syria Project". But the water dispute came into light during the filling of Karakaya dam's in 1976. In 1995 once again Syria, was accusing Turkey of reducing the river flow from 28m³ to 13m³. The terror on the other hand, has emerged from the beginning of the 1980s when the Syria sheltered, fed and orientated the opposition groups against Turkey in order to get more concession from Turkey on the water dispute.

The gap between power and desires have made terror necessary for Syria. According to Damascus, Hatay, is a part of land Turkey stole from them and taking it back has been a primarily national target. In the Syria's maps Hatay province is still shown as a part of Syria, it is already defined in the article 7 of the Syria Baath Party's statutes as an Arab land. The terror factor which occurred in connection with Water and Hatay Province disputes have entered on the agenda of Turkey-Syria relations in the early 1980s but it was fully demonstrated in 1987, and as a grave error of the period a protocol was signed giving Syria about 500 m³ of water. Even this concession did not dissuade Syria from playing the terror card.

The relations which was already strained in the context of these two disputes came to the point of an ultimatum when the Syria started to welcoming (Put the PKK Leader Abdullah Öcalan at ease) the PKK leader Abdullah Öcalan in its land. Along with the Iran's conciliation, Syria briefly agreed to cut off the support to PKK its already giving and deport Abdullah Öcalan, the PKK leader by signing Adana Province Protokol on 20th October 1998 and after the protocol, relations with Syria began to be normalized and it came to a further dimension when the President Bashar Asad visited Turkey and during which the commercial treaties had been signed and mutual visa between these two countries had been removed in 2009.

Consequently, Syria which remained alone in the international system, has been looking Turkey as a life buoy. Turkey is on the other hand is trying to minimize the problems with its neighbours in order to play an active political role. The current peaceful and friendly environment are important and necessary, however, the thing that occurred in the past should never be forgotten.

GİRİŞ

SURİYE COĞRAFYASINA VE TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

A. COĞRAFİ VE DEMOGRAFİK YAPI

Asya, Avrupa ve Mısır kökenli eski imparatorlukların kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde yer alan Suriye, günümüzde de kuzeyden güneye Türkiye ve Suudi Arabistan ile petrolce zengin Arap yarımadası arasındaki başlıca bağlantıyı sağlar. Doğudan batıya ise Irak ile Mısır arasındaki koridoru oluşturur¹. Suriye kelimesinin anlamı tam olarak bilinmemekle beraber Asuriye kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir. Ülkenin eski adı ise, Aramlılar'ın adıyla "ARAM" dır. Suriye kelimesinin Osmanlı kaynaklarına girmesi Avrupa ülkelerinin etkisiyle XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir. Başlangıçta Osmanlı idaresi altındaki bölge toprakları Şam vilayeti olarak isimlendirilmişti, bölge I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız mandasına girmiş ve Suriye adı ile isimlendirilmeye başlanmıştır².

Kuzeyde Türkiye, güneyde Ürdün ve İsrail, doğuda Irak ile çevrili olan Suriye 185.810 km² alan kaplamakla beraber Türkiye'nin de en uzun kara sınırını oluşturan komşusudur. Batıdan 170 km Akdeniz sahil şeridinde sahip olan ülke, genelde hafif tepelik bir plato görünümündedir. Ülke coğrafi özellikleri itibariyle Batı Suriye ve Doğu Suriye olmak üzere ikiye ayrılır. Batı Suriye olarak isimlendirilen bölge Akdeniz kıyısı ve onun gerisindeki kuzey-güney yönlü dağlardan oluşur ve Kahramanmaraş'tan başlayıp Amik Ovası ile devam ederek içinden Asi Nehri'nin de geçtiği Gor Çukuru'ndan oluşur. Sahanın Türkiye ile Lübnan arasındaki kıyı şeridi yer yer yüksek kayalık dik falezlere yer yer de kumsallara sahiptir. Ortalama yükseltisi 350-500 m arasında olan Doğu Suriye ise geniş düzlükleri ve geniş tabanlı vadileri ile tarıma elverişli bir bölgedir. Suriye Mezopotomyası olarak da isimlendirilen Doğu Suriye'de tahıl türlerinin yanı sıra pamuk da yetiştirilmektedir³.

Ülke iklimi genellikle kuraktır, dolayısıyla toprakların %60'ını çöller teşkil eder. Başlıca akarsuları Fırat ve Asi nehirleridir. Türkiye'nin de akarsuyu olan Fırat Nehri

¹ Ömer Faruk Abdullah, *Suriye Dosyası*, İstanbul, 1985, s. 22.

² Ramazan Özey, *Dünya ve Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul, 2001, s. 162.

³ Selami Gözenç, *Güneybatı Asya 'Ortadoğu' Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul, 1999, s. 158-160.

1.170 km uzunluğa sahiptir nehir %90'ı Türkiye topraklarından %10 ise Suriye topraklarından beslenmektedir⁴. Asi Nehri'nin uzunluğu ise 248 km'dir, bunun 40 km'si Lübnan, 120 km'si Suriye, 88 km'si ise Türkiye topraklarındadır. Türkiye'nin Fırat'tan sonra ikinci büyük akarsuyu olan Dicle Nehri ise, 30 km kadar Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra Irak topraklarına girer⁵.

Ülke nüfusunu dil ve dine göre alt gruplara ayırdığımızda Suriye'nin 17 milyon olan nüfusunun % 82,5'unun Arapça konuşanlardan, % 68,7'sinin de Sünnî müslümanlardan oluştuğunu görürüz. Sünnî müslümanlar din ve dil açısından toplam nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Geri kalan dini ve/veya etnik azınlıklar Nusayrîler (%11,5), Dürzîler (%3,0), İsmâ'îlîler (%1,5) ile ülkedeki Hıristiyan cemaatidir (%14,1). Hıristiyanların %4,7'si Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdır. Başlıca etnik azınlıklar ise Kürtler (%8,5), Ermeniler (%4,0), Türkmen ve Çerkezler (%3,0)'dir. Bu etnik azınlıklardan Kürtler, Türkmenler ve Çerkezler Sünnî müslüman olmaları nedeni ile çoğunluğa dâhildirler. Nüfusun büyük bölümü ülkenin batı ve kuzeydoğu kesimleri ile Fırat ve kollarının vadilerinde yaşamaktadır. Başlıca şehirler Şam, Halep, Hama ve Humus'tur, şehirlerde oturan nüfus oranı %50'dir⁶. Ülke topraklarının %30'u ekilebilir toprak olmakla beraber tarım sektörünün gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki payı %29,2'dir. Suriye'de yaklaşık olarak 6 milyon hektar toprak ekilebilmekte ve bunun 5,5 milyon hektarından tam randıman alınmaktadır⁷. Suriye'nin önemli yeraltı kaynakları ise petrol ve doğalgazdır. Ülkenin petrol rezervi 3 milyar varil olarak, doğalgaz rezervi ise 227 milyar m³ olarak tahmin edilmektedir. Fakat 1992'den beri hiçbir petrol rezervi keşfedilmemiştir. Dolayısıyla birkaç yıl içinde de yeni keşifler yapılmazsa bu ülke önümüzdeki yıllarda petrol ithalatçısı ülke konumuna gelecektir⁸.

Anlaşıldığı üzere Suriye ağırlıklı olarak tarımın etkisindedir. Tarım ile perakende piyasada daha çok özel sektörün hâkimiyeti vardır. Fakat bunların dışında ekonominin önemli dallarında devlet hâkimiyeti söz konusudur. Yönetimdeki Baas Partisi bütçeden savunma harcamalarına büyük rakamlar ayırmaktadır. Doğu Bloku'nun çökmesinden

---

⁴ Aziz Koluman, *Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri*, Ankara 2002, s. 50.

⁵ Koluman, *Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri*, s. 61.

⁶ Nikolas Van Dam, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, İstanbul 2000, s. 17-18.

⁷ *Suriye Ülke Etüdü*, İTO Yayınları, İstanbul, 2000, s. 18.

⁸ Özey, *Dünya ve Ülkeler Coğrafyası*, s. 164.

sonra ülke ekonomisini büyük oranda ayakta tutan Arap ülkelerinden alınan krediler ve dış yardımlardır⁹.

İki kutuplu dünya düzeninde sistemden beslenen Suriye, “soğuk savaş”ın bitmesi ile bu desteğini yitirmiş, Körfez Savaşı’ndan sonra da ekonomik ve askeri açıdan çökme noktasına gelmiştir. Hafız Esad’ın son zamanlarda ve özellikle günümüzde - Beşşar Esad dönemi- bu zayıflığın verdiği zorunluluktan dolayı Türkiye ve Batı ile iyi ilişkiler kurarak çöken ekonomisini düzeltme çabasına girmiştir. Lübnan’da da etkisi azalan Suriye’nin bir yandan da İsrail ile barış ortamı yaratmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Mevcut durumu ile bir tehdit unsuru olmaktan uzak olan Suriye’nin bu tavrının güçleninceye kadar devam edeceği, fakat uzun vadede güçlenmeyle eşzamanlı olarak tehlikeli boyutlarda olmasa bile bölge için tehdit oluşturabileceği varsayılmaktadır. Suriye, ekonomisindeki bütün bu olumsuzluklara rağmen silahlanmaya devam etmektedir. Son olarak Kuzey Kore’den Scud-D füzesi aldığı ve bunu başarı ile denediği bilinmektedir. Scud-D füzeleri Suriye’nin elinde bulunan diğer Scud-B ve Scud-C füzelerinden daha uzun menzilli olup, menzili 600 km’ye kadar ulaşabilmektedir¹⁰.

B. SİYASÎ TARİH

Bugünkü Suriye topraklarının yer aldığı bölgede ilk kentlerin ortaya çıkışı M.Ö. 4000’li yıllara denk gelmektedir. Ayrıca bölge Akdeniz ve Hint ticaret yollarını birbirine bağlayan bir köprü konumunda olduğu için birçok mücadeleye sahne olmuştur. Bu topraklara sırasıyla Akadlar, Amuriler ve Hurriler hâkim oldular. Bilinen ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması da Suriye toprakları içinde Mısırlılar ile Hititliler arasında yapılmıştır. Bu antlaşma neticesinde bölgede hâkimiyet Hitit Devleti’ne geçti. Fakat Aramiler bir müddet sonra Hitit Devleti’ne son verdiler. Hititler’den sonra bölgede hâkimiyet sırasıyla Aramiler’e, Asurlular’a ve Basilliler’e geçti. Pers saldırılarından sonra Babil Krallığı’nın da ortadan kalkmasıyla egemenlik iki yüzyıl kadar Persler’e geçti. İki yüzyıllık Pers hâkimiyetinden sonra Büyük İskender bölgeyi ele geçirdi. Büyük İskender’in ölümünden sonra ise, Suriye toprakları komutanların giriştiği paylaşım mücadelesi sonucunda komutan Ptolemaious ve

---

⁹ Moshe Maoz - Avner Yaniv, *Syria under Assad*, New York 1986, s. 36-37.

¹⁰ www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/8.analiz.htm

Selevkos arasında ikiye bölündü. Bir müddet sonra da bütün Suriye toprakları Selevkoslar'ın eline geçti¹¹.

MÖ. 64 yılında bölge, Roma İmparatorluğu'nun eline geçti ve İpek Yolu üzerinde bulunduğundan imparatorluğun en zengin eyaletlerinden biri haline geldi¹². Özellikle Şam ve Antakya, dönemin ticaret merkezi haline geldi. Kezâ MS. I. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Hıristiyanlık, Kudüs dışında ilk defa Antakya'da yayıldı ve Hz. İsa'ya inananlara ilk defa bu şehirde "Hıristiyan" adı verildi. Ayrıca tarihin ilk kilisesi burada inşa edildi. Dolayısıyla Antakya, Suriye eyaletinin başkenti ve Roma İmparatorluğu'nun, Roma ve İskenderiye'den sonra üçüncü büyük şehri haline geldi¹³.

Suriye'deki İslâm egemenliği 634 yılında Halid Bin Velid komutasındaki orduların bu toprakları almasıyla başladı. 660 yılında onaltı yıl Şam valiliği yapan Muaviye'nin kendini halife ilân etmesi ile bölgede Emevî yönetimi başladı. 661 yılından 750 yılına kadar Emevî egemenliği altında kalan Suriye, Emevî Devleti'nin ortadan kalkması ile Abbasi devleti egemenliğine girdi. Abbasi Devleti'nin zamanla zayıflaması ile merkezî otoriteden kopan Suriye, Mısır'daki Tolûnîler'e bağlandı. Bu dönemde hâkimiyet sırasıyla Hamdânîler'e, İhşîdiler'e ve Fâtımîler'e geçti¹⁴.

Türkler'in Suriye toprakları üzerindeki egemenliği ise XI. yüzyılda Melikşâh, diğer bir ifade ile Büyük Selçuklular ile başlar. Fakat bu egemenlik Haçlı Seferleri nedeniyle kısa sürdü. Haçlı kuvvetlerini bu topraklardan çıkartan Selçuklu emirlerinden İmameddin Zengî ve oğlu Nurettin Zengî'nin komutanlarından biri olan Selahattin Eyyûbî, Mısır'daki Fâtımî Devleti'ne son vererek Suriye ve Mısır'ı da içine alan güçlü bir devlet kurdu. Fakat Eyyûbî'nin ölümünden sonra topraklar parçalanmaya başladı ve Memlûkler Suriye'ye hâkim oldu. Ne var ki, Memlûkler'in de bu bölgedeki ömrü pek uzun sürmedi. Osmanlı Devleti Mercidabık (24 Ağustos 1516) ve Ridâniye (22 Ocak 1517) Savaşları ile Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz'ı topraklarına kattı. Böylece Suriye ve Ortadoğu'da yaklaşık olarak beş asır sürecek Osmanlı egemenliği başladı. Osmanlı Devleti, Suriye'yi Şam, Halep, Trablus ve Sayda olmak üzere dört eyalete ayırdı. Osmanlı Devleti'ndeki millet sistemi içinde yerel topluluklara belirli özerklikler

---

¹¹ A. H. Hourani, *Syria and Lebanon*, London 1946, s. 10-20.

¹² *The Cambridge Encyclopedia of The Middle East and North Africa*, Cambridge 1988, s. 423.

¹³ Aziz Koluman, *Süryâniler*, Ankara 2001, s. 27.

¹⁴ Kemal Salibi, *Syria Under Islam Empire on Trial*, Newyork 1977, s. 18-19.

tanınması bu eyaletlerden Şam ve Halep'te Yahudi ve Hristiyanlardan oluşan güçlü bir tüccar sınıfın ortaya çıkmasını sağladı¹⁵.

Genelde durgun bir siyasî yaşam süren Suriye, Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın 1831 yılında bölgeyi işgal etmesi ile hareketlendi. 1839 yılında Suriye'yi geri almak isteyen Osmanlı kuvvetlerinin Nizip'teki yenilgisinden sonra duruma müdahalede bulunan Avrupa devletlerinin baskısı sonucunda İbrahim Paşa Suriye'den geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat İbrahim Paşa, kısa süren bu yönetimi esnasında Arap milliyetçiliğini teşvik etti ve Hristiyan misyonerleri ülkeye davet ederek eğitim kurumları açmalarını sağladı. Dolayısıyla Halep ve Şam Arap milliyetçiliğinin merkezi haline bu dönemde gelmeye başladı ve II. Meşrutiyet'in 1908 tarihinde ilânı ile de Arap milliyetçiliğine dayalı bu muhalefet güç kazanmaya başladı¹⁶. İlk ihtilâlcî Arap kulüpleri ise, İstanbul'da edebiyat kulüpleri olarak Arap öğrenciler tarafından kuruldu¹⁷.

Bu kulüplerde daha çok Arap dili ve milliyetçiliği üzerinde durulmakta, bölgenin bağımsızlığı için çalışmalar yapılmaktaydı. İşte bu karışıklıklar sırasında Bahriye Nâzırı Cemal Paşa'nın¹⁸, Mısır'ı İngilizler'den geri almak için çıktığı Kanal Seferi'nde yenilgiye uğraması üzerine İngilizler'in Şerîf Hüseyin ile ortak olarak Filistin-Suriye cephesine yaptığı harekât ile Suriye topraklarındaki Türk hâkimiyeti son buldu¹⁹.

C. MANDA YÖNETİMİNDEN GÜNÜMÜZE SURİYE

Bilindiği üzere I. Dünya Savaşı'ndan önce Lübnan, Ürdün, Filistin ve bugünkü Suriye'yi içine alan bölge Şam eyâleti veya Büyük Suriye olarak isimlendiriliyordu. Büyük Suriye olarak nitelendirilen toprakların parçalanıp paylaşılması, ilk olarak İngiliz Mark Sykes ile Francois Picot arasında gizli olarak yapılan ve bu iki diplomatın soyadlarından dolayı "Sykes-Picot" olarak anılan antlaşmada ele alındı ve aynı yıl

---

¹⁵ Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, Yenişafak Yayınları 2003, İstanbul, s. 54-58.

¹⁶ *The Cambridge Encyclopedia of The Middle East And North Africa*, Cambridge 1988, s. 427.

¹⁷ Bkz. Zekeriya Kurşun, *Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri*, İstanbul 1992, s. 84-87, 88-143.

¹⁸ Çarlık Rusyası'nın I. Dünya Savaşı sırasında yaptığı bir plan da, Cemal Paşa'yı Suriye ve Filistin sultanı yaparak Osmanlı Devleti'ni parçalamaktı. Ancak Cemal Paşa'nın vatanına ihânet etmeyeceği anlaşılınca bu tekliften vazgeçildi. bkz. *Akşam gazetesi*, 8 Ocak 2004.

¹⁹ Stephen Glain, *Dreaming of Damascus*, London 2003, s. 8.

Rusya, Fransa ve İtalya tarafından kabul görerek imzalandı. İmzalanan bu antlaşma ile Fransızlar, Suriye ve Lübnan'ı, İngilizler de Irak Ürdün ve Filistin'i alıyordu²⁰.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkmasıyla İngiltere ve Fransa "Sykes-Picot" antlaşmasını uygulama imkanı buldu ve bu topraklar üzerinde manda devletler kurdular. Böylece ortaya Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye devletleri çıktı. Fransızlar daha sonraları kendi politikaları gereği Suriye'yi çok daha ufak otonom bölgelere ayırdılar. Bu parçalama işlemi daha çok mezhepler göz önüne alınarak yapıldı ve sonuçta Nusayrîler'e kuzeybatıda, Durzîler'e güneyde Sünnî ve Hıristiyanlara ise merkezde otonomi sağlandı²¹. Fakat daha sonra bu üçlü federal sistem benimsenmeyince Suriye adı altında tek bir devlet kuruldu. Kurulan bu devlet, 1941 yılında yapılan antlaşmaya kadar Fransa'nın mandası olarak yaşadı. 1946 yılında son Fransız askerlerinin de ülkeden çekilmesiyle tam bağımsızlığına kavuştu. Kezâ Suriye'de de bağımsızlığını yeni kazanan diğer Arap ülkeleri gibi askerî darbeler birbirini takip etti. Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli, 1949 yılında Albay Hüsnü Zaim tarafından devrildi. Sonra sırasıyla Albay Edip Çiçekli ve Albay Faysal el-Atasi darbe ile iktidara geldi. 1958 de Mısır ile birleşen Suriye yine bir darbe ile 1961 yılında birliktelikten ayrıldı. 1966'daki son darbe ise, Albay Salih el-Cedîde tarafından yapıldı ve el-Cedide'yi iktidara taşıdı. Ama Cedide hiçbir zaman tam anlamıyla iktidar olamadı, Cedide sadece Baas Partisi'nin sivil örgütüne hâkimdi. Hâfiz Esad ise silahlı kuvvetlerin büyük bölümünü kontrolü altında tutuyordu. Böylece ülkede dört yıl sürecek olan ikili sulta yaratılmış oldu. 1966 darbesinin diğer bir özelliği de bu darbeden sonra ordudan Sünnî subayların tasfiye edilmesi ve yerine Nusayrî, Dürzî ve İsmâ'îli subayların gelmesiydi. Neticede bu değişimle daha da güçlenen ve kendisi de bir Nusayrî olan Hafız Esad, 13 Kasım 1970'te Salih Cedîde ve Nurettin el-Atasi'yi tutuklayarak yönetime geldi. 2002 yılına kadar 32 yıl iktidarda kalan Esad, kesinlikle siyasî muhalefete izin vermedi. 1982 yılında rejim muhaliflerinin merkezi haline gelen Hama şehri bombalanarak 40.000 üzerinde Suriye vatandaşının katledilmesi bunun açık bir göstergesiydi. Yine aynı şekilde güvensizlik üzerine kurulu bir dış politika güden Esad, terörizmi de bir dış politika aracı olarak kullandı²².

---

²⁰ Stephen Glain, *Dreaming of Damascus*, s. 9.

²¹ Henry Munson, *Islam and Revolution in the Middle East*, Yale Universty Press, 1988, s. 84.

²² Mesut Casin, "Suriye Arap Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri", *Suriye Dosyası*, cilt II, S. 3, Sonbahar 1995, s. 61-62.

Esad'ın ölümünden hemen sonra yapılan anayasa değişikliği ile devlet başkanı olma yaşı 40'tan 34'e indirilerek oğul Beşar Esad'a iktidar yolu açıldı. Oğul Esad ile birlikte kısmen de olsa liberalleşme adımları atıldı ve ilişkilerde yumuşamaya girildi. Fakat şunu belirtmek gerekir ki, bu durum Suriye yönetiminin isteyerek yaptığı bir politika değişikliği değildi. Bu değişim siyasî konjoktürün zorlaması ile olan bir değişimdi ve sonuçta Suriye hâlâ Prof. Dr. Eyal Zisser'in ifade ettiği gibi, "Esad tarafından yaratıldığı ve onun dikte ettiği politikalarla yönetildiği için bireye dayalı bir rejim, yine Suriye'deki rejim bir noktaya kadar aile mafyası ve iş çevresi kurduğundan aileye dayalı bir rejim. Aynı rejim, yüksek subayların %90'ı Nusayrîler'den oluştuğu için aynı zamanda bir cemaat rejimidir²³.

---

²³ Ramazan Kılınç, "Esad Sonrası Suriye'de Değişim İmkânı", *Stratejik Analiz*, cilt I, sayı 3, Temmuz, 2000, s. 6.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖR VE TERÖRİZM

A. TERÖR VE TERÖRİZM

1. Tanımı ve Tarihi:

Terör günümüzde ve özellikle 11 Eylül'den sonra sıkça kullanılan bir terim olmasına rağmen hâlâ uluslararası arenada ortak bir tanım üzerinde birleşilememiştir. Fakat genel hatları ile terör'ü insanları korkutarak yıldırarak ve sindirerek belli bir düşünce veya davranış sistematüğini kabullendirme eylemi olarak açıklayabiliriz²⁴.

Yani diğer bir ifade ile terör, “yasal olan veya olmayan, birey grup, organizasyon veya devlet ve/veya kurumların, amaçları doğrultusunda gerçekleştirdikleri eylem ve davranışlarıyla başka birey, grup, organizasyon veya devlet ve kurumların lehine veya aleyhine elde etmek istedikleri sonuç veya durumu oluşturmak/yaratmak için uyguladıkları psikolojik ve fiziki şiddet, misilleme, korkutma, yıldırma, engelleme, yok etme güdülenme ve faydalanma gibi eylemlerdir”²⁵.

12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ise terörü şöyle tanımlamaktadır: “*Terör baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerini, siyasî hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir*”.

Lûgât anlamı bakımından konuya baktığımızda ise tanımları şu şekilde sıralayabiliriz:

Terör: Tedhîş, yıldırma korkutma

Terörist: Tedhîşçi.

---

²⁴ Frank Bealey, *The Blackwell Dictionary of Political Science*, Oxford 1999, s. 319.

²⁵ Mehmet Ali Bal, *Savaş Stratejilerinde Terör*, İstanbul, 2003, s. 34.

Terörizm: Tedhişçilik, İhtilâlcı grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümü.

Tedhîş: Şaşırtma, ürkütme, dehşete düşürme; bir gruptaki kimseleri devamlı korku içinde tutmak amacıyla sistemli olarak şiddet hareketlerine ve cinayetlere başvurma eylemi.

Tedhîşçi: Siyasî maksadını, ideolojisini ve üstünlüğünü kabul ettirmek için halkı ve karşı tarafı ürkütecek, dehşete düşürecek hareket ve faaliyetlerde bulunan kimse, terörist (Siyasî emellerini gerçekleştirmek veya kabul ettirmek amacıyla karşı tarafa korku verecek davranışlarda bulunan kimse).

Tedhîşçilik: Tedhîşçi olma hali siyasî bir amaca ulaşmak için yıldırma, ürkütme faaliyetlerini düzenli bir şekilde kullanma, terörizm. Bu maksatla yapılan faaliyetlerin tamamı²⁶.

Neticede uluslararası düzeyde geçerliliği kabul edilen bir tanımın yapılamadığı terör, bir konvansiyonel savaş şekli olmadığı gibi adi bir suç da değildir. Burada “terörizm”in “terör”den farkı ise sürekli ve sistemli olmasıdır. Bu esnada üzerinde durulması gereken diğer bir kavram da gerilla kavramıdır. Fransızca “Guerre” savaş sözcüğünden türemiş olan gerilla küçük savaş anlamına gelmektedir. Gerilla’nın bu noktada teröristten farkı askerinin uyguladığı kuralları uygulaması/taklit etmesi ve askerî güçler ile diğer güvenlik güçlerini kendine hedef almasıdır. Kezâ teröristler yukarıda da değindiğimiz üzere amaçlarına ulaşmak için sivil olup olmama ayrımı gözetmeksizin herkese saldırmaktadır²⁷.

Terör eyleminin amacı ne çok hasar vermek ne de çok sayıda insan öldürmektir. Asıl amaç eylemin yankı yapması ve toplumu sarsmasıdır. Bu bağlamda terörizmin niteliksel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

— Teröristler hedeflerine ulaşmada araç olarak, hedef gruplar arasında korku, panik ümitsizlik ve yıkım atmosferi oluşturmaya çalışırlar.

— En önemlisi bir şiddet olayının psikolojik ve sosyolojik sonuçları, fizikî sonuçlarından büyük olursa o eylem bir anlam kazanır.

---

²⁶ Bkz. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil ve Tarih Kurumu.

²⁷ Walter Laqueur, *Terrorism*, Boston, Toronto, 1977, s. 6.

— Terörizm özel olarak önceden bilinmeyen bir baskı şeklidir. Bunda kişi terörizmin belli kurallarına göre hareket eden teröristlerin hedeflerinden çıkmak için hiç bir şey yapamaz.

— Teröristler haliyle savaş kanunlarını tanımazlar, muharip ve gayri muharip ayrımı yapmazlar. Çünkü ya onların yanındasınız ya da karşısında.

— Vahşidir, barbar yöntemler ve silahlar içerir.

— Terör sadece siyasal ve ideolojik eylemlerden oluşmaz. Terör aynı zamanda mafyanın, psikopatların, organize suç çetelerinin, mahalle kabadayılarının da eylemlerini kapsar.

— Terörün cephe kapsamı yoktur, diğer bir ifade ile mekân kavramı yoktur. Kezâ cephe hedef alınan ülkenin tüm coğrafyasıdır.

— Her toplum hukuki açıdan terörü kendi ihtiyaçlarına göre tanımlar.

— Terörizm bir ideoloji olmayıp bir totaliter stratejidir. Genellikle siyasî olan amaç zaman zaman sosyal ve ekonomik de olabilmekte ve değişik siyasî fraksiyonlar tarafından kullanılabilir.

— Teröristler adi suçlulardan farklı olarak kendilerini suçlu olarak görmezler, dirençleri daha fazla ve motivasyonları daha güçlüdür. Dolayısıyla terörle mücadele hem hukuk yönünden hem de güvenlik birimleri bakımından özel bir ihtisas alanıdır²⁸.

Yine burada üzerinde durulması gereken diğer önemli bir kavram uluslararası terörizmdir. Uluslararası terörizmin oluşması için terörün yabancılara veya yabancılara ait hedeflere yönelmesi, hükûmetler veya bir devletten fazla devletin beslediği, desteklediği unsurlarca yapılması ve herhangi bir yabancı hükûmetin veya uluslararası örgütlerin siyasetlerini etkilemek için gerçekleşmesi gerekir. Kezâ uluslararası terörizm dehşet, terör yaratarak kabul edilmiş uluslararası diplomasi, savaş kuralları ve yöntemleri dışında sonuçlar almak ister. Artık günümüzde terör eylemleri çoğu zaman uluslararası niteliğinin bir sonucu olarak, gerçekleştiği ülkeden başka bir ülkede

---

²⁸ www.teror.gen.tr/turkce/teror_nedir/nitelikler.html

planlanmakta ve eylemlere değişik ülkelerden insanların karıştığına hatta çeşitli terör örgütlerinin birbirleriyle iş bölümü ve ittifak içerisine girdiklerine tanık olmaktadır²⁹.

Uluslararası terörizmi farklı bir boyuttan inceleyen Paul Wilkinson, terörizmi; siyasal terörizm, ihtilâlcı terörizm ve yarı ihtilâlcı terörizm olarak üçe ayırmaktadır. İhtilâlcı ve yarı ihtilâlcı terörizm, mevcut siyasal sistemde bazı değişiklikler yapmak ve hükümetlerin politikalarını etkilemekle sınırlı olabilir. Baskıcı terörizm ise, mevcut otoritenin ayaklanmalara karşı uyguladığı terörizmdir. Uluslararası terörizm, ihtilâlcı terörizmin bir alt grubu olup değiştirilecek siyasal sistem uluslararası hukukun temsil ettiği sistemdir. İşte bu sebepten dolayı uluslararası terörizm, sistem dışından sisteme karşı mücadele olarak tanımlanabilir. Eylemin bir yönüyle ulusal sınırları aşması da terörizme uluslararası bir nitelik kazandırmaktadır³⁰.

Terörizmin uluslararası niteliği yabancı devlet desteğini de beraberinde getirmektedir. Uluslararası terörizme olan bu devlet desteği ise dört türde olabilmektedir:

a. Devlet Girişimi: Bir devlet geleneksel savaş yöntemleriyle elde edemeyeceği stratejik avantajları sağlamak amacıyla uluslararası terörizmi bir araç olarak doğrudan kullanabilir. Bunu devlet resmî kurumları ve personeli ile gerçekleştirirse, girişimine “Devlet Terörizmi” adı verilir.

“Devlet Terörizmi” savaşın başka yöntemlerle sürdürülmesi olarak da tanımlanabilir. Kezâ uluslararası terörizmdir ve devletin saldırganlığından ötürü sorumluluk, risk ve yükümlülük almadan, siyasal ve askerî gücünü başka bir ülkenin toprağına veya egemenlik alanına yansıtma çalışmasıdır.

b. Devlet Desteği: Bir devlet haliyle doğrudan ve/veya resmen terörist faaliyetlerde bulunmaktan kaçınabilir. Fakat siyasî amaçlarını gerçekleştirmek maksadıyla örgütlere silah, eğitim, para, istihbarât bilgisi, saklanma yeri, iletişim olanağı, seyahat belgeleri (pasaport vb.) veya diğer lojistik belgeler temin edebilir. Devlet, desteklediği örgütlere hedef gösterir, fakat onları yönetmez ve denetlemez.

c. Devlet Hoşgörüsü: Bir devlet topraklarında terörist örgüt veya örgütler olduğunu bilmesine ve onları desteklememesine rağmen bu örgütleri dağıtmak için herhangi bir çabada bulunmuyor ise “Devlet Hoşgörüsü”nden bahsedilebilir.

²⁹ www.teror.gen.tr/turkce/makaleler/ergin_ergul.html

³⁰ www.teror.gen.tr/turkce/makaleler/terorizm_hakan_hanli.html

d. Devlet Zaâfı: Burada devlet, sınırları içerisindeki uluslararası teröristlere göz yummak istememekte fakat askerî ve kolluk güçlerinin yetersizliğinden ve en önemlisi ekonomik güçsüzlüğünden ötürü teröristlerle etkin mücadele edememektedir. Fakat bu durum tabî ki o ülkenin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz³¹.

2. Terör Safhaları:

Terör örgütleri hedef aldıkları ülkeyi çökertmek amacıyla uyguladıkları stratejilerini daha çok dört aşamada gerçekleştirirler. Bunlar sırası ile strateji, örgütlenme, propaganda/eylem ve iç savaştır³².

a. Strateji: İlk aşama olan strateji aynı zamanda en önemli aşamadır. Çünkü stratejide teröre tâbi tutulacak toplum her yönden incelenerek analiz edilmelidir. Toplumun zayıf yönleri belirlenmeli ve buna göre diğer aşamalar belirlenmelidir. Toplumdaki ırksal ve mezhepsel-dinsel ayrılıklar incelenir. Diğer bir ifade ile “öteki” kavramını yaratmak için fizibilite çalışması yapılır. Ayrıca bu aşamada yapılması gereken diğer önemli iş terör için oluşturulan ideoloji etrafında sempatizan kişiler toplamaktır. Strateji aşamasında ortada tam bir illegal durum olmadığından devletin yapabileceği pek bir şey yoktur³³.

b. Örgütlenme: Bu aşamada strateji aşamasındaki analizler doğrultusunda örgütlenme gerçekleştirilir. Sempatizan kişiler birbiriyle tanışırılır, gerekli materyaller toplanmaya başlanır, kezâ bu aşamada sempatizanlar artık eğitime tâbi tutulmaya başlanır. Ayrıca illegal oluşumun legal uzantısı olan dernekler kurulur ve yayınlar yapılmaya başlanır. Amaç örgütü genişletmektir, yine örgüt departmanları bu dönemde şekillenir³⁴.

c. Propaganda ve Eylem: Artık bu dönemde örgüt legal veya illegal olarak propagandaya başlamıştır. Silahsız toplu eylemler, korsan mitingler, boykot, işgal ve pankart bu aşamanın belirgin özellikleridir. Bu eylemler artık silahlı eylemlerin başlayacağını habercisidir. Kısa bir süre sonra eğitilerek terörist haline getirilen sempatizanlar şehirde ve kırsalda silahlı eylemlere başlayarak halkı sindirmeye,

---

³¹ www.teror.gen.tr/turkce/teror_nedir/terorizmdergisi.html

³² *Terrorism: Interdisciplinary Perspectives*, John Jay Press, Newyork, 1977, s. 72.

³³ *A.g.e.*, s. 72-73.

³⁴ *A.g.e.*, aynı yer.

toplumla devletin bağıını koparmaya çalışır. Terör örgütü bu dönemde toplumun devlete olan güvenini yitirmesi için gerekli olan her eylemi gerçekleştirir. Burada temel amaç toplumda moral çöküntüsü yaratarak teslimiyetçilik oluşturmaktır³⁵.

d. İç Savaş: Dördüncü ve son aşama olan iç savaşta nihai amaç yönetimi ele geçirmektir. Bu dönem süreci içinde kurtarılmış bölgeler yaratılarak üsler oluşturulur. Bu aşamada terör örgütünün artık düzenli illegal birlikleri vardır. Açıkça devlet güçleri ile mücadeleye girilir. Terör örgütlerine en önemli dış yardımların aktığı aşama iç savaş aşamasıdır³⁶.

3. Terör Örgütlerinin Başlıca Gelir Kaynakları:

Açıklanmaya çalışıldığı üzere bir terör örgütünün bu safhaları gerçekleştirmesi için belli başlı bazı gelir kaynaklarına sahip olması gerektiği muhakkaktır. Bu gelir kaynaklarını ise şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Yandaş Devlet Yardımı: Bu yardım şekli daha çok bir ülkenin topraklarını terör örgütlerine barınma ve eğitim amacı için açması şeklinde gerçekleşir, fakat devlet burada malî ve lojistik destek vermeyebilir³⁷.

b. Haraç: Bu metod, örgütle ilgisi olan veya olmayan kişilerden zorla para veya mal alma şeklinde gerçekleşir. Haraç toplama, korkutma, koruma, adam kaçırma yurt dışına işçi kaçırma şeklinde olabilir³⁸.

c. Soygun: Günümüzde popülaritesini yitirmiş olan soygun daha çok amatör küçük örgütlerin tercih ettiği bir yoldur³⁹.

d. Uyuşturucu Ticareti: Birçok terör örgütünün temel gelir kaynağını teşkil eden uyuşturucu ticaretinin temel özelliği, kazancının yüksek, nakliyenin kısmen kolay ve pazarının geniş olmasıdır⁴⁰.

e. Sahtecilik: Bu kelime, içerisinde sahte paradan pasaporta, pasaporttan sanata kadar birçok sahtekarlığı içermektedir. Fakat burada asıl gelir kaynağını sağlayan sahte pasaport ve vizelerdir⁴¹.

---

³⁵ *A.g.e.*, s. 74

³⁶ *A.g.e.*, aynı yer.

³⁷ Emin Demirel, *Terör*, İstanbul 2003, s. 672.

³⁸ Emin Demirel, *Terör*, s. 673.

³⁹ *A.g.e.*, aynı yer.

⁴⁰ *A.g.e.*, aynı yer.

B. TARİHTE TERÖR

Terörizmin tarihinde bilinen en eski terör örgütü "ZEALOTS" isimli örgüttür. Filistin topraklarında Romalı işgalcilere karşı Jewish Zealots öncülüğünde başlayan bu hareket etnik terörizm içerikliydi. Zealots'un başarı sağlayamaması üzerine sahneye "Sicarii" (MÖ. 66-73) olarak adlandırılan grup çıktı. Bu örgüt ismini giysilerinin içine sakladıkları *sıça* isimli kılıçtan almaktaydı. Örgütün eylem tarzı düşmanların daha çok kalabalık yerlerde öldürülmesi, kalabalıktan faydalanarak kaçma, ambarların ve su kanallarının tahrip edilmesi, devlet arşivlerinin tahrip edilerek yakılması şeklindeydi. "Sicarii"lerin diğer bir önemli özelliği ise dünyada ilk intihar saldırısında bulunan örgüt olmasıdır⁴².

Fakat çağdaş anlamda terörizmin kurucusu Hassan el-Sabbâh'tır. Kaynaklarda Da'îler, Haşhaşîler, Batınîler veya Neo İsmâ'îliler olarak anılan bu örgütün ortaya çıkması Melikşâh dönemine denk gelir. İsmâ'îli mezhebinin "Nizâr" koluna mensup ve aslen Yemenli olan Hassan el-Sabbâh tarafından kurulan Haşhaşîler, siyasî ve dini amaçlarını gerçekleştirmek amacı için acımasızca giriştikleri öldürme ve komplo hareketlerindeki profesyonellikleri ile tanınmışlardır⁴³.

Sahte peygamber suçlamasıyla aranana kadar, Nizâmü'l-mülk ve Melikşâh nezdinde saygın bir yeri olan Hassan el-Sabbâh ilk olarak Rey'e kaçır burada İran İsmâ'îli bölgesi örgüt ve propaganda sorumlusu iken Attân ile tanışan Sabbâh, Attân tarafından 15 yıl ikâmet edeceği Mısır'a vekil olarak atanır. Fakat Sabbâh, Mısır'da o dönem cereyan eden iç mücadeleye taraf olunca Mısır'ı terk etmek zorunda kalır. Bu vesile ile bölgeyi dolaşmak zorunda kalan Sabbâh, Suriye, el-Cezîre ve Anadolu'yu dolaşarak Horasan'a oradan da Kaslar ve Mâverâü'n-nehir'e geçmiştir. Bu seyahatleri esnasında bölge halkının büyük çoğunluğunu çeşitli vaatlerle kendi yanına çekmeyi başaran Sabbâh, topladığı fedâileri ile şimdiki İran'da olan 3000 m yükseklikteki Alamut Kalesi'ne yerleşir⁴⁴. 34 yıl boyunca hiç çıkmadığı bu kaleden örgütü büyük bir ustalıkla yöneten Sabbâh, Selçuklular'a tam anlamı ile baş belası olmuştur. Bu

---

⁴¹ A.g.e., aynı yer.

⁴² Walter Laqueur, *Terrorism*, s. 7.

⁴³ Bernard Lewis, "İsmâ'îliler", *İA*, V/2, s. 1122-1124; "Alamut", *Focus Dergisi*, 9 Eylül 1998.

⁴⁴ Bkz. B. Lewis, *The Assassins. A Radical Sect in Islam*, New York, 1987, s. 34-48; Türkçe trc. Ali Aktan, *Haşhaşîler. Ortaçağ İslâm Dünyasında Terorizm ve Siyaset*, İstanbul 1995, 22-39; Bernard Lewis, "İsmâ'îliler", *İA*, V/2, s. 1122-1124.

dönemde bölgede daha çok Haşhaşîler olarak anılmaya başlayan Sabbâh ve fedâileri adlarını eylemlerden önce kullandıkları haşhaştan almaktaydı⁴⁵.

Dünyanın ilk profesyonel terör örgütü olarak tanımlayabileceğimiz Haşhaşîler dünyanın ilk akademisyeni olan Nizâmü'l-mülk'ü de katlettiler. Moğol istilasına kadar bölgede terör estirmeye devam eden Haşhaşîler, Moğollar'dan sonra eski güçlerini yitirerek kayboldular⁴⁶.

C. ULUSLARARASI HUKUK VE TERÖRİZM

Günümüzde en çok konuşulan tartışılan ve çözüm yolları üretilmeye çalışılan terörizm kavramının uluslararası hukuk perspektifi kısaca şu şekildedir:

1. Birleşmiş Milletler Açısından:

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 1. maddesinin 1. bendine göre; Birleşmiş Milletler'in amaçları; uluslararası barış ve güvenliği korumak bu amaçla barışa yönelik tehditleri önlemek ve kaldırmak, saldırganlık ve öteki barış bozucu eylemleri bastırmak üzere etkin toplu önlemler almak ve barışçı yollarla adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun çözümü sağlamaktadır⁴⁷.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. bendine göre; tüm üye ülkelerin, uluslararası ilişkilerde, birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına saygı gösterecekleri öngörülmüştür⁴⁸.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesine göre ise; bu antlaşmanın hiçbir hükmü bir Birleşmiş Milletler üyesinin silahlı bir saldırıya uğraması durumunda, Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri almasına kadar, doğal bir hak olan tek başına ya da topluca savunma hakkını zedelemez⁴⁹.

---

⁴⁵ Abdülkerim Özeydin, "Hasan Sabbâh", *DİA*, XVI, s. 347-350; Emin Demirel, *Hizbullah*, s. 34-35.

⁴⁶ İ. Kafesoğlu, "Nizâmülmülk", *İA*, IX, s. 331-334; Abdülkerim Özeydin, "Nizâmülmülk", *DİA*, XXXIII, s. 194-196.

⁴⁷ Mehmet Genç, *Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı*, cilt I, Bursa 1999, s. 32.

⁴⁸ *A.g.e.*, s. 33.

⁴⁹ *A.g.e.*, s. 42.

Ayrıca günümüzde bir devletin, bir başka devletin egemenliğini ve ülke bütünlüğünü, ulusal yapısını, siyasal bağımsızlığını hedef alan silahlı terör örgütlerine doğrudan ve dolaylı olarak açık veya kapalı destek vermesi uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler açısından o devlete yapılmış saldırı sayılmaktadır. Bunun yanı sıra BM Genel Kurulu, 18 Aralık 1994 tarihinde aldığı kararla “terörü insan hakları ihlâli olarak kabul etmiş ve üye devletleri uluslararası terörü reddetmeye, terör suçlarını önleme ve cezalandırma konusunda işbirliği yapmaya davet etmiştir. Kezâ hâlâ taslak aşamasında olan “Birleşmiş Milletler İnsanlığın Güvenliğine ve Barışa Karşı İşlenen Suçlar Antlaşması’nda da saldırı, saldırı hazırlığı, başka bir devletin ülkesine silahlı çeteler gönderilmesi, terörizm, barış ve güvenlik konusundaki uluslararası antlaşmaların ihlâli” gibi iç hukuktan bağımsız tanımlamalar geliştirerek bu suçlara ilişkin yargılama ülkelerin kendi iç hukukuna bırakılmıştır⁵⁰.

Açıklanmaya çalışıldığı üzere, BM çeşitli dönemlerde terörle mücadele konusunu dolaylı yollardan gündemine taşımış ve tavsiye niteliğinde kararlar almıştır. Fakat uluslararası ilişkilerde bir dönüm noktası olarak değerlendirilen 11 Eylül, BM’nin de konuya bakışını değiştirmiştir. 28 Eylül 2001 tarihli 1373 sayılı kararla Talibân ve Usame b. Ladin’in Afganistan’daki faaliyetleri ile ilgili olarak BM üyesi devletleri bağlayıcı mahiyette kararlar alınmıştır. Kezâ bu süreçte kurulmuş olan BM Terörizme Karşı Koyma Komitesi (CTC) BM Güvenlik Konseyi’ne bağlı olarak kurulmuş ve kapsamı belirlenmiştir.

Bu bağlamda BM Terörizme Karşı Koyma Komitesi’nin yerine getirmesi gereken hususlar: Örnek kanunların hazırlanması, terörle mücadele konusundaki en iyi uygulamaları saptamak, değişik kaynaklardan bulunabilecek yardım olasılıklarını araştırmak ve benzer yardım programları arasında sinerji yaratarak devletler, uluslararası, bölgesel ve alt bölgesel kuruluşlarla işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmektir. Bir başkan, üç başkan yardımcısı ve on bir devlet temsilcisinden oluşan Terörizme Karşı Koyma Komitesi ayrıca dokuz adet uzman danışman tarafından da desteklenmektedir. Temel işlevi, 1373 sayılı kararın uygulanmasını izlemek olan komite, 26 Mart 2003 tarihli 1535 sayılı karar ile yeniden yapılandırılmıştır. Komite bundan böyle BM Güvenlik Konseyi’ne üye devletlerden oluşacak bir genel kurulun politik rehberliği altında, Terörizme Karşı Koyma İcra Direktörlüğü (Counter-Terrorism Committee Executive Directorate-CTED) tarafından desteklenecek başkan ve

---

⁵⁰ www.teror.gen.tr/turkce/makaleler/terorizm-hakan_hanli.html

yardımcılardan oluşacak bürodan meydana gelecektir. Bu bağlamda CTED genel kurula ve başkana danışmanlık yaparak komite kararlarının icrasını takip edecek ve 1373 sayılı kararın gereklerinin yerine getirilmesinde ilgili devletlere yardımcı olunmasını kolaylaştıracak ve takip için gereken tüm bilgilerin toplanmasına nezaret edecektir⁵¹.

2. NATO Açısından:

Kısaca NATO olarak isimlendirdiğimiz Kuzey Atlantik Organizasyonu Antlaşması açısından kavram iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra daha geniş olarak ele alındı. Özellikle NATO'nun 1991 tarihli Yeni Stratejik Konsepti'nden sonra uluslararası terörizmin kaynakları, nedenleri ve amaçlarının ne olduğuna bakılmaksızın, eylem yöntem ve teknikleri kınanmakta, ülkelerin toprak bütünlüklerini tehdit edebilecek olan bu suçların barış, güvenlik ve istikrara yönelik ciddi bir tehdit oluşturduğu, buna bağlı olarak uluslararası terörizm suçlarının hiçbir şekilde haklı gösterilemeyeceği ve bu hareketlerin, insan haklarını ihlâl ettiği ayrıca uluslararası ilişkilerin olağan seyrini de tehdit ettiği, buna bağlı olarak bu durumun önlenmesi ve bastırılması için etkin işbirliğinin zorunlu olduğu, Kuzey Atlantik Konseyi içinde bazı düzenlemelerde dahil olmak üzere NATO'nun terörle mücadele konusundaki tüm çalışmaları destekleyeceği ve kuvvetli bir uluslararası işbirliğinin bu sorunu ortadan kaldıracığı üzerinde görüş birliğine varılmıştır⁵².

Ayrıca NATO Antlaşması'nın 5. maddesi gereği, " taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da kendilerinden birine ya da daha fazlasına yöneltilecek silahlı bir saldırının, hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Antlaşması'nın 51. maddesinde tanımlanan bireysel ya da kolektif öz savunma hakkını kullanarak herbirinin, Kuzey Atlantik Bölgesi'nde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile uyum içinde, silahlı güç kullanmada dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır"⁵³.

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan saldırı ile NATO kurulduğu günden bu yana ilk kez antlaşmanın 5. maddesini yürürlüğe koyma kararını almıştır. Kezâ ABD, İkiz Kuleler'e olan saldırıları, tüm NATO ülkelerinin topraklarına

---

⁵¹ Sadi Çaycı, *Terörle Mücadele ve Birleşmiş Milletler*, www.avsam.org/Türkçe/hukuk/html.

⁵² Vefa Toklu, Bahadır Sönmez, *NATO 1991 Yeni Stratejik Konsepti, Uluslararası İlişkiler*, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 1996, s. 42.

⁵³ *A.g.e.*, s. 24.

yapılmış bir saldırı olarak tanımlamaktadır ve buna bağlı olarak düşman ve/veya karşı taraf uluslararası terörizmdir.

3. AGIT Açısından:

11 Eylül'den sonra 9 Ekim 2001'de Şinto-Portekiz'de toplanan OSCE (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı) ABD'ye yapılan saldırıları kınayarak, 1999 tarihli OSCE İstanbul Zirve Şartı'nın 4. maddesinin altını çizmiştir: "Uluslararası terörizm, vahşi saldırı, organize suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığı güvenliği tehdit etmektedir. Sebebi ne olursa olsun, hiçbir terörist eylem ve gösteri kabul edilemez. Topraklarımızdaki terörist faaliyetlerin hazırlanmasını ve mali olarak desteklenmesini engelleyebilmek için çabalarımızı arttırmalıyız"⁵⁴. Yine 11 Eylül'den sonra 21 Eylül 2001 tarihinde Brüksel'de olağanüstü olarak toplanan AB Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları'na paralel olarak, terörizmin Dünya ve Avrupa için ciddi bir tehlike oluşturduğu ve uluslararası terörle mücadelenin AB'nin öncelikli hedefi olduğu ifade edilmiştir.

Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi'nde kısaca şu kararlar alınmıştır:

a. AB Terörizm ile Mücadele Politikası: "Ortak tutuklama emir ve ortak terörizm tanımı. Avrupa tutuklama emri yolu ile üye ülkeler arasındaki entegrasyon ve güvence açısından arzu edilen seviyeyi yansıtmayan suçluların iade süreci hızlandırılarak, terörist kişi ve/veya grupların listelerinin hazırlanmasında, üye ülke istihbarat birimleri ile işbirliği yapılması, istenilen kişinin herhangi bir ülkede yakalanır yakalanmaz doğrudan ve süratle ilgili adli makama teslim edilmesine izin verecektir"⁵⁵.

b. ABD ile İşbirliği: BM Güvenlik Konseyi'nin 1368 sayılı kararı gereğince ABD'nin mukâbelesi meşrûdur. AB suçluların adalete teslim edilmesine yönelik süreçte ABD ile işbirliği içerisinde olacaktır. Ayrıca AB, BM gözetiminde teröre karşı global koalisyon çağrısında bulunmuştur⁵⁶.

c. Uluslararası Hukuksal Perspektifin Geliştirilmesi: BM, OECD ve diğer uluslararası kuruluşlar bünyesindeki terörizme karşı ilgili konvansiyonların uygulanması ve BM'de Hindistan'ın teklifi olan uluslararası terörizmle mücadelede genel sözleşmenin desteklenmesi ve terörizme olan finansal desteğin (kara para vb.)

⁵⁴ "Ulusal Strateji", *OSCE Özel Sayısı*, 29 Haziran 2004, s. 54.

⁵⁵ *A.g.e.*, s. 36.

⁵⁶ *A.g.e.*, aynı yer.

engellenmesi, hava güvenliğinin güçlendirilmesi, AB global eylemlerinin organize edilmesi⁵⁷.

D. ULUSLARARASI HUKUKİ YAKLAŞIMLAR

1. Uluslararası Sorumluluk Hukuku Açısından: Ülkelerin niteliğine bakılmaksızın, diğer ülkelerde faaliyet gösteren silahlı örgütlerin üs olarak kullanılmasına izin verilmemesi yükümlülüğüne dayanmakta ve bunu ihlâl eden ülkenin uluslararası hukuksal sorumluluğunu öngörmektedir⁵⁸.

2. Ülkenin Kuvvete Başvurma Yetkisi Açısından: Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. bendine bağlı olarak devletler "bir devletin kusurlu davranışlarından veya ihmâlinden dolayı giderilmeyecek zararlarla karşı karşıya kalan devletlerin birbirlerinin yerine geçerek tasarrufta bulunma hakları vardır"⁵⁹.

3. Uluslararası Hukuk Açısından: Terörizmi, kriminolojik bir olay olarak ele almakta ve temel hareket noktası, söz konusu suçları işleyenlerin cezadan kurtulmak için kaçabilecek ülke bulmalarına imkân tanınmamasıdır. Bunun için ülkeler arasında sıkı bir diyalog olmalıdır.⁶⁰ (Burada ihtilafli nokta, ortak bir terörizm tanımında uzlaşılabilmesidir).

4. İnsanî Hukuk Açısından: Ülkeler, siyasal suçlulara sığınma hakkı tanıma yetkisini sınırlandırmak için, insanî hukukun bilinen bazı kurallarına başvurmaktadır. Burada ifade edilmek istenen savaş dönemlerinde askerlere tanınan ayrıcalıklar (sığınma/iltica vb.) teröristlere tanınmaz⁶¹.

Yıllarca terör belasıyla mücadele eden ve bu mücadelesinde çoğu zaman yalnız kalan Türkiye, yukarıda kısaca değindiğimiz çeşitli uluslararası antlaşmalar ve kararlarda etkin bir şekilde rol oynamıştır. Zaten Türkiye terörizmin çeşitli türleriyle mücadele alanında bugüne kadar Birleşmiş Milletler'de kabul edilmiş 12 temel sözleşmenin hepsine imza atmıştır. Bunun yanı sıra 15 Temmuz 2003 tarihinde Terörizmin Önlenmesi, Avrupa Sözleşmesi, Tadil Protokolü olmak üzere Avrupa

---

⁵⁷ *A.g.e.*, aynı yer.

⁵⁸ www.terror.gen.tr/turkce/makaleler/terorizm_hakan_hanli.html

⁵⁹ *A.g.e.*, aynı yer.

⁶⁰ *A.g.e.*, aynı yer.

⁶¹ *A.g.e.*, aynı yer.

Konseyi nezdinde hazırlanan sözleşmelerin hepsine de taraftır. Ayrıca Türkiye başta 1973 sayılı karar olmak üzere terörle mücadelede BM güvenlik Konseyi'nin kararlarının uygulanması için gerekli yasal ve idarî tedbirleri almaktadır. Yine bunlara bağlı olarak 22.12.2001 tarih ve 16.05.2002 tarih ve 4206 nolu bankalar kurulu kararları örneklerindeki gibi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bağlı yaptırımlar komitesi tarafından terörizme destek veren kurum veya kişiler listesinde yer alanların Türkiye'de bulunan banka ve diğer malî kurumlar ile gerçek ve tüzel kişilerin mal varlıkları dondurulabilmektedir⁶².

E. TERÖRİSTLERİN HUKUKÎ STATÜSÜ

Bu konuda değinilmesi gereken diğer bir nokta da üzerinde birçok spekülasyon yapılan teröristlerin hukukî statüsüdür. Konuya kısaca şu şekilde açıklık getirebiliriz: Uluslararası bir çatışmaya taraf veya birey olarak gerekli koşullara sahip olan kişi (combatant) muharip sayılır ve düşmanın eline geçtiğinde enemy combatant (yani savaş esiri olur) silahlı çatışma hukukuna uygun olan eylemlerinden dolayı sorumlu tutulamaz. Fakat uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaya taraf olan kişi muharipten (combatant) farklı olarak savaşçı (fighter) olarak adlandırılır ve karşı tarafın eline geçtiğinde savaş esiri olarak sayılamaz ve buna bağlı olarak o ülkede o anda yürürlükte olan ceza hukukuna göre yargılanır ve cezalandırılır. Ayrıca muharip ve/veya savaşçı yakalandıktan sonra salt silahlı bir çatışmaya doğrudan veya aktif olarak katılmış olması nedeniyle çatışma halinin ortadan kalkmasına kadar gözaltında tutulabilir. Bu durum hukuka herhangi bir aykırılık teşkil etmemektedir⁶³.

F. MEDYA VE TERÖR

Kısaca medya olarak adlandırdığımız, kitle iletişim araçları hızla gelişerek dünyamızı adeta küçük bir köy haline getirmiştir. Kezâ buna bağlı olarak dünyanın öbür ucunda cereyan eden bir olaydan tüm dünya haberdar olabilmektedir. Bu durum tabii ki medyanın gücünü göstermektedir. Günümüzde medyanın bu etkileme gücü o dereceye varmıştır ki, neredeyse zihinleri yönlendirmektedir. Dolayısıyla terörizmin oluşmasında ve gelişmesinde de önemli araçlardan biri haline de gelmiştir. Medya, demokratik sistemlerin en önemli unsurlarından biri olmakla beraber en çok kâr sağlayan ticarî müesseselerden biridir de. Dolayısıyla medya ekonomik kazanç gözettiğinden dolayı

⁶² www.teror.gen.tr/turkce/makaleler/ergin_ergul.html

⁶³ Sadi Çaycı, "Terörle Savaşta Tutuklanan Kişilerin Hukukî Statüsü", www.avsam.org.Türkçe/hukukibakis/2.htm

dikkat ve ilgi çekici -izlenme oranını arttıran- olaylara, buna bağılı olarak da terör haberlerine ilgisini arttırmaktadır. Bu noktada terör örgütlerinin de en önemli amacının reklam ve propaganda olduğunu anımsarsak terör-medya ilişkisinin kesiştiği noktayı anlayabiliriz. Bu bilgiler ışığında medyanın teröristlere kazandırdığı şeyler kısaca şunlardır:

1. Teröristler medya yolu ile toplumda korku ve panik yaratırlar.
2. Hedeflerine şantaj yapar ve gözdağı verirler.
3. Ayakta kalmalarını, kendilerini güçlü hissetmelerini sağlar⁶⁴.

Günümüzde medyanın kendilerine sağladığı avantajın da farkına varan teröristler, 1960'lı yıllardaki kır teröründen şehir terörüne geçmişlerdir. Çünkü şehirlerde yapılan eylemler görsel ve yazınsal medya tarafından daha çok işlenmektedir. Bu eylemlerden medyaya yansıyanların birinci dereceden etkilediği kitleler ise teröristler, saldırıya hedef olan mağdurlar, rehinelere, izleyicilere, devlet ve medyadır. Bu haberlerin teröristler üzerindeki etkisi daha çok motivasyon şeklinde olduğu gibi düşük nitelikli eylemlerde bulunan terörist grupları da büyük -ses getiren- eylemler için teşvik ederek bir nevi reklam görevi görmektedir. Aynı zamanda bu haberler, teröristlere ülke veya dünya gündemine hâkim olma duygusu vermektedir. Saldırıya hedef olanlar veya yakınları da çaresizlik içinde terör örgütünün istekleri doğrultusunda medyada boy göstermektedir. İzleyiciler -halk- üzerindeki etkisi ise, korku ve panik yaratarak halkın devlete olan güvenini zedelemek devleti aciz göstererek halkı sindirerek yanına çekmek şeklindedir. Devletin terörist eylemlerin medyaya yansımalarına en tipik tepkisi ise daha çok sansür şeklinde olmaktadır. Çünkü yukarıda değindiğimiz üzere eylemler devlet otoritesini sarsabilmektedir. Sansür için verebileceğimiz en iyi örnek ise İngiltere'nin IRA için televizyon ve radyolara getirdiği yayım yasağıdır. Fakat artık gittikçe globalleşen dünyamızda sansür işlevini yitirmiştir. Medya perspektifinden baktığımızda medyanın gündem belirleyici gücü ve olayı istediği şekilde yansıtabilme ve saldırıyı gerçekleştirenleri istediği şekilde tanımlayabilme özelliği yönetsel elite bir nevi gözdağı verebilmektedir⁶⁵.

---

⁶⁴ Howard Lawrence, *Terrorism*, s. 41; Alex P. Schmid, *Terrorism and Media*, Newyork 1992, s. 96.

⁶⁵ *A.g.e.*, s. 110-112.

Neticede demokrasinin en önemli gereklerinden biri olan medya'nın ana görevi her türlü olayı "haber" olarak kamuoyuna sunmaktır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus haberin ne zaman sunulduğu ki, burada ifade etmek istediğim şey güvenlik güçlerinin operasyonlarının canlı yayınlanmasının sakıncalıdır. Örneğin 17 Ocak 2000 tarihinde basında Beykoz Operasyonu olarak nitelendirilen Hizbullah'a karşı yapılan operasyonun canlı olarak televizyondan yayınlanması esnasında teröristlerin yayını seyrediyor olduğunu veya arkadaşlarının telefonla yayını onlara aktarıyor olduğunu varsaydıığımızda ortaya vahim bir sonuç çıkabilirdi. Üzerinde durulması gereken diğer önemli bir nokta da haberin sansasyonel bir şekilde verilmemesidir. Burada kullanılan ifadelere dikkat ederek toplumda teröristlere karşı sempati yaratacak ifadelerden kaçınılmalıdır. Ayrıca eylemlerin de detaylı bir şekilde anlatılması terörist grubun bir dahaki eyleme öteki eylemlerdeki yanlışları görerek daha iyi hazırlanmasını sağlayabilir. Medyanın en çok dikkat etmesi gereken husus ise, "her zanlı suçu ispat edilene kadar masumdur" ilkesidir. Maalesef günümüzde birçok insan mahkemede yargılanmadan medyada yargılanarak en ağır cezaya çarptırılmaktadır.

G. TÜRKİYE VE TERÖR

Ülkemiz maalesef yaklaşık 30 yıldan bu yana terörizmin her türüsünü yaşamış laboratuvar bir ülke konumundadır. Bu durumun en önemli sebebi ülkemizin sahip olduğu jeopolitik konum ve tarihi geçmiştir. Kezâ Türkiye sahip olduğu özelliklerden dolayı, kötü emeller besleyen ülkelerin başlıca hedefi olmuştur. Bu ülkeler topraklarımızda faaliyet gösteren terör örgütlerine eğitim, teşkilatlanma, barınma gibi konularda yardımcı olmuşlardır. Ülkemizde ağırlıklı olarak 1970'li yıllarda başlayan terör hareketlerinin de temel özelliği, zaten bazı komşu ülkeler tarafından desteklenmesidir. Dünya konjektürüne göre isim ve stratejilerini değiştiren terör örgütlerinin ülkemizdeki faaliyetlerini şu isimler altında sınıflandırabiliriz:

1. Sağ-Sol Terör,
2. Bölücü Terör,
3. Din Temelli Terör.

1. Sağ-Sol Terör:

Türkiye'deki terör hareketleri THKP-C kökenli Türk Solu'na dayanmaktadır. Buna bağlı olarak komünizmin gündeme geldiği yıllardan itibaren terör sürekli artış göstermiştir. Diğer bir ifade ile ülkemizde terörün gelişimi aşırı sol örgütlenmelerle başlamıştır. Türkiye'deki Marksist-Leninist hareketlere değinmeden önce politik literatürde sıkça kullandığımız sol ve/veya solcu sıfatının nasıl ortaya çıktığından kısaca bahsetmek istiyorum.

Fransa'da “Anayasa Dostlar Cemiyeti” üyeleri olan Jakobenler, Fransız İhtilali'nden sonra Fransız Meclisi'nin sol tarafını kendileri için mekan seçmişlerdi. Bu milletvekilleri meclisin sağ tarafında oturan vekillere nazaran daha devrimci idiler. Eski rejimden kalan her şeye karşı çıkıyor ve yıkılmasını istiyorlardı ve yapılacak reformlar için gerekirse şiddet kullanılabileceğini savunuyorlardı. İşte bu milletvekillerine meclisin sol tarafında oturdukları için “Solcu” adı verildi. Fransa da kullanılmaya başlayan bu tanımlama daha sonra bütün dünyada kullanılmaya başladı⁶⁶.

Ülkemizdeki ilk “Solcu” örgütün kurulması ise 1875 yılına rast gelmektedir. Bu tarihte İstanbul silah fabrikaları işçilerinden bir grup Osmanlı Amele Cemiyeti adı altında gizli bir örgüt kurarlar. Fakat bu örgüt 1 yıl sonra kapatılarak üyeleri 7 ile 9 yıl arasında hapis ve sürgün cezasına çarptırılmıştır. 1891'de kurulan Osmanlı Sanatkar Cemiyeti'ni 1910'da kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası izlemiştir. Osmanlı Devleti' döneminde kurulan bu fırkaları, 10 Eylül 1920'de Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de kurulan genel başkanlığını Mustafa Suphi'nin, genel sekreterliğini ise Ethem Nejat'ın yaptığı Türkiye Komünist Fırkası takip etmiştir. Bu kuruluşun gayesi kısaca Kurtuluş Savaşı esnasındaki kaos ortamından yararlanıp, Türkiye'de sosyalist bir idare kurarak, Türkiye'yi Komünist Rusya'ya bağlamaktı. Kezâ Mustafa Suphi, fırkanın kongre açılış konuşmasında şunları söylüyordu: “Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşu yalnız Türkiye için değil bütün doğu halkları için önem taşıyor. Düşmana karşı zafer kazanmak için komünist hareketin saflarının birliği şarttır. Dünyanın bütün komünist hareketlerinin tek bir merkeze bağlanması zorunludur. Bizce bu merkez Rusya Komünist Partisi'dir”⁶⁷.

---

⁶⁶ Demirel, *Terör*, s. 47.

⁶⁷ Bal, *a.g.e.*, s. 101-103.

Kurtuluş Savaşı yıllarında yasal bir kuruluş olan Türkiye Komünist Fırkası, 1925 yılından itibaren Takrîr-i Sükûn Kanunu ile yasadışı hale gelmiştir. 1920 ve 1960 yılları arasındaki dönemde tek organize sosyalist komünist Türkiye Komünist Fırkası ise fazla gelişme alanı bulamamış bundan dolayı da kendisini sanat ve fikir hareketi olarak kamufle etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra üniversite gençliği içerisinde dernekler aracılığıyla yan örgütler oluşturarak faaliyetlerine devam etmiştir. Neticede Türkiye’de Marksist-Leninist faaliyetlerin alt zemini TKP’nin yürütmüş olduğu faaliyetlerin yanında, 1946 yılında çok partili döneme geçiş ile oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde düşüncelerin daha serbest açıklanabildiği bir ortamın oluşması nedeniyle birçok sol içerikli eserler Türkçe’ye çevrilmiş ayrıca dünyada sosyalist fikirlerin yayılarak gençlik içerisinde kabul görmesi ve kitle eylemlerinin artması ülkemize de yansımıştır. Ayrıca 1961 Anayasası’nın getirmiş olduğu geniş hak ve özgürlükler aşırı sol örgütlerin daha rahat hareket etmesine olanak sağlamıştır. Bu dönemde Türkiye Komünist Partisi yeniden güçlenme çalışmalarını sürdürürken diğer yandan yasal alanda TKP’de faaliyet gösteren kadroların öncülüğünde işçi sendikaları, öğrenci ve öğretmen kuruluşları oluşturulmasına çalışılmıştır. İleride bünyesinden birçok yıkıcı sol örgütü çıkaracak olan Fikir Kulüpleri Federasyonu’nun temeli de bu dönemde atılmış ve ilk olarak 3 Ocak 1956 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde kurulan Fikir Kulübü ile başlamıştır. Daha sonra değişik üniversitelerin bünyelerinde kurulan 76 kulüp, 16 Aralık 1965’de resmen Fikir Kulüpleri Federasyonu adı altında birleşmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir’de genel sekreterlikler halinde örgütlenen Fikir Kulüpleri Federasyonu’nu ele geçiren Mihri Belli ve Ankara Hukuk Fakültesi asistanlarından Doğu Perinçek, FKF’nin adını Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ) olarak değiştirmiştir. DEV-GENÇ tam anlamıyla aşırı sol ihtilâlcî metotlarla örgütlenmiş birçok kurum içerisinde işgal konseyleri kurmuş bu arada her türlü konuyu istismar eden bildiriler yayınlarak gençliğin ilgisini çekmeyi başarmıştır. 1965-1966 yıllarında FKF’nin yüksek okullarda ve üniversitelerde masum öğrenci istekleri olarak başlayan eylemler 1968-1969 yıllarında dersleri boykot etme sınavlara girmeme şeklinde devam etmiştir. Boykotlardan sonra kamuoyundan istediği ilgiyi göremeyen örgüt kendini kamuoyuna güçlü göstermek için şiddet ve terör eylemlerine yönelmiştir⁶⁸.

Bu dönemde Dev-Genç içerisinde başgösteren fikir ayrılıkları sonucunda art arda bölünmeler yaşanmaya başladı. İlk önce Mihri Belli, Yusuf Küpeli ve Mahir Cayan ile

---

⁶⁸ Demirel, *Terör*, s. 91.

birleşti fakat daha sonraları Mahir Cayan ve arkadaşları Mihri Belli'den ayrılarak Türkiye Halkın Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP/C) örgütünü kurdu. Yine bu dönemde Doğu Perinçek ve arkadaşları da Dev-Genç'ten koparak, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TIHKP) örgütünü kurdu. Daha sonra Deniz Gezmiş de arkadaşları ile Türkiye Halkın Kurtuluş Ordusu (THKO) terör örgütünü kurmuştur. Kökleri Fikir Kulüpleri Federasyonu'na dayanan bu örgütler özellikle 1970'den sonra yasadışı eylemlere giriştiler. Devletin bütünlüğünü ciddi bir şekilde tehdit etmeye başladılar. Bu tehdidin ortadan kalkması için 12 Mart 1971'de verilen muhtıra ile terör örgütlerine karşı sert tedbirler alındı. THKO militanları Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan yakalanarak yargılandı ve bunlara verilen idam cezaları infaz edildi. Mahir Cayan grubunun bir kısmı ölü bir kısmı sağ olarak ele geçirildi. Böylece sol terör olarak nitelendirdiğimiz hareket eski gücünü büyük ölçüde yitirdi⁶⁹.

Bu dönemde sol terörizm faaliyetlerine karşı sağ örgütler de tepkisel olarak 1973 yılından itibaren hızla örgütlenmeye başlamışlardır. Fakat bu dönemde sağ kesimde sol örgütlerde olduğu gibi illegal herhangi bir örgütlenmeye girilmemiştir. Bununla birlikte Esir Türkleri Kurtarma Ordusu (ETKO), Türk İntikam Tugayı (TIT), Türk Yıldırım Komandoları (TYK) gibi çeşitli illegal örgüt isimleri ortaya çıkmıştır. Fakat bunların özelliği bir örgütlenme olmayıp eylemler sonrası kullanılan isimler olmasıdır. Yine sağ gruplar arasında değerlendirilen Akıncılar Derneği'ne bağlı bazı gruplar bu dönemde legal ve illegal alanda örgütlenme faaliyetlerinde bulunmuşlardır⁷⁰.

12 Mart Muhtırası'ndan sonra yasadışı örgütlere karşı düzenlenen operasyonlarla düşüşe geçen terör faaliyetleri, 1974'te çıkan af ile tırmanışa geçti. Genel af ile cezaevlerinden çıkan teröristler artık daha tecrübeli idiler. Fakat bu dönemde Marksist-Leninist hareketlere karşı sağ kesimin de örgütlenmesi ile ülke bir sağ-sol çatışmasına sürüklendi. Neticede siyasî iktidarın ülkedeki huzur ve güveni sağlayamaması 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine sebebiyet verdi. Sağ ve sol örgüt mensupları yargılanarak cezalandırıldı. 1980'den sonra sağ örgütler faaliyetlerine son verirken sol örgütler de 1990'a kadar herhangi bir eylemde bulunmadılar. Son dönemde sol örgütlerden DHKP/C MKP ve MLKP terör örgütleri pek etkin olmamakla birlikte bomba koyma, pankart açma gibi eylemlerde bulunmaktadır⁷¹.

---

⁶⁹ *a.g.e.* s. 92-94.

⁷⁰ Necati Alkan, "Türkiye'nin Terörizm ile Mücadelesi", www.strateji.com/Türkçe_ekim2003/

⁷¹ *A.g.e.*, aynı yer.

2. Bölücü Terör:

a. **ASALA:** Ülkemizdeki bölücülük faaliyetlerini 1800'lü yıllara kadar dayandırmak mümkündür. Bu dönemdeki bölücülük faaliyetleri Fransız ve Rus kışkırtmaları ile ortaya çıkan Ermeni isyanlarıdır. 1884'de Kafkasyalı bir Ermeni olan Nazar Bek tarafından kurulan "Hınçak" tarihte görülen ilk ayrılıkçı Ermeni örgütü olarak sayılabilir⁷².

Esasında 1877 yılındaki Osmanlı-Rus harbinden öncesine kadar bir Ermeni sorunu yoktu. Bu sorun Rusya'nın Osmanlı şehirlerini işgal ettikten sonra, burada yaşayan Ermeniler'i kendi çıkarları doğrultusunda "Bağımsız Ermenistan" amacı ile Osmanlı'ya karşı kışkırtması ile başlamıştır. Rusya'nın Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarına, Ermeniler'in yaşadığı yerlerde ıslahat yapılmasına dair hükümler koymasından sonra, bu hükümleri bahane ederek Rusya'nın ve Batılı devletlerin, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya başlaması ile Ermeni Meselesi denen sorun ortaya çıkmaya başlamıştır. Yani Ermeni meselesi 1877 yılındaki Türk-Rus savaşlarından Osmanlı Devleti'nin mağlup çıkmasından faydalanarak Ermeniler'i yeni bir politik malzeme olarak ortaya süren dönemin başat aktörlerinin oluşturduğu ve yürüttüğü bir politikadır. Ermeniler de arkalarındaki bu destekten güç alarak asırlarca refah ve huzur içinde yaşadıkları Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmişlerdir⁷³.

Özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin içinde ciddi bir sorun olmaya başlayan Ermeniler, Bâb-ı âli'yi sert tedbirler almaya zorlamıştır. Bu tedbirlerin ana nedeni büyük ölçüde 4. Ordu'nun kuzey sınırı bölgesinde yaşayan Ermeniler'in, Ruslar'ın İskenderun'a yaklaşmaları ve bununla birlikte İngilizler'in de İskenderun'a çıkmalarını beklediklerinin ve Ermeni ayaklanmasının da buna göre tertiplendiğinin tespit edilmiş olmasıdır. Neticede İngilizler ile işbirliğini sağlayamayan, Ruslar'ı beklemekten vazgeçen ve ordu ile çıkarma yapmasını bekledikleri İngilizler'in 50-60 kişilik müfreze çıkardığını bunların da hemen geri atıldığını gören Ermeniler, 1915 ilkbaharında ilk isyan hareketini Zeytun'da başlattılar. Kezâ aynı yıl, savaş devam ederken orduda bulunan bir kısım Ermeniler bağlı buldukları birliklerden kaçıp düşman kuvvetlerine katılarak Osmanlı ordusunu sırtından vurdular. Bunun yanı sıra savaş mıntıklarına yakın bölgelerde oturan Ermeniler'in bir kısmı ordunun hareket kabiliyetini zorlaştıracak davranışlarda bulunuyor, halka saldırıyor ve asilere yataklık

---

⁷² Demirel, *Terör*, s. 817.

⁷³ Bal, *a.g.e.*, s. 137.

yapıyordu. İşte bu sebeplerden dolayı Dahiliye Nezâreti, hükûmetin emirlerine uymayan, memleket savunmasına zarar veren ve asayiş sağlamak üzere alınan tedbirlere karşı gelenleri kanun hükümleri gereğince tek tek veya toplu olarak başka bölgelere sevk etmek için Sadaret'e gönderdiği 26 Mayıs 1915 tarihli tezkerede, işlenen suçları sıralayarak boşaltılacak ve iskân yapılacak yerleri belirtti ve 27 Mayıs 1915 tarihinde Ermeniler'in buldukları bölgelerden diğer bölgelere sevk ve iskânı için "Tehcîr Kanunu" yayınladı. 26 Mayıs tarihli tezkere, 30 Mayıs 1915'te Meclis'i Vükela'da görüşülerek kabul edildi. 30 Mayıs 1915 tarihli karar iskânın adil ve insani bir şekilde gerçekleşmesi için bazı tedbirlerin de alınmasını istiyor, sevk sırasında durumlarına uygun olarak kendilerine arazi ve mal, çiftçilere tohumluk, zanaat erbabına alet edevât verilmesi ayrıca devlet tarafından bunlar için ev yaptırılması emrediliyordu. Fakat içinde bulunulan savaş koşulları içerisinde bunların ne kadar gerçekleştirilebildiği tartışmalıdır⁷⁴.

İşte günümüzde 'Sözde Ermeni Soykırımı' denen olay, bu Tehcîr Kanunu'ndan ibarettir. Buna bağlı olarak dışarıdan yönetilen Ermeni hareketi Tehcîr Kanunu da bahane ederek beraberinde terör eylemlerini doğurmuştur. İlk başta İttihat ve Terakki Partisi'nin önemli isimlerinden Talat Paşa, Cemal Paşa ve Bahattin Şakir Bey'in öldürülmesi ile başlayan terör, 1975 yılının Ocak ayında ASALA'nın (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu) kurulması ile organize bir hâl aldı. Marksist-Leninist bir ideolojiye sahip olan uluslararası terör örgütü ASALA'nın temel amacı Türkiye'nin doğusu, İran'ın kuzeyi ve SSCB'deki Ermenistan'ı içine alarak büyük Ermenistan'ı kurmak ve Osmanlı Devleti zamanında Ermeniler'e soykırım yapıldığını Türkiye'ye kabul ettirerek tazminat almaktır. Merkezi Beyrut'ta bulunan ASALA'nın "GENÇ ÇAĞRI" adlı bir yayın organı bulunmaktadır. Örgütün Beyrut-Şam karayolu üzerindeki Acar köyündeki eğitim kampının yanı sıra Kopenhag, Los Angeles, San Francisco, Sidney, Şam, Selanik, Kıbrıs Rum Kesimi, Paris ve Viyana'da şubeleri bulunmaktadır⁷⁵.

b. PKK Terörü: Siyasî iktidarın ülkedeki huzur ve güveni sağlayamamalarının bir sonucu olarak gerçekleştirilen 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile ülkemizdeki terör, geçici de olsa büyük ölçüde kontrol altına alınmıştı. Fakat 1978'de kurulan PKK (Kürdistan İşçi Partisi)'nin 15 Ağustos 1984'de Eruh ve Şemdinli baskınlarını

---

⁷⁴ Mehmet Tekin, *Hatay Tarihi (Osmanlı Dönemi)*, Ankara, 2000, s. 177-179.

⁷⁵ Demirel, *Terör*, s. 820-821.

gerçekleştirmesiyle terör tekrar Türkiye'nin bir numaralı sorunu haline geldi. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini Türkiye'den ayırarak İran, Irak ve Suriye toprakları üzerinde Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda bağımsız bir Kürdistan devleti kurmayı amaçlayan PKK, ilk başlarda bölge halkı tarafından pek tasvip görmemiştir. Örgüt bu durumu aşmak için bölgenin eksikliklerini istismar ederek propaganda faaliyetlerine başlamıştır. Bunun yanı sıra güvenlik güçlerinin yapmış olduğu bir takım bireysel hatalarda bölgede PKK lehine olumlu bir havanın oluşmasına sebebiyet vermiştir⁷⁶.

Çok kısa bir zaman içerisinde yurtdışından da destek almayı başaran PKK, özellikle Suriye ve Yunanistan'ın sağladığı her türlü destek ile sayısız terör eyleminde bulunmuştur. Saldırılarıyla özellikle 1995 yılına kadar Türkiye'yi ekonomik sosyal ve kültürel açıdan yıpratmayı başaran PKK'ya karşı maalesef güvenlik güçleri hazırlıksız yakalandığı gibi, dönemin siyasî elitleri ne yazık ki konuyu küçümseyerek gereken hassasiyeti göstermemiştir. Nitekim 1990'lı yıllara gelindiğinde güvenlik güçleri ve siyasîler konunun hassasiyetini anlayarak oyunu kurallarına göre oynamayı öğrendiler. Buna bağlı olarak PKK, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde peş peşe düzenlenen operasyonlarla büyük oranda güç kaybetti. Yine bu dönemde PKK'nın devlet aleyhine yürütmüş olduğu propagandalarına karşı bölge halkı bilinçlendirildi ve terör örgütüne olan destek büyük oranda azaldı⁷⁷.

Terör örgütü PKK, güç kaybetmeye başlayınca halkın desteğini kazanabilmek amacıyla -kendini Marksist-Leninist bir örgüt ilân ettiği halde- din istismarına başladı. Buna bağlı olarak Kürdistan Alevîler birliği, Kürdistan İslâm Hareketi ve Kürdistan Yezidîler Birliği Kuruldu ve bu birliklerden ikişer üyenin katılımı ile 'Kürdistan İnananlar Dayanışma Konseyi' oluşturuldu. Bu örgütlerden Kürdistan İslâm Hareketi, daha çok Sünnî düşüncede olanlara hitap ediyordu; "Mustafa Kemal, laikliğe karşı çıktığı için binlerce din adamını katletmiştir. Bu sistem her yeri meyhane ve kerhâne ile doldurmuştur" tezini işliyordu. İslâmî kesime sempatik gözükme için devletin İsrail ile işbirliği yaptığı, Atatürk'ün mason olduğu tezi bolca islenmiştir. Ayrıca halka yönelik propagandalarında muhtelif ayetlerden ve hadislerden örnekler verilerek yapılan mücadelenin 'cihad' niteliği taşıdığı ve ölenlerin 'şehid' mücadelenin ise dinen caiz

---

⁷⁶ Nihat Ali Özcan, *PKK*, Ankara, 1999, s. 94-95.

⁷⁷ Ümit Özdağ, *The PKK and Low Intensity Conflict in Turkey*, www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/9.analiz.htm

olduğu fikri işlenmeye çalışıldı. Kürdistan Alevîler Birliği ise, Alevî inancındaki kitlelerin bulunduğu alanlarda devletin bilinçli olarak geçmişte katliam yaptığı tezini işlemekteydi. Bunun yanı sıra Zülfikâr isimli bir dergi yayımlayan birlik, yürüyüş, toplantı, gece ve cem ayinleri organize etmektedir⁷⁸.

1990'lı yıllarda her türlü çabaya rağmen içine düştüğü çaresizliği aşamayan örgütte örgüt içi isyanlar başladı. Bunun sonucunda güvenlik güçlerinin düzenlemiş olduğu operasyonlarda örgütün ikinci adamı olarak kabul edilen Şemdin Sakık, Kuzey Irak'ta yakalanarak ülkeye getirildi. Bu esnada Suriye'ye uygulanan baskı politikası ile Öcalan bu ülkeden sınır dışı edilmiş sırası ile Rusya, İtalya, Yunanistan ve en son olarak da Kenya'ya gitmiştir. Kenya da yapılan özel bir operasyonla 16 Şubat 1999 günü yakalanan Öcalan, Türk adaletine teslim edilmiştir⁷⁹.

Öcalan'ın yakalanmasından sonra olağanüstü 7. ve 8. kongrelerini gerçekleştiren PKK, adını Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (Kadeh) olarak değiştirmiştir. Başlangıçta 'Apocular' ve 'Kürdistan Devrimcileri' isimlerini kullanarak faaliyette bulunan örgüt, 1978'den 2002'ye kadar olan süreçte bilindiği üzere PKK ismini kullanmıştı. 4 Nisan 2002'de isim değişikliğinden sonra KADEK ismini alan örgüt, bir buçuk yıl aradan sonra yine isim değişikliğine giderek 15 Kasım 2003'ten itibaren KONGRA- GEL ismini kullanmaya başlamıştır⁸⁰.

Bugün gelinen nokta itibariyle terör örgütü PKK-KADEK-KONGRA-GEL Öcalan'ın yakalanması ile strateji değişikliğine gitmiştir. Bu bağlamda daha çok siyasal alanda faaliyet yürütmeye çalışan örgüt, hâlâ İmralı'da hapsede bulunan Abdullah Öcalan tarafından yönetilmektedir⁸¹.

c. Din Eksenli Terör: Türkiye'de dini istismar eden terör örgütlerinin ortaya çıkmasında en önemli etken, 1979 yılında İran'da şahlık rejiminin yıkılarak yerine dini esaslara dayalı bir rejim kurulması, bu rejimin Türkiye'deki Sünnî İslâm anlayışından büyük farklılıklar göstermesine rağmen İran'ın Şîî temele dayanan dini felsefesini

---

⁷⁸ Özcan, *a.g.e.*, s. 217-218.

⁷⁹ Demirel, *Terör*, s. 723-726.

⁸⁰ Veli Fatih Güven, "PKK'nın Yeni Oluşumu Kongra-Gel'in 2004 Yılında Olası Tehdit Durumu", *Stratejik Analiz*, Ocak 2004, s. 67.

⁸¹ Emin Çölaşan, "Komutanlarda Yakınıyor!", *Hürriyet*, 31 Ekim 2004. Orgeneral Büyükanıt, 29 Ekim resepsiyonunda şunları söylüyordu: "PKK'nın elebaşı Öcalan, İmralı'da görüştüğü avukatları aracılığıyla örgütünü yönetmeyi sürdürüyor. Dünyanın hiçbir ülkesinde, hiçbir terör örgütünün lideri hapsede iken örgütünü bu kadar kolay idare edemez. Bunun dünyada başka bir örneği yok. İmralı'da Şam'da olduğundan daha rahat hareket ediyor".

‘Devrim İhracı Politikaları’ çerçevesinde komşu ülkelerine yayma çalışmalarıyla, ülkemizde dini gruplar arasında ‘Siyasal İslâm Kavramı’ ortaya çıkmaya başladı⁸².

Kezâ İran’ın Şiî-Caferî temele dayanan müslümanlığı ile Türkler’in Sünnî temele dayanan müslümanlık anlayışı arasında birçok fark var. Şöyle ki, İranlı yazar Mutahhari, İslâm’ı ‘Kin, ihtilâl, gözyaşı ve cihad dini’ olarak tanımlarken, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî ve Mevlâna gibi alimler İslâm’ı ‘Hoşgörü, sevgi ve kardeşlik dini’ olarak tanımlamaktaydı⁸³.

Ülkemizde özellikle 1980’li yıllardan sonra İran devriminden ve devrim neticesinde ortaya çıkan örgütlerden etkilenecek/desteklenerek ortaya çıkan İHO, İBDA/C, AFİD/İCB, VASAT, KUDÜS ORDUSU, HİZBULLAH gibi terör örgütleri ortaya çıkmıştır. Özellikle Kudüs Ordusu veya Kudüs Savaşçıları olarak isimlendirilen terör örgütü, Uğur Mumcu, Bahriye Üçok, Muammer Aksoy ve Ahmet Taner Kışlalı’yı düzenlediği eylemler ile öldürmüştür⁸⁴.

Bu örgütler içerisinde Hizbullah terör örgütü, Güneydoğu’da artan PKK cinayetleri karşısında PKK’ya mensup kişilerin faili meçhul kişilerce öldürülmesiyle Türkiye gündeminde adını sıkça duyurmaya başladı. İlk olarak 1960’lı yıllarda Tevhîdi hareketinin savunucularından Prof. Dr. Seyyid Kutub’un kitaplarının gelmesiyle ortaya çıkan Hizbullah fikirleri Milli Nizâm ve Milli Selâmet Partileri ile filizlendi. Özellikle İran devrimi ile etkisini göstermeye başlayan Hizbullah, Ekim 1979’da Batman’da ‘İkla’, Diyarbakır’da ise ‘Menzil’ kitabevinde yapılan dini sohbetlerde oluştu. O dönem Petrol-İş Sendikası başkanlığına aday olan H. Velioğlu sendika seçiminden umduğu sonucu alamayınca Diyarbakır’a yerleşerek Menzil kitabevi çerçevesinde toplanan gruba katıldı. 12 Eylül askeri darbesinden sonra ilk toplantı Batman’da yapıldı. Örgütün genel yapısı Şura, Politik Büro, Yürütme organı, Fonksiyonel Heyet, Yüksek Güvenlik ve Askeri Konsey’den oluşuyordu. Örgüt stratejisi ise kısaca şu 3 aşamayı içeriyordu:

1- İslâm dinini geniş halk kitlelerine yaymak için yapılan ve telkin adı verilen propaganda,

2- Silahlı Çatışma Safhası ve

3- İhtilâl idi.

---

⁸² Tayyar Ari, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş Petrol Hegemonya*, İstanbul, 2004, s. 353.

⁸³ Demirel, *Hizbullah*, s. 19.

⁸⁴ Demirel, *Terör*, s. 502-514.

Batman'daki toplantıda İlim grubunun lideri haline gelen Hüseyin Abdullah Velioğlu, 1987'de Batman'da bir kitabevi açtı ve kısa süre içerisinde diğer il ve ilçelerde bu kitabevinin şubelerini açtı. Bu süre içerisinde PKK'ya karşı silahlı mücadeleye başlayan İlim isimli grup diğer İslâmi grupları karşısına aldı⁸⁵.

Esasında Vahdet kitabevi etrafındaki oluşumdan olan kopuşların ana nedeni, liderlik konusu ve fikir ayrılıklarıydı. Bu dönemde M. Fidan Güngör, Menzil kitabevini açarak Menzil grubunu oluştururken Velioğlu'da yukarıda bahsettiğimiz gibi İlim kitabevini açarak İlim gurubunu oluşturmuştu. Bir süre faaliyetlerini birlikte yürüten Güngör ve Velioğlu 1987 yılına doğru liderlik konusunda yaşadıkları anlaşmazlıktan dolayı birbirlerinden tamamen ayrıldılar. Bu dönem içerisinde güvenlik güçlerinin yaptığı operasyonlar neticesinde PKK'da büyük oranda güç kaybetmişti. Bu durumu iyi değerlendiren İlim grubu, PKK'nın tabanını kendine çekmeye başladı. İlk olarak sokaklarda sopalı başlayan PKK-Hizbullah çatışmaları kısa zaman süresi içerisinde silahlı çatışmaya döndü. Neticede bölgede PKK'yı sindiren Hizbullah, tek hâkim güç haline geldi. Kezâ Hizbullah/İlim grubu bu dönemde PKK'nın yanı sıra Hizbullah/Menzil grubu ile de çatışma halindeydi. Bu çatışmalar haliyle güvenlik güçlerinin dikkatini bu örgüte çekti. Kısa süre içerisinde birçok örgüt üyesinin yakalanması ve deşifre olması örgütü batıya göç etmeye zorladı. Neticede İstanbul'a gelen örgüt üyelerinin bazı işadamları ile Zehra Vakfı başkanı İzzettin Yıldırım'ı kaçırmaları üzerine dikkatler tekrar Hizbullah terör örgütü üzerinde yoğunlaştı. Güvenlik güçlerinin başarılı takibi sonucunda 17 Ocak 2000 günü örgütün karargahı olan Beykoz'daki villaya yapılan operasyon ile örgüt lideri Hüseyin Velioğlu ölü ele geçirildi. Beykoz operasyonu neticesinde ele geçirilen örgüt arşivi neticesinde birçok örgüt evi de basılarak etkisiz hale getirildi. 24 Ocak 2001'de Diyarbakır Emniyet Müdürü A. Gaffar Okan'a düzenlediği operasyonla adını tekrar gündeme taşıyan örgüt, günümüzde birçok militanı tutuklu ve hükümlü olduğundan dolayı eski gücünü yitirmiştir⁸⁶.

---

⁸⁵ Demirel, *Hizbullah*, s. 50-51.

⁸⁶ *A.g.e.*, s, 111-115.

İKİNCİ BÖLÜM TERÖRİZM VE SURİYE

A. TERÖRLE İLİŞKİLENDİRME SÜRESİ İÇERİSİNDE SURİYE'NİN ABD VE SSCB İLE İLİŞKİLERİ

1. Terörizm Destekçisi Olarak Suriye:

İlk olarak 1979 yılında ABD tarafından teröre destek veren ülkeler listesine giren Suriye'nin dış politikası aşırı güvensizlik üzerine kuruludur ki, bu nedenden dolayı birçok konuda hassas dengeleri ve aynı hassasiyette ayrıntıya inen stratejileri içermektedir. Esasında bu durumun ana nedeni iç politika ile dış politika arasındaki ilişkidir. Ülkedeki yönetimin azınlığın elinde olması yönetici elitin aşırı güvensizliğe kapılmasına neden olmuş bunun sonucu olarak da ortaya hassas dengeler içeren bir dış politika çıkmıştır⁸⁷.

1970'li yıllardan bu yana terörü sistematik bir şekilde kullanan Suriye, bölgede hegemon, Filistin sorununda da kilit/lider ülke olmak istiyordu. Fakat ülkenin içinde bulunduğu askeri, demografik ve ekonomik birçok zayıflık Suriye'nin emellerine ulaşmasını engelliyordu. Bu noktada istekleri ve zayıflığı ile ikileme düşen Suriye, zayıfın silahı olan terörizmi bir çıkış noktası olarak gördü. Suriye perspektifinden terör silahı, zaten hem içte hem de dışta kalıcı olma ve yaşam garantisi için gerekliydi. Bu silah ile Arap dünyasındaki düşmanlarına karşı baskı uygulanabilecek, Lübnan'daki Suriye düzeni güçlenecek ayrıca İsrail ile olan anlaşmazlığında güç kazanacak ve hepsinden de önemlisi Arap dünyasının liderliğine oynayabilecekti⁸⁸.

Suriye rejimi, terör silahını zaman zaman değişen politik gelişmelere ve baskılara göre içte ve dışta hedef değiştirerek kullanmaya başladı. 1980'lerde iç sorunlarla karşı karşıya kalan Esad yönetimi, bu sefer terörü komşularına karşı değil, kendi vatandaşlarına karşı kullandı. Müslüman kardeşler ile ülkedeki Nusayrî azınlığın egemenliğindeki Baas rejimi arasında süren mezhep çatışması modern Suriye tarihinin

---

⁸⁷ Osman Metin Öztürk, *Türkiye ve Ortadoğu*, Ankara, 1997, s. 65.

⁸⁸ Reuven Ehrlich, *Terrorism as a Preferred Instrument of Syrian Policy*, 1999, s. 1.

en kanlı sayfalarının birinin yazıldığı Şubat 1982’de devlet terörü halini aldı. Suriye’nin Hama şehri karadan ve havadan olmak üzere 1 ay zarfında dünyanın gözleri önünde ağır bombardımana tutuldu ve daha sonra yerle bir edildi. Bir ay suresi içerisinde öldürülen sivil insanların sayısı üzerine yapılan tahminler asgari olarak 25.000 civarındaydı. Yine bu dönemde ülke dışındaki muhalifler de rejimin ajanlarınca sistematik bir şekilde öldürülüyordu⁸⁹.

Kezâ bu yıllarda Suriye Pan-Arap arenasında ‘Büyük Suriye’ ideolojisi için terörü Lübnan, Ürdün ve Filistin’e karşı kullanıyordu. Mısır ve Irak da bu dönemde Suriye orijinli terörün hedefi haline gelmişti. Çünkü Mısır-İsrail ile ilişkiye girmiş, Irak ise Baas’ın düşmanları ile diyalog kurma yoluna gitmişti. Suriye bu dönemde Arap ülkelerine yönelttiği terör eylemlerinde Filistin örgütlerini taşeron olarak kullanmaktaydı⁹⁰.

Suriye’nin bu yıllardaki batılı hedefleri ağırlıklı olarak Amerika ve Fransa idi. Washington’un İsrail’e olan desteği, Fransa’nın Lübnan krizindeki tutumu ve Irak’ın İsrail ile olan diyalogu bu ülkelerin Suriye’nin kontrolündeki Filistin örgütlerinin eylemlerine maruz kalmasına neden oldu⁹¹.

1980’lerin ortalarında Suriye artık medyayı da terörü haklı göstermek amacı ile kullanıyordu. İstenene ulaşmada başarı sağlayan yayınlar Suriye’nin Araplar arasındaki imajına olumlu etki yaptı. Bu dönemde Suriye istihbaratı ve gizli servisleri ise ülkenin teröre verdiği desteğin organizasyonunu yapıyordu⁹².

Daha öncede belirttiğimiz gibi Arap birliğinin liderliğine oynayan Suriye, bu konuda diğer Arap ülkeleri ile gizli ve/veya açık mücadele içerisindeydi. Anlaşıldığı üzere Filistin, Suriye’nin bu mücadelesinde Suriye’ye avantajlar sağlamıştır. Kezâ Suriye’nin 1976 yılında Lübnan’daki iç savaşa müdahale etmesi ve daha sonra İsrail’in Lübnan’da bir güvenlik bölgesi oluşturmasına karşılık olarak Suriye’nin Lübnan’a 30

---

⁸⁹ Nikolaos, *a.g.e.*, s. 183.

⁹⁰ Ehrlich, *a.g.e.*, s. 8 (Eylemlerde, Devrimci Kartallar ile Abu Nidal önemli isimlerdi. Mısır’ın 1978’de Bonn’daki büyükelçiliğine ve Ocak 1979’da Ankara Büyükelçiliği’ne yapılan saldırılar ve Ocak 1981’de Ürdün Başbakanı Mader Badran’a başarısız suikast girişiminde ve aynı şekilde Ekim 1981’de yine sonuç alamadıkları saldırılarda bu örgütler dikkat çekti).

⁹¹ www.ict.org.il/inter_ter/st_terror/syrian_terror.htm (1979’da İstanbul’daki Amerikan Konsolosluğu’na, Beyrut’ta Amerikan Büyükelçiliği’ne, 1981’de Lübnan Fransız Büyükelçiliği’ne ve 1982’de Lübnan’da Fransız Konsoloslukları’na ve Fransız Kültür Merkezi’ne terörist saldırılar gerçekleştirilmiştir).

⁹² Canadian War College, “Syria, sponsorship of terrorism”, Toronto, April 1987, s. 47.

bin asker göndererek Lübnan topraklarının %60'ını denetim altına almasını bu perspektiften görmek gerekir. Suriye'nin Filistin nedeniyle müdahil olduğu sorun bu ülkenin Akdeniz'e bir bütün olarak açılmasına ve önüne çıkan Lübnan engelini aşmasına yardımcı olmuştur⁹³. Bu bağlamda Filistin sorunu Esad'a göre 'Arap topraklarının bir parçasının özgürleştirilmesi' sorunundan çok 'Güney Suriye'nin temel bir parçasının bağımsızlığı anlamına geliyordu. Yani Şam'a göre, Filistin bir Suriye meselesiydi. Fakat Arap halklarını böyle bir amaca ulaştırmak kolay olmadığı gibi çok büyük bir çalışmayı da gerektiriyordu. Esad, Nasır'ın ölümüyle Pan Arap liderliğinde boşalan yeri dolduracak ve bu büyük ve kutsal mücadeleyi verebilecek kişinin kendisi olduğuna inanıyor ve bu amaca ulaşmak içinde 'Büyük Suriye'nin kurulmasını bir zorunluluk olarak görüyordu⁹⁴. Esad bu politikasında terörü ustalıkla kullanıyor, bir taraftan Filistin sorununa sarılırken diğer yandan da 'Büyük Suriye' mitosunu kullanıyordu. Esad'ın dış politikasının en önemli iki ayağı olan bu konular Esad'a rejimin meşruiyetini sağlamanın yanı sıra onu halkın gözünde 'büyük ideallere ulaşmayı hedefleyen bir ulus lideri' haline getiriyordu. Esad ayrıca İsrail ve Türkiye gibi düşmanlar edinerek, gözlerin sürekli dışarıyı izlemesini ve halkın sembolik düşmanlar karşısında kısmen bütünleşmesini sağlamış, böylece kendi iç politik hedefleri için de uygun bir ortam yaratmıştır⁹⁵.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise, Suriye terör hedefleri politik gelişmelere paralel olarak değişti. Değişimi gerektiren başlıca faktörler; muhalefetin göreceli olarak sindirilmesi, SSCB'nin dağılması, ABD liderliğindeki Ortadoğu barış sürecine destek verilmesi, Suriye'nin Arap arenasından izolasyonu ve büyümek için tek süper güç olan ABD desteğine ihtiyacı olmasını gösterebiliriz. Bu değişimler çerçevesinde Suriye'nin terörü kullanım tarzını 1990'lar ile kıyaslırsak şu noktalar göze çarpar:

1- Suriye 1980'lerden ders almıştır ve direkt olarak terörist taşeronları kullanırken daha dikkatli olmaktadır.

2- Terör hedeflerinin önceliği değişmiştir, İsrail baş hedef olmuş; Türkiye, Filistin yönetimi, Batı destekli Arap ülkeleri ikincil hedef haline gelmiştir. Batı direkt olarak hedef olmaktan çıkarılmıştır.

---

⁹³ Öztürk, *a.g.e.*, s. 65.

⁹⁴ Daniel Pipes, *Greater Syria*, Newyork, 1990, s. 130.

⁹⁵ Hasan Koni, "Büyük Suriye Projesinin Tarihi Gelişimi", *Avrasya Dosyası*, cilt II, S. 3, Ankara 1995, s. 50.

3- Yurt dışında faaliyetleri açığa çıkan Sol Filistin terör örgütlerinin kullanımını azaltan Suriye, kullanımda İran ile işbirliği yaptığı İslâmcı örgütleri ön plana çıkartmıştır⁹⁶.

Esasında 1990'lı yıllar Suriye'de birçok değişimi beraberinde getirdi. Doğu bloğunun dağılması ile en önemli müttefikini kaybeden Suriye, kullandığı teröre rağmen bölge barışı için yapılan girişimleri destekledi. Böylece teröre destek veren ülkeler arasında olmasına rağmen ağır yaptırımlara maruz kalmamayı ve ABD ile Batı'ya kapısını açık tutmayı amaçladı. Aslında Hafız Esad, Arap dünyasındaki saygınlığını yitirmeden batıya yakınlaşmaya çalışıyordu. İşte tam bu sırada Esad'ın imdadına Körfez Savaşı yetişti. I. Körfez Savaşı, Esad'ın Suriye halkı ve Arap devletleri nezdindeki saygınlığını sarsmadan 'Batı karşıtı' bir konumdan 'Batı yanlısı' bir çizgiye kolayca kaymasını sağladı. Fakat Suriye'nin gerçek kazanımları savaş sonrası başladı. Savaş esnasında 19.000 kişilik bir güçle Batı ittifakına yardım eden bunun yanı sıra Lübnan'daki rehinelere konusunda arabuluculuk yapan Suriye, savaştan sonra batılı devletlerin ve Irak karşısında birleşen zengin Arap devletlerinin kredilerine boğuldu. Kuveyt fonundan 60,5 milyon dolarlık nakit ödeneğin yanı sıra Japonya, Avrupa ve diğer Arap ülkelerinden 2,5 milyar dolar yardım aldı. Ayrıca tamamlanmak üzere olan Şam kanalizasyon projesi için daha önce verilmeyen 100 milyon dolarlık kredi kolayca verildi. Avrupa Birliği Akdeniz ülkeleri ile ilişkiler sorumlusu Abes Matutes ile 1986'dan beri askıya alınmış bulunan 200 milyon dolarlık AB yardımının serbest bırakılması konusunda masaya oturuldu. Artık eski sistemin özel sektörü kısıtlayan yasaları Mayıs 1992'deki Özel Yatırım Yasası ile değiştirilirken, Esad geçmişin sosyalist anlayışına bir sünger çekmiş, liberalist politikalar için beyaz bir sayfa açmıştı ama Esad terör kartını oynamada hâlâ ısrarlıydı⁹⁷.

Bu dönemde Türk İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan 'Gizli' kayıtlı Suriye Rapor'unda ise şunlar ifade ediliyordu: "Suriye, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini önlemek amacıyla, bunun için de Hatay ve Fırat Nehri'nin sularının kullanımı konusunu dünya kamuoyu önünde sürekli olarak canlı tutmaktadır. Suriye ile yıllardır ilişkilerimizi geliştirmeyi arzulamamıza rağmen, çeşitli nedenlerle aramızdaki sorunlar arzulanan çözüm noktasına ulaşamamıştır. İki ülke arasında sayısız görüşmeler

---

⁹⁶ www.ict.org.il/inter_ter/st_terror/syrian_terror.htm

⁹⁷ Hans Hopfinger and Marc Boeckler, "Step by Step to an open Economic System: Syria sets course for liberalization", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 23 (2), 1996, s. 183-202.

yapılmış, iyi niyet girişimlerinde bulunulmuş, işbirliği anlaşmaları imzalanmış ancak komşumuz Suriye'nin terörü bize karşı bir silah olarak kullanması nedeniyle bu anlaşmalar bir türlü hayata geçirilememiştir. Raporunda, "Suriye'nin terörü başta Türkiye ve komşuları olmak üzere ülke içinde de rejim karşıtlarına karşı tehdit unsuru olarak kullandığı" belirtildi. Bu raporda "Suriye'nin barınma ve eğitim imkanı sağladığı terör grupları içerisinde Ermeni terör örgütleri ve Türk kaynaklı yıkıcı-bölücü örgütler ilk sıraları almaktadır" da denilmekteydi. Sovyetler'in yıkılmasından sonra önemli bir desteğini yitiren Suriye'nin Batılı ülkeler ile yakınlık kurup terörist devlet imajını kaldırmak için örgüt faaliyetlerine bir takım kısıtlamalar getirdiği ancak tam anlamıyla desteğini çekmediği kaydedilen raporda şu ifadeler de yer verildi: "Suriye komşu devletler aleyhine kurduğu birçok derneğin yanı sıra birçok terörist gruba da destek sağlamaya devam etmektedir. Kendi ülkesinde ve Lübnan'da kontrolü altındaki bölgelerde terörist kampları barındırmakta ve gelecekteki herhangi bir zamanda harekete geçirmek üzere faaliyetlerini düzenlemektedir"⁹⁸.

Yine aynı günlerde, Genelkurmay eski başkanlarından Doğan Güreş Paşa ise, gazeteci Hasan Cemal ile yaptığı söyleşide şunları söylüyordu: "Suriye, Türkiye ile hiçbir zaman dost olmadı. Su yüzünden, Hatay yüzünden bize sürekli düşmanlık besledi. 1990'lı yılların başında Eşref Bitlis Paşa, kaç kere Şam'a gitti. Apo'nun Şam'daki evinin adresini, telefon numarasını, her şeyini verdi ama işe yaramadı. Adamlar kıllarını bile kıpırdatmadılar, melanetlerini yapmaya devam ettiler"⁹⁹.

Raporlardan ve ifadelerden de anlaşıldığı gibi Suriye'nin teröre verdiği desteğin en ağır faturasını ödeyen komşusu Türkiye olmuştur. Şu bir gerçektir ki, Suriye'nin desteği olmazsa ne ASALA ne de PKK Türkiye'nin başına bu kadar büyük bir sorun olamazdı. Tanınmış terörizm uzmanlarından Gerald Chaliand, *In Terrorismes et Guerillas* adlı eserinde dış desteğin önemini şu şekilde açıklamaktadır: "Başarılı bir gerillanın dış desteğinin ve özellikle ülke dışında üssünün olamaması çok nadirdir. Bu bağlamda sınırdaş ülke veya ülkelerin tavrı hayati önemdedir. Maddi yardım büyük önem taşıyorsa da, uluslararası düzeyde siyasî ve moral destek, kamuoyu özellikle de düşmanın kamuoyunu etkileme ve uluslararası forumlarda dolaylı yardım sağlama da aynı derecede önemlidir. Ancak dış yardım içinde kuskusuz en önemlisi üs ve sığınaktır. Üs ve sığınak gerillanın ciğerleridir. Bu yolla lojistik destek sağlanması için

---

⁹⁸ *Sabah*, 8 Ocak 1997 Çarşamba.

⁹⁹ Hasan Cemal, *Kürtler*, Doğan Kitap, İstanbul, 2003, s. 438.

herşey yapılmalıdır. Lojistik hatları kesilmiş gerillanın sonu gelmiş demektir”¹⁰⁰. İşte ASALA’yı ASALA, PKK’yı da PKK yapan Suriye’nin sağladığı bu imkanlardır.

Bu yıllarda sadece Türkiye değil Arap ülkeler de terör destekçisi bir komşuya sahip olmanın bedelini birçok insanıyla ödüyordu. Arap birliğinin bazı üyelerinin azılı terör destekçisi olması ve bazı üyelerinin de onların terör kurbanları olması noktasında Arap dünyasının içine düştüğü ikilem gerçekten düşündürücüdür. Bu şiddetin bilançosunu açıklayan Dr. Ahmet el-Şamed, Arap İçişleri Bakanları Konseyi Genel Sekreteri 1992-1997 arası terör ve şiddetin kurbanı olan Araplar’ın sayısının 60.000’e ulaşmış olduğunu belirtmişti¹⁰¹.

2. Suriye-SSCB/RF İlişkileri:

II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan iki kutuplu yapıda, ideolojik eksenli çok daha etkin bir ittifak zemini bulan Sovyet Rusya, ikili ve çok yönlü ittifaklarla bölgesel güçler dengesinin bir kutbunu oluşturmuştur. Suriye’de bölgede milliyetçi-sosyalist bir rejim olarak anti-batı tepkiler gerektiği dönemlerde SSCB’yi bir dayanak noktası olarak görmüştür¹⁰².

Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’ya yönelik politikası dönem dönem bazı iniş çıkışlar gösterse de genel olarak Batı’nın bölgedeki etkinliğini sınırlamak, bölgenin denetimini ele geçirerek Sovyetler Birliği’nin de güvenliğini tehdit edecek bir süper gücün ortaya çıkarak güç dengesini bozmasına izin vermemek ve özellikle fiyatının yüksek tutulmasına çalışılması kaydıyla petrolün sevkinin sürekliliğini sağlamak şeklindeydi¹⁰³.

Bu çerçeve içerisinde 1950’lerin ortalarından 1973 savaşı sonrasına kadar Ortadoğu’daki Sovyet faaliyetleri oldukça başarılıdır. Suriye’de ve Mısır’daki önemli noktalarda deniz üssü mahiyetinde tamir ve ikmal tesisleri ile 7 hava meydanı başarılı politikalarının kanıtlarındandır. Bölgedeki ’dost’ Arap ülkelerini destekleyerek mevkiini kuvvetlendirmiş ve ABD tesirini azaltmaya çalışmıştır. Kezâ, Suriye ile Ekim 1980’de “Dostluk ve İşbirliği Antlaşması” imzalanması da bu açıdan değerlendirilmelidir. Sovyetler’in nüfûzu 1955–1967 arasında yayılırken bölge ülkelerinin karşılıklı paktlar imzalamasıyla (bunlardan biri Suriye-Lübnan arasında 20 Ekim 1955’te karşılıklı

¹⁰⁰ A.g.e., s. 439.

¹⁰¹ Tas Abdul Kuader, “Arab View: No to terrorism and No to Violence”, January 97.

¹⁰² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s. 317.

¹⁰³ Ari, a.g.e., s. 317.

savunma paktıydı) silah satımı konusu ön plana çıkmıştı. Nitekim Ocak 1956 ortalarında Lübnan- Suriye ikili savunma paktı, İsrail'in ABD ve İngiltere'den silah alımı talebiyle sonuçlandı¹⁰⁴.

Silah satımıyla şekillenen Sovyet-Suriye ilişkileri 1973'te Suriye'nin malzeme alımıyla devam etti. 1970-73 arasındaki ABD-SSCB gerginliğinin bir nedeni de, Suriye'nin Sovyet Rusya ile olan ilişkileriydi ki, bu Dr. H. Kissenger'in 3 maddelik doktrininde de görülmektedir. Şöyle ki, Kissenger; **a-** Sovyetler'e sert bir ihtarda bulunarak, Suriye kuvvetlerinin Ürdün'den çekilmelerinin sağlanması **b-)** Suriye'ye ihtar mahiyetinde Suriye ve Ürdün sınırlarında İsrail kuvvetlerinin alarma geçirilmesi **c-)** ABD kara ve deniz kuvvetlerinin alarma geçirilmesi ve olayın Amerika'nın bir meselesi olduğunun ve herhangi bir Sovyet müdahalesine karşı hazır bulunduğu kesin bir şekilde belirtilmesi idi. 1977–1983 yılları arası dönemde ise Carter yönetimi, artık Nixon doktrininin bırakıldığını, bölgede denetimi ele geçirmek amacıyla herhangi bir yabancı güç tarafından yapılacak müdahalenin ABD'nin yaşamsal çıkarlarına bir saldırı olarak dikkate alınacağını ve böyle bir saldırıya askeri güç de dahil olmak üzere gerekli her türlü araçla karşı koyulacağını ilân etti¹⁰⁵.

Suriye-Sovyet ilişkileri 1987'de daha da derinleşti. Suriye iyi 'müşteri' olurken Sovyet askeri gücü de Suriye'de iyi 'asker' idi. Bu dönemde iki ülke arasında gizli bir protokol de imzalanmıştı. İçeriği tam olarak bilinmeyen bu protokole göre, Sovyet orduları, Suriye ordusunu İsrail'e karşı takviye ediyordu. İki ülke arası ilişkiler 1990'lara gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla boyut değiştirdi. Suriye'nin 1990'larda terör hedeflerini değiştirme nedenlerini sıralarken de değindiğimiz gibi Sovyet desteğinin kaybı Suriye'yi, ABD'nin etki alanına daha çok çekti. Fakat ABD'nin ve Batı'nın etki alanına girmesi Suriye'nin eski müttefiki ile arasını iyi tutmaya özen göstermesine engel olamadı. Dengelerin her an değişebileceğini düşünen Esad, 1991 yılında Rusya ile imzaladığı milyar dolar tutarındaki askeri işbirliği antlaşmasının yanı sıra, 1992 yılında da silah alımı antlaşmasına imza attı. 1990'lı yılların soğuk savaş döneminden farkı Rusya'nın bölgede azalan ağırlığına paralel olarak ilişkinin düzeyinin biraz hafifletilmesi idi¹⁰⁶.

---

¹⁰⁴ Peter Mansfield, *The Arabs*, England, 1982, s. 415.

¹⁰⁵ John Spanier, *American Foreign Policy Since World War II*, 1980, s. 247.

¹⁰⁶ Ahmet Emin Dağ, *Hafız Esad'ın Dış Politikası ve Soğuk Savaş Sonrası Suriye İsrail Barış Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s. 62.

1997 ve 1998'de Rusya Dışişleri Bakanı'nın Suriye'ye yaptığı ziyaretler dengeleri yeniden değiştirmeye başladı. Anlaşılan dağılma süreci dönemindeki şaşkınlığını atan Rusya, bölgede yeniden etkin olmak istiyordu. CNN'in Reuters'e dayanan 2 Nisan 1999 tarihli haberinde, 3 Rus şirketi, tanksavar silahları satımı konusunda Suriye ile anlaşmıştı. Bunun üzerine bu tip anlaşmaların teröre destek anlamına geldiğini iddia eden ABD, Albright'ın açıklaması ile Rus hükûmetinin transferinde üstlendiği bu satışın 90 milyon dolarlık ABD yardımını tehlikeye düşürdüğünü belirtti. Öte yandan ABD sözcüsü James Ruban, firmaların isimlerinin Tule Desin Bureau, Volsky Mechanical Plant ve Tzniitochmash olduğunu açıkladı. Bu açıklamanın üzerine Moskova, Suriye ve/veya başka ülkelere satış yapma hakkı olduğu yolunda bir açıklama yaptı. Sonuç itibari ile ilişkilerin gidişatından da anlaşıldığı üzere Suriye ile lojistik yardımı sürdüren Moskova, halen eski günlerin değişmeyen stratejilerini gücü yettiği ölçüde devam ettirmek istemektedir¹⁰⁷.

3. Suriye-ABD İlişkileri:

Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgeye yönelik politikası 1920'li yıllarda bölgede petrolün varlığının fark edilmesi ve bununla eş zamanlı olarak Amerikan petrol şirketlerinin bölgedeki petrol ayrıcalıklarından pay kapma yarışına dahil olmalarıyla beraber başlamaktadır. Fakat ABD'nin bölgeye tam bir siyasî ve askeri güç olarak yönelmesi 1950'li yıllara denk düşer. Amerika'yı stratejik açıdan bölgeye çeken unsurlar genelde Sovyetler'inki ile benzer. ABD, Arap-İsrail ittifakıyla devamlı ilgilenmiş, 1948-1949 Arap-İsrail savaşı ve mütareke antlaşmalarından sonra silah satışlarını durdurmak veya sınırlamak amacı ile ABD-İngiltere-Fransa hükûmetleri 1950 yılında üçlü bir deklarasyonda bulunmuş; böylece silah trafiğinin kontrol altında tutulabileceğini ümit etmişti. Fakat daha sonra Mısır'ın silah alımı talebiyle SSCB'ye başvurması bu bölgede tam anlamıyla ABD-SSCB mücadelesini başlatmıştır¹⁰⁸.

Bu ilişkiler ve tarihsel süreçten yola çıkılarak Amerika'nın bölge üzerindeki politikasını kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Petrolün makul fiyatlardan ve düzenli bir şekilde sevkinin sürekliliğini sağlamak, bölgenin ve bölgedeki petrol kaynaklarının içeriden veya dışarıdan bir başka gücün kontrolüne girmesini engellemek ve/veya petrol ve petrol üreticisi ülkeler üzerinde sağladıkları denetimi Batı dünyasına karşı kullanmaya çalışmalarını engellemek; körfezdeki Amerikan müttefiki olan geleneksel

¹⁰⁷ a.g.t, s. 63-64

¹⁰⁸ SISAV, *Ortadoğu ve Geleceği*, 1992, s. 142-144

rejimleri iç ve dış tehditlere karşı koruyarak mevcut istikrarı sürdürmek, İsrail'in güvenliğine, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik gerçek ve olası tehditleri önlemek ve tüm bu amaçları gerçekleştirmek için gerekirse askeri güç kullanmak¹⁰⁹.

Bugüne kadar bu politika esasları doğrultusunda hareket edilmiş, İsrail korunurken, Amerikan yanlısı diğer Arap ülkelerinde ihmal edilmemiştir. 1955-1991 yılları arasında SSCB ile çekişme yaşanırken Amerika, menfaatlerini korumada SSCB'ye nazaran genelde daha başarılı olmuştur. Bunun yanı sıra Marshall yardımı ile Sovyet tehdidine karşı Batı Avrupa'da refah ve istikrarın yeniden tesis edilmesini sağlayan ABD, bu yardımlara rağmen AB ile soğuk savaştan sonra da devam eden bir müttefiklik bağı oluşturamamıştır. ABD yeni dönemde hem Avrupa'nın ağırlıklı olarak bağımlı olduğu enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak hem de bu kaynaklar üzerinde etkinlik elde ederek, AB'nin kendi çıkarları doğrultusunda hareket kabiliyetini kısıtlayabilmek için enerji havzalarının çevrelenmesi temeline dayalı yeni bir stratejik anlayış oluşturmaya başlamıştır. Küresel hâkimiyetin yeni belirleyici unsurunun enerji kaynaklarına dayandığı bu anlayış çerçevesi içerisinde ilişkileri düzenleyen ABD, soğuk savaş dönemi boyunca tam hâkimiyet sağlayamadığı Orta Asya ve Orta doğu bölgelerine odaklanmıştır¹¹⁰.

Dolayısıyla Suriye-ABD ilişkileri de bu oluşumlardan hareket edilerek saptanmıştır. Suriye'nin Arap-İsrail ihtilafının sınırında olması, ABD politikasının Suriye'ye yönelmesinin ana nedeni olmuştur. Amerikan politik sisteminde dış politikaların oluşturulmasında yetkililer, Başkan ile Kongre arasında yarı yarıya denebilecek oranda bölünmüştür. Kongrede güçlü uzantıları olan etnik lobiler, ABD dış politikasının oluşumundaki etkilerinin yanında Amerikan dış politikasını dahi ulusal hedeflerinden saptırabilmektedir. Dolayısıyla Amerika'nın Suriye'ye yaklaşımını bu açıdan değerlendireceğiz¹¹¹.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile beraber uluslararası alanda en önemli desteğini yitiren Suriye, yeni uluslararası sisteme hemen uyum sağlayarak Körfez Savaşı'nda Batı ittifakının yanında yer aldı ve bunu takiben de 1991 ve 1996 yıllarında İsrail ile yürütülen Arap-İsrail barış görüşmelerine katıldı. Soğuk savaş sonrası yaşanan bu

---

¹⁰⁹ Arı, *a.g.e.*, s. 185.

¹¹⁰ Armağan Kuloğlu, Fatma Elif Salkaya, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, cilt IV, S. 48, s. 25.

¹¹¹ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 24.

gelişmelere rağmen iki ülke arasında daha yakın ilişkilerinin oluşmasının önünde yapısal sorunlara dayanan bazı engeller bulunmaktadır. Bunlar kısaca Suriye'nin mevcut siyasî ve ekonomik yapısı, İsrail ile var olan anlaşmazlık konuları, teröre verilen destek, Lübnan ile ilişkiler, Irak ile özellikle 1997'den sonra yaşanmaya başlayan yakınlaşma süreci ve İran ile uzun yıllardır devam eden yakın ilişkilerdir. 18 Nisan 2002 tarihinde ABD'nin güçlü Yahudi Lobisi etkisi altındaki Temsilciler Meclisi'ne sunulan "Suriye Sorumluluk Yasa Tasarısı" da genel olarak Suriye hakkında bu konular doğrultusunda tespitler yapan ve bunlara bağlı olarak Suriye'den yapması beklenenleri, alması gereken askeri ve siyasî kararları açıklayan bir belgedir¹¹².

Yedi bölümden oluşan Suriye Sorumluluk Yasası'nda ilk bölüm "Kısa Başlık" (Short Title) adı altında belgenin ismini belirleyen kısmı oluşturmaktadır. Esas önem taşıyan ikinci ve üçüncü bölümler ise sırasıyla "Bulgular" (findings) ve "Kongre'nin Bakışı" (Sense of Congress) isimleri altındadır. Ve bu bölümlerde Suriye'nin ABD ve uluslararası hukuk açısından olumsuzluk arz eden eylemleri belirtilmekte ve bu olumsuzluk arz eden eylemlere karşılık olarak Suriye'den atması istenen adımlar sıralanmaktadır. Dördüncü bölüm "Politikanın İfadesi" (Statement of Policy) ismini taşımakta ve ABD'nin bu duruma karşılık yapması gerekenler, Suriye'ye karşı alması gereken tavır ele alınmaktadır. "Cezalar ve İzin" (Penalties and Authorization) başlıklı beşinci bölümde ise Suriye'den yerine getirmesi istenen taleplerin yerine getirilmemesi durumunda bu ülkeye karşı uygulanması gereken yaptırımlar sıralanmaktadır. Burada Suriye'ye Amerikan mallarının ihraç edilmemesinden, bu ülkeye yapılacak yaptırımlara sınırlama getirilmesine, ilişki düzeyinin en alt seviyeye indirilmesinden, Suriye'ye ait bir uçağın ABD'ye inmesine ya da hava sahasını kullanmasının yasaklanmasına kadar birçok yaptırım sıralanmaktadır. Altıncı ve yedinci bölümler ise genel olarak Suriye Sorumluluk Yasası ile ilgili kısa açıklamalar ihtiva etmektedir¹¹³.

Suriye Sorumluluk Yasası'nda esas önem taşıyan "Bulgular" başlıklı ikinci bölümde, "ABD başkanı Bush'un 'Ya Bizimlesiniz Ya da Teröristlerle' sözüne atıfta bulunularak terörizmi destekleyen ülkelerin düşman rejimler olduğu, BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 sayılı kararına bağlı olarak her türlü terörist faaliyete desteğin yasaklandığı, Suriye'nin halen Amerika'nın teröre destek veren ülkeler listesinde

---

¹¹² Suriye Sorumluluk Yasası'nın İngilizce tam metni için bkz: <http://www.gotc.org/pdf/act/moz/pdf>

¹¹³ Oytun Orhan, "Irak Operasyonu Golgesinde Suriye-ABD İlişkileri", *Stratejik Analiz*, S. 35, Mart 2003, s. 37.

olduğu, Suriye'ye bu listede bulunmasına rağmen, listede bulunan diğer devletlere göre daha az yaptırım uygulandığı, Hizbullah, Hamas ve diğer Filistinli rgtlerin Suriye ve Suriye kontrolündeki Lübnan topraklarında kampları ve broaları bulunduğu, BM Güvenlik Konseyi'nin 520 sayılı kararının Lübnan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü öngördüğü, 20.000'den fazla Suriye askerinin Lübnan topraklarında bulunarak bu ülkenin siyasî bağımsızlığını ve toprak bütünlüğüne zarar verdiğini, 1990'dan bu yana Senato ve Temsilciler Meclisi'nin, Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin Lübnan'dan çekilmesi için yedi adet yasa ve karar onayladığını, Lübnan içinde de Suriye kuvvetlerinin ülkeden çıkması yönünde talepler olduğu, İsrail'in BM Güvenlik Konseyi'nin 425 sayılı kararına bağlı olarak Güney Lübnan'dan çekildiği, ancak Suriye'nin halen bölgede olduğu ve kısa ve orta menzilli balistik füze geliştirmeye devam ettiği ayrıca biyolojik ve kimyasal silah üretmeye de devam ettiği ve son olarak da Suriye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin 661 sayılı kararına aykırı olarak Irak'tan petrol ithal ettiği belirtilmektedir¹¹⁴.

“Bulgular” başlıklı ikinci bolmde yapılan tespitlere bağlı olarak sıralanan talepler 4 başlık altında toplanmaktadır; Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi, İsrail ile n koşulsuz olarak barış masasına oturması, 661 sayılı kararına aykırı olarak Irak'tan yapılan ithalatın durdurulması ve Suriye'nin teröre verdiği desteği hemen ekmesidir¹¹⁵.

Netice itibari ile ABD'nin SSY ile amaçladığı Irak operasyonu öncesinde Suriye üzerinde baskı kurarak Suriye'yi pasif muhalefete zorlamaktı. Zaten savaş öncesi yapılan değerlendirmelerde Suriye'nin ancak pasif muhalefet uygulayabileceği ve pratikte Irak'a yardım edemeyeceği düşünülüyordu. Fakat savaş çıktıktan sonraki gelişmeler ilk aşamada umut edildiği gibi gerçekleşmedi. Irak, ABD birliklerine özellikle Umr Kasr ve Nasıriye'de ciddi direniş gösterdi. Bu gelişmeler ile eş zamanlı olarak Suriye, politika değişikliğine gitti ve somut anlamda Irak'a yardım etmeye başladı. İlk başlarda sessiz kalan Suriye ilk olarak savaş karşıtı gösteriler düzenledi sonra yönetim olarak ABD'den bu “saçma kanlı savaşı” durdurması yönünde taleplerde bulunmaya başladı. Daha sonra resmi bir makam olan Suriye Müftülüğü, Irak'taki ABD ve İngiliz glerine intihar saldırıları düzenlenmesi yönünde çağrıda bulunarak bir anlamda ‘cihad’ ilân etti. Bunun yanı sıra Suriye yönetimi, Irak'lı mültecilere ülkelerinin açık olduğunu açıklayarak gelen mültecileri ülkelerine yerleştirdi. Suriye'nin

---

¹¹⁴ *A.g.e.*, s. 32

¹¹⁵ *A.g.e.*, s. 32.

Irak'a yardım anlamında ABD tarafından yapılan son suçlama ise Suriye'nin Irak'a sağladığı askeri malzeme desteği olmuştur¹¹⁶.

Savaşın başında Suriye'nin kendisi açısından göreceli olarak yanlış politikalar izlemesine neden olan gelişmelerin aksine savaş kısa surede ABD lehine sonuçlandı. Suriye'de bu durumda geleneksel pragmatist politikası doğrultusunda ani bir değişim gösterdi ve ABD'ye ılımlı mesajlar gönderen ve bu ülkenin talepleri doğrultusunda hareket eden bir ülke haline geldi.

Son tahlilde ABD-Suriye ilişkilerine baktığımızda, Amerika'nın Suriye'ye karşı askeri müdahalede bulunma olasılığı Suriye'nin dış politik baskı karşısındaki davranışlarını düşündüğümüzde uzak bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Kezâ anlaşıldığı kadarıyla Amerikan yönetimi içerisinde de Şam'a yönelik olarak daha çok diplomatik telkin ve iktisadi baskı içeren politikalarla Beşar Esad'ın bir anlamda kazanılması mantığına dayanan bir düşüncenin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Fakat esas olarak Suriye'de siyasi eliti tedirgin eden talepler daha çok uzun dönemde genel olarak Suriye'nin içyapısıyla bağlantılı alanlarda gündeme getirilecek olan değişim talepleri olacaktır.

B. TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ VE TERÖR FAKTÖRÜ

1. Türkiye-Suriye İlişkileri:

1946 yılında tam bağımsızlığını kazanan Suriye ile Türkiye ilişkilerinin 1946'ya kadar ki dönemini Türkiye- Fransa ilişkileri olarak isimlendirmek ve bu perspektiften ele almak gerekir. Bu dönemde iki ülke arasındaki en önemli sorun "Sancak Sorunu" olarak bilinen toprak problemidir. Bu konu ileride "Hatay Sorunu" başlığı altında ele alınacaktır.

Arap milliyetçiliğine dayalı "BAAS" (Diriliş) Partisi'nin iktidarda olduğu Suriye, 1955 Bağdat Paketi karşısında Mısır'ı takip ederek, Türkiye ve Batılı güçlere karşı bir politika izlemiş özellikle 1956'dan sonra SSCB'den silah ve ekonomik yardım sağlayarak onun etki alanına girmişti. 1963'ten sonra BAAS Partisi de bu dış politikayı sürdürdü. 1967 savaşında yenik düşerek Golan tepelerini İsrail'e kaptıran Suriye, bu

---

¹¹⁶ Oytun Orhan, "Suriye Dış Politikası Analizi: ABD-Suriye Gerginliği", *Stratejik Analiz*, sayı 38, s. 58.

stratejik bölgeyi geri almayı dış politikanın ana hedefi yaptı ve bu hedef doğrultusunda 1973 savaşına girdi fakat istediğini elde edemedi¹¹⁷.

Baas Partisi'nin askeri kanadına mensup Hafız Esad'ın 1971'de devlet başkanı olmasıyla, Suriye'de 31 yıl sürecek Hafız Esad dönemi başlıyordu. Esad döneminin başlarında Suriye'nin Türkiye'ye yaklaşımı daha temkinli ve daha az risk alıcıydı. NATO'nun ve Batılılar'ın desteğindeki CENTO üyesi olan Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yardım ve desteğine dayanan Suriye'nin ilişkileri iki süper devletin Ortadoğu'daki çatışma politikasının uzantısı şeklindeydi¹¹⁸.

Doğu ile Batı arasında 1970'li yıllarda gelişen siyasal yumuşama havası içinde bile iki komşu ülke arasındaki güvensizlik ve soğukluk yine sürdü. Bu durumun ana nedeni Suriye'nin işgalinde bulunan Lübnan'a ait Bekaa Vadisi'nde Türkiye kökenli Marksist militanların 1980'li yıllarda Türkiye'ye tedhîs hareketleri yapmak üzere yerleştirilmesine ve aynı zamanda PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ın karargahını Şam'da kurmasına Suriye'nin izin vermesiydi. Türkiye bu konuyu birçok şekilde gündeme getirmiş fakat Suriye hükûmetinin yanıtları her zaman kaçamak şekilde olmuştu. Hatta Özal'ın Şam ziyaretinde - iki ay sonra Suriye Başbakan yardımcısı Kadurra'nın karşı ziyareti olacaktı- çeşitli işbirliği antlaşmalarının (kaçakçılık, sınır ticareti, genel ticaret ve en önemlisi de Suriye'den geçen Fırat nehri suları) yanı sıra sınır üzerinden terörizmin önlenmesi konusunda da bir protokol yapılmıştı. Fakat Suriye bu protokole rağmen terör örgütlerine karşı güven verici bir uygulama sergilemedi. 1989 Mart'ında bir Suriye Mig savaş uçağının sınırda Türkiye toprakları üzerinde bir Türk sivil kadastro uçağını düşürerek beş kişilik mürettebatının ölümüne neden olması yeni bir gerginlik yaratmıştı. Suriye, bu olayın sonucunda tazminat ödemeyi kabul etmiş fakat bu da henüz gerçekleşmemiştir. 1991 Mart ayında Ankara'ya gelen Suriye Dışişleri Bakanı Faruk el-Sara, PKK konusunda Ankara'yı yatıştırmaya çalışmış, Fırat suları konusunda Suriye'yi tatmin edici bir antlaşma yapılmasını yinelemiştir¹¹⁹.

Gerçekte Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri daha çok iki ülke arasındaki yapısal sorunlar belirlemiştir. Bu temel yapısal sorunların da Hatay-Su-PKK üçlüsü olduğunu söyleyebiliriz. Bunların dışında Gaf, Süleyman Şah Türbesi, Türk

---

¹¹⁷ *Syria 1945-1986, Politics and Society*, Derek Hopwood, Published by the Academic Division of unwin Hyman Ltd, London, 1988.

¹¹⁸ Sisav, *Ortadoğu ve Geleceği*, s. 192

¹¹⁹ *A.g.e.*, s. 193.

vatandaşlarına ait Suriye'deki taşınmaz mallar, Suriye'deki Osmanlı eserleri, deniz yan hududu meseleleri de diğer önemli sorunlardır¹²⁰.

Suriye'nin de bu yapısal sorunlar ışığında Türkiye ile olan ilişkisinde 'düşmanın düşmanı, dostumdur' mantığıyla hareket etmesi ve Türkiye karşıtı terörist örgütlere kucak açmış olması ilişkileri daha da problemlile hale getirmiştir. Dolayısıyla tam olarak hiçbir zaman istikrar göstermeyen Türkiye-Suriye ilişkilerindeki bu durum Suriye'nin tutum, beyan ve uygulamalarından kaynaklanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde Türkiye hep Suriye'nin hareketlerine tepki göstermek ve hareketlerini dengelemek durumunda kalmıştır.

Suriye'nin Türkiye'ye yönelik gerçek anlamda saldırgan sayılabilecek davranışlarının gerisinde şu faktörlerin etkili olduğu söylenebilir:

a. Sömürge Durumu: Osmanlılar'ın (Türkler'in) 400 senelik egemenliği, sözde Suriye'yi sömürmüş ve geri kalmasına neden olmuştur.

b. Hatay: Türkiye sözde bir Arap toprağı olan Hatay'ı işgal etmiştir.

c. Türkiye-İsrail Diyalogu: İki ülke arasındaki askeri-stratejik ve lojistik iş birliği. **d. Türkiye, ABD-Batı Diyalogu:** Türkiye'nin, ABD ve Batı ile olan ilişkileri.

e. Irak Yanlısı Tutum: Türkiye'nin, Suriye ve Irak'ın taraf oldukları sorunlarda Irak yanlısı tutum izlemiş olması.

f. Su Sorunu: Türkiye, Suriye'ye karşı, suyu sözde bir baskı aracı olarak kullanmaktadır¹²¹.

Türkiye'nin, Suriye'nin tutumundan kaynaklanan rahatsızlıklarını sıralayacak olursak da aşağıdaki faktörlerin etkili olduğunu görebiliriz.

a. Araplar'ın I. Dünya Savaşı'ndaki Tutumu: Suriye I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'yı/Türkler'i arkadan vurmuştur.

b. Hatay: Suriye'nin Hatay üzerinde hak iddia etmesi.

c. Suriye-Rusya (eski SSCB) Diyalogu: Suriye, SSCB ile olan ilişkilerini Rusya ile devam ettirmektedir.

---

¹²⁰ *Hürriyet*, "Türbeyi Bile Kaldırmamızı İstiyorlar", 4 Ekim 1998.

¹²¹ Öztürk, *a.g.e.*, s. 62.

d. Yunanistan Yanlısı Tutumu: Suriye'nin Kıbrıs ve Ege meselelerinde Yunanistan ile Kıbrıs Rumları'nın yanında yer alması.

e. GAP Projesi: Suriye'nin GAP projesine olan negatif tavrı.

f. Terör Desteği: Suriye'nin, Türkiye karşıtı terörist örgütlere lojistik destek dahil her türlü desteği vermesi¹²².

Neticede ortaya çıkan tablo gösteriyor ki, Hatay-su-terör üçlüsü diğer tüm faktörleri kapsamaktadır. Suriye, Türkiye karşıtı terörist örgütleri ve ülkeleri desteklerken, Türkiye de dolayısıyla Suriye karşıtı ülkelerle işbirliğine girmiştir¹²³.

İki ülke arasındaki sorunlardan Hatay sorunu, Suriye'nin 'Büyük Suriye Projesinin' bir sonucudur. Fakat su sorunu, 1976 yılında Karakaya Barajı'nın dolumu esnasında ortaya çıkmıştır. Terör ise, 1980'li yılların başından itibaren, su hususunda Türkiye'den daha fazla tavizler almak amacıyla, Suriye'nin Türkiye'ye karşı muhalif grupları barındırma, besleme ve yönlendirmesi ile ortaya çıkmıştır¹²⁴.

Güç ve arzular arasındaki uçurum burada terörü Suriye için gerekli kılmıştır. Şam'a göre Hatay, Türkiye'nin kendilerinden çaldığı bir toprak parçasıdır ve geri alınması öncelikli bir ulusal hedeftir. Suriye haritalarında hâlâ Suriye'nin bir parçası olarak gösterilen Hatay, zaten Suriye Baas Partisi'nin tüzüğü'nün 7. maddesinde de Arap toprağı olarak tanımlanmaktadır¹²⁵.

Su ve Hatay sorununa bağlı olarak ortaya çıkan terör faktörü ise 1980'li yılların başında Türkiye-Suriye ilişkilerinin gündemine girmiş fakat tam olarak etkisini göstermesi 1987'de olmuş, dönemin vahim hatası olarak Suriye'ye 500 m³ su verilmesine dair protokol imzalanmıştır. Fakat bu taviz de Suriye'yi terör kartını oynamaktan vazgeçirmemiştir¹²⁶.

2. 1990'lı Yıllarda Türkiye-Suriye İlişkileri Ve Terör:

Türkiye ile Suriye arasında pek çok zaman zaten iyi gitmeyen ilişkilerin daha da kötüleşmesi 1990'lı yılların başlarına rast gelir. Bu dönemde İsrail'de Netanyahu iktidarı ile değişen tutum, Suriye'nin PKK desteği ve barış sürecindeki rolü, su sorunu

---

¹²² A.g.e., s. 62-63.

¹²³ Inbar Efraim, *Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı*, Avrasya Yayınları, Ankara, 2001, s. 28.

¹²⁴ Yılmaz Türel, "Türkiye-Suriye İlişkileri", *Türk Kültürü*, sayı 430, s. 104-110.

¹²⁵ Arslan Ali, "Hatay Meselesinde...", *Güneyde Kültür*, sayı 75, s. 15-23.

¹²⁶ Glain Stephen, *Dreaming of Damascus*, John Murray, London, 2004, s. 82.

ve Türkiye-İsrail arasındaki kapsamlı ve çok yönlü işbirliği, Suriye ile bir türlü düzelmeyen ilişkileri 1990'larda önemli ölçüde etkilemiştir. Fakat Türkiye 1990'lı yıllarda anlamıştır ki, Suriye, Hatay ve su sorunu yüzünden PKK'ya olan desteğini kesmeyecek ve bu kozdan vazgeçmeyecekti. Türkiye artık 1987'deki protokol ile saniyede 350 m³'den 500m³'e çıkarılan su akışını artık nasıl düşürürüz hesapları yapıyordu¹²⁷.

Bu yıllarda Suriye bir taraftan Ortadoğu barış sürecine destek verirken diğer taraftan da hızla silahlanmaktaydı. *The Economist*'in yan kuruluşu *Foreign Report*'ta Suriye'nin Almanya ve Hindistan'ın yardımıyla gelişmiş iki zehirli gaz fabrikası kurduğu ve Kuzey Kore'den Scud-C füzeleri satın aldığını yazdı. Bunların yanı sıra Suriye, Scud-C'lerin montajı için bir de fabrika kurma çalışmalarına başlamıştı¹²⁸.

1995 yılına gelindiğinde Türkiye-Suriye ilişkilerinde sıcak olan sular daha da ısınmaya başladı. Suriye GAP'ın Suriye'den geçmekte olan Fırat'ın debisini 28 milyar m³'ten 13 milyar m³'e düşüreceği iddiası ile Türkiye'yi suçlar¹²⁹.

Türkiye-Suriye ilişkileri 1997 yılına gelindiğinde daha da gerginleşti. MİT'in, tetikçi Mustafa Duyar'ı Suriye'de başarılı bir operasyonla yakalayıp ülkeye getirmesi Suriye'ye ciddi bir uyarı niteliğindedir. Bu dönem zarfında iki ülke arasındaki ilişkiler resmen kesildi. Kezâ yine bu dönemde Suriye'de faaliyet gösteren PKK'nın DHKP-C ile işbirliği içinde olduğu ve 22 Aralık'ta imzalanan protokolle de yeni esaslara bağlanmış karşılıklı bir oluşuma gittikleri tespit edildi. Eski adı Dev-Sol olan DHKP-C ye PKK'nın 1990 yılında Bekaa'da Şehit Ahmet Kesip Kampı'nı tahsis ettiği ve burada DHKP-C'nin 'Kürt Seksiyonunda' yer alan militanların eğitiminin sağlandığı belirlendi. Örgütün Ordu-Tokat-Elazığ ve Tunceli-Denizli-İzmir kırsalında faaliyette bulunduğu ve iki örgütün işbirliği sonucu Türkiye'de aranan bir suçlunun önce bir Avrupa ülkesine sonra da Suriye'ye götürüldüğü ve burada silahlı eğitimden geçerek Türkiye'ye gönderildiği öğrenildi¹³⁰.

Türkiye-Suriye ilişkileri, 1998 sonlarında tarihi kararlara sahne oldu. Ekim ayı içerisindeki bu gelişmelerde ilk önce Eylül 1998 Milli Güvenlik Kurulu toplantısında

---

¹²⁷ *Cumhuriyet*, "Suyu Kesmenin En iyi Zamanı", 15 Kasım 1993.

¹²⁸ Erdurmaz Serdar, *Ortadoğuda'ki Kitle İmha Silahları, Silahların Kontrolü ve Türkiye*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 194.

¹²⁹ *Hürriyet*, "Suriye Terör Üssü", 9 Nisan 1995.

¹³⁰ Güven Veli Fatih, "Terör ile Mucadelede Avrupa ile İşbirliği ve DHKP-C'ye Yönelik Operasyon", *Stratejik Analiz*, Mayıs 2004, s. 40.

PKK lideri Abdullah Öcalan'ı Şam'da barındıran ve bu örgüte yıllardır açık destek veren Suriye'nin düşmanca tutumu sonucu diplomatik seçenekten vazgeçilerek 'askeri baskı' politikası benimsendi. Bu çerçevede Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı Diyarbakır ve Malatya üslerinde uçaklara turuncu alarm verildi. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, Türkiye ile Suriye arasında 'üstü örtülü bir savaş' olduğunu belirterek 'sabrımızı taşımak üzereler' dedi. Hava Kuvvetleri Komutanı İlhan Kılıç da 'çatışma süreci hazırlığı içerisinde' olduğunu belirtti. Tüm bunlar artık Suriye ile barışçı yollardan anlaşma politikasından vazgeçildiğini gösteren delillerdi¹³¹.

Tüm bunlar yaşanırken Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, iki ülke arasında arabuluculuk yapmak amacı ile 6 Ekim 1998 tarihinde Ankara'ya geldi. Türkiye, Suriye'ye iletilmek üzere Mübarek'e şu istekleri sıraladı:

1. PKK'ya verilen desteğin tümü ile derhal kesilmesi,
2. Abdullah Öcalan ve yandaşlarının Türkiye'ye teslim edilmesi,
3. Suriye tarafından PKK'ya sağlanan lojistik ve silah desteğinin kesilmesi,
4. Türkiye'ye ve Irak'a sınırdan sızmaların önlenmesi,
5. Suriye'nin Arap birliği içerisinde Türkiye aleyhtarı propagandaya son vermesi,
6. Şam'ın, Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkisini uluslararası alanda çarpıtarak gündeme getirmekten vazgeçmesi,
7. Hatay ile ilgili toprak iddialarından vazgeçmesi,
8. Sınır aşan sular konusunun Suriye'nin istekleri ile değil, uluslararası antlaşmalarla belirlenmesi¹³².

Şam'ın Mübarek'in ilettiği şartlara red cevabı vermesi, Ankara'yı ultimatom vermeye sevk etti. Nitekim yapılan baskıların amacına ulaştığının sinyalleri 10 Ekim 1998'de geldik. Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'ten sonra arabuluculuk girişiminde bulunan İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi, Şam'daki temaslarından sonra

---

¹³¹ Aykan, Mahmut Bali, "The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View", *Middle East Policy*, vol vi, no. 4, June 1999, s. 179-180.

¹³² *Hürriyet*, Dünya haberleri sevisi, 7 Ekim 1998.

Ankara'daki açıklamasında Suriye'nin PKK desteğini keseceğini ve Abdullah Öcalan'ı sınır dışı edeceği izlenimini edindiğini bildirdi¹³³.

Çok geçmeden Abdullah Öcalan'ın Suriye dışına çıktığı haberleri yayılmaya başladı¹³⁴. Buna bağlı olarak Ankara- Şam arasındaki diplomasi trafiğinde yumuşama hissedildi. Daha önce 'geliriz, yıkarız' vb. demeçler veren devlet adamları 'her meseleyi savaş haline getirmemek lazım' gibi demeçler vermeye başladı¹³⁵. Ekim ayının sonlarına doğru beklenen açıklama geldi. Suriye, Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmişti¹³⁶. Artık Türkiye ile Suriye masaya oturmalı ve bu konuyu görüşmeliydi. Yıllardır teröre destek verip bunu inkar eden Suriye şimdi teröre desteği kestirmeyemedi. Fakat iki ülke arasındaki ilişkilerde de yeni bir dönem başlamalıydı¹³⁷.

Neticede iki ülke arasındaki toplantı, 19 Ekim 1998'de Adana'nın Seyhan ilçesinde Seyhan Baraj gölü kıyısındaki Adana Polis Evi'nde oldu. Türk yetkililerin, Suriyeli yetkililere PKK ve terör konusundaki bir dosyayı vermesiyle birlikte Suriyeli yetkililerin inkarcı tavrı başladı ve toplantı kısa bir kesintiye uğradı. Ertesi gün de devam eden görüşmelerin neticesinde Suriye aşağıdaki taahhütlerde bulundu:

1. Abdullah Öcalan ve PKK unsurları Suriye'ye sokulmayacak.
2. PKK kamplarının faaliyetleri yasaklanacak.
3. Suriye'deki PKK'lılar adalete sevk edilerek yargılanacak.
4. Suriye topraklarında Türkiye aleyhtarı faaliyetlere izin verilmeyecek.
5. Suriye PKK'nın bir terör örgütü olduğunu kabul edecek.
6. PKK'nın Suriye'de ticari faaliyetlerine izin verilmeyecek.
7. İki ülke güvenlik makamları arasında doğrudan telefon hattı kurulacak.
8. İki ülke arasında, Suriye'nin taahhütlerini denetlemek için özel bir mekanizma oluşturulacak. Bu çerçevede Türkiye Suriye'ye iki gözlemci gönderecek¹³⁸.

---

¹³³ *Hürriyet*, "Şam Apo'yu gonderebilir", 10 Ekim 1998.

¹³⁴ *Hürriyet*, "Yılmaz: 'Apo Suriye dışında'", 12 Ekim 1998.

¹³⁵ Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, demeçlerindeki fark için bkz; 2 Ekim ve 14 Ekim 1998 tarihli *Hürriyet* gazeteleri.

¹³⁶ 19 Ekim 1998 tarihli gazetelerin manşeti, Apo'nun Suriye'den sınır dışı edildiğiydi.

¹³⁷ *Hürriyet*, "Suriye ile kritik toplantı", 21 Ekim 1998.

¹³⁸ *Hürriyet*, "Şam'ın taahhütleri", 21 Ekim 1998.

Türkiye tarafından adeta dikte ettirilen antlaşma ile Suriye'nin yaklaşık olarak 15 yıldır sürdürmüş olduğu inkar politikası da iflas etmiş oldu. Dış politikada altına imza atılmış antlaşmaların bağlayıcılığına rağmen Türkiye güvensizliğini, talep ettiği gözlemcilerle göstermiş oldu. Milli Güvenlik Kurulu da Suriye'ye gözdağı vermek amacı ile planlanan Kararlılık-98 Tatbikatı'nı erteledi ve Suriye ile yapılan antlaşmaya uyma süresi 1 ay olarak belirlendi. Türkiye artık haklı olarak somut adımlar görmek istiyordu. Suriye de bunu anlamış olmalı ki antlaşmadan sonra tutukladığı 600 civarındaki PKK'lı listesini Ankara'ya verdi¹³⁹.

Türkiye-Suriye arasındaki 20 Ekim 1998 tarihli güvenlik antlaşması, iki ülke ilişkilerinde yeni bir boyut getirmesine rağmen verilen bir aylık izleme süresi sonunda Türkiye yine rahatsızlıklarını dile getirmeye başladı. Adana mutabakatından sonra kısaca Türkiye'yi memnun etmeyen noktalar şunlardı:

1. Türkiye, Suriye ve Lübnan arasında üçlü bir toplantı yapılacaktı, seçimler bahane edilerek bu toplantı bir türlü gerçekleştirilmedi.

2. PKK kamplarının dağıtıldığına dair somut belgeler gelmedi.

3. Yakalanan 600 civarında PKK'lı Türkiye'ye teslim edilmedi dolayısıyla mutabakat istenilen şekilde uygulanmıyordu¹⁴⁰.

Sonuç itibariyle Eylül 1998'de Orgeneral Atilla Ateş'in Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği desteği kesmesi amacıyla sınırda gerçekleştirdiği konuşma ile başlayan sürecin sonucunda Abdullah Öcalan Suriye'den sınır dışı edilmişti. Fakat Suriye yine aynı Suriye idi. Terör, Suriye'nin dış politikasındaki en önemli yapı taşı olmayı koruduğu gibi ekonomisi içinde son derece önemliydi. Kezâ PKK'nın Commercial Bank of Syria'da 4 yılda işlem gören parası 1 milyar Dolar'a ulaşmıştı¹⁴¹.

3. İki Ülke Arasındaki Yapısal Sorunlar:

a. Hatay Sorunu: Hatay sorunu I. Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın; İskenderun Limanı'nı, Hatay, Urfa, Antep, Maraş ve Çukurova bölgelerini işgali sonucunda ortaya çıkmıştır. İşgal ettikleri bu topraklarda yeni bir idari düzenlemeye giden Fransızlar, 27 Kasım 1919 tarihinde İskenderun, Antakya, Reyhaniye ve Belen kazalarını özerk İskenderun sancağı şeklinde birleştirerek, bölgenin ilk defa idari bir

¹³⁹ *Hürriyet*, "MGK'dan bir ay süre", 28 Ekim 1998.

¹⁴⁰ *Hürriyet*, "Suriye yine yan çiziyor", 12 Ocak 1999.

¹⁴¹ *Sabah*, "Apo Suriye'deki kasasını boşalttı", 12 Ocak 1999.

birim olmasını sağladılar. İskenderun sancağı ise idari özerkliğini korumakla birlikte Halep yönetimine bağlandı¹⁴².

İlki 9 Mart 1921 tarihinde imzalanan bir dizi Türk-Fransız antlaşması ile İskenderun sancağı tespit edilmiş ve 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye-Suriye sınırı belirlenmiştir. Antlaşmada belirlenen Türkiye-Suriye sınırına göre İskenderun sancağı sınırlarımız dışında kalıyordu. Fakat antlaşmanın 7. maddesine göre, İskenderun bölgesi için özel bir idare şekli kurulacak, mıntikasının Türk ırkından olan sakinleri kültürlerini geliştirmek için her türlü kolaylıktan ve imkanlardan yararlanacak, Türk dili orada resmi dil niteliğine sahip olacaktır. Antlaşmadan sonra Türkiye ile Fransa arasındaki savaş hali son buluyordu. Türkiye ile Suriye arasındaki sınıra göre Dört Yol (Palas dahil) ve Hassa, Türkiye sınırları içinde kaldı. Fransızlar kuvvetlerini 9 Ocak 1922 tarihine kadar bu sınırın güneyine taşıdılar¹⁴³.

Bu yeni dönemde sancakta yaşayan Türkler, işgal edilen yurtlarında yabancı bir devletin idaresi altında yaşamaya alışmamışlardı. Her fırsatta Türkiye'den memleketlerinin işgalden kurtarılması talebinde bulundular. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı günlerde çıktığı güney gezisinde, 15 Mart 1923 tarihinde Adana'ya geldiğinde kendisini karşılayanlar arasında Antakyalılar da vardı. O gün Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan kalabalığın önünde siyah giysiler içindeki Antakyalı bir kız (Ayşe Fitnat Hanım) dokunaklı bir nutuk söyledi ve "*Ey ulu Gazi, bizi kurtar!*" diye haykırdı. Dinleyen kalabalığı ağlatan bu nutuktan etkilenen Gazi, tarihe mal olan kurtuluş vaat eden bir cevap verdi: "*Kırk asırlık Türk yurdu, düşman elinde esir kalmaz!*". Bu söz o günden sonra bütün sancak Türkleri tarafından kurtuluş için bir senet olarak kabul edildi ve ümit kaynağı oldu¹⁴⁴.

Bundan sonra Lozan Barış Antlaşması'nda Ankara İtirafnâmesi ile çizilmiş olan Türkiye-Suriye sınırı aynen kabul edildi. Fakat 1925 yılı Ocak'ında İskenderun sancağının Suriye Meclisi'ndeki temsilcileri, sancağın Suriye'den ayrılarak doğrudan Fransız Yüksek Komiserliği'ne bağlanmasını talep ettiler. Fransa'nın bu talebi kabul etmesi ile doğrudan Fransız Yüksek Komiserliği'ne bağlı, Suriye ile eşit haklara sahip

---

¹⁴² Yerasimos Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 185.

¹⁴³ Tekin, *a.g.e.*, s. 219.

¹⁴⁴ *A.g.e.*, s. 220.

ve merkezi İskenderun olan bir hükümet kuruldu. Bu hükümet Mart 1926'da ayrı bir anayasa hazırlayarak Sancak'ın bağımsızlığını kabul etti. Fakat Suriye'nin bu karara itirazı üzerine İskenderun sancağı, Suriye devleti içerisinde muhtar bir bölge olarak kaldı¹⁴⁵.

Dolayısıyla bu yıllarda Sancak halkı üzerinde hem mandater devlet olan Fransa'nın hem de sınırları içinde bulunduğu Suriye'nin yoğun baskısı vardı. Her ikisinin de amaçları farklıydı. Suriye Sancak'ın herşeyi ile Arap olması için çaba harcıyordu. Bütün çabalarını çoğunluğunu sağlamada büyük koz olarak gördüğü Arap cemaati üzerinde yoğunlaştırmış, okullar cemiyetler ve Araplık davası güden kişilerin çalışmaları ile onlara Suriyelilik ve/veya Araplık ruhu ve Türk düşmanlığı aşılama çalışıyordu. 1934 Nisan'ında sınır komisyonu görüşmeleri için Sancak'a gelen Gaziantep valisi Akif İyidoğan, Antakya'da halk tarafından bir kurtarıcı gibi karşılandı. Fransızlar ise bu karşılamada yapılan gösterilerden rahatsızlık duydular. Dolayısı ile vali ertesi gün, ziyaretini yarıda keserek geri döndü. Daha sonra Vali'nin karşılanmasındaki izdiham ve gösteriler bahane edilerek bazı Türk idareciler ve memurların işine son verildi¹⁴⁶.

9 Eylül 1936'da Suriye üzerinden manda idaresinin kısmen kaldırılması ve bu ülkeye bağımsızlık verilmesi için Fransa ve Suriye arasında bir antlaşma imzalandı. Fakat bu antlaşma Suriye'ye bağımsızlık verirken Sancak'ın statüsü sorununu tekrar ortaya çıkardı¹⁴⁷.

Bu sırada Sancak ile ilgili gelişmeleri yakından takip eden Gazi, 1 Kasım 1936 tarihinde TBMM'nin açılış nutkunda sancak konusunda devletin tavrını şu cümlelerle ortaya koyuyordu: *“Bu sırada milletimizi gece gündüz meşğul eden başlıca büyük mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun ve Antakya havalisinin mukadderâtıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz”*. Böylece sancak konusu resmi ağızdan ilk defa gündeme gelmiş oldu. Ertesi gün Atatürk, Sancak'a 'Hatay' adını verdi. Bundan sonra ilk eylem olarak sancak Türkleri, Suriye genel seçimlerini boykot etti. Bunun ardı sıra Türkiye ile Fransa arasında alınıp verilen notalar sonucunda varılan

---

¹⁴⁵ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁴⁶ Tekin, *a.g.e.*, s. 221.

¹⁴⁷ Gönlübol, Mehmet (ve diğerleri), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 85.

mutabakata göre konu Milletler Cemiyeti'ne taşındı. Cemiyet'te Sancak'a gözlemciler gönderilmesi kararlaştırıldı¹⁴⁸.

Gözlemciler raporunun hazırlanmasına kadar Türk ve Fransız temsilciler arasında yürütülen pazarlıklar olumlu şekilde neticelenince, 26 Ocak 1937'de Sancak meselesi üzerinde bir prensip antlaşmasına varıldı. Gözlem heyetinin başkanı ve İsveç temsilcisi olan M. Sandler'in ismine atfen 'Sandler Raporu' olarak isimlendirilen prensip antlaşması, Milletler Cemiyeti tarafından kabul edildi. Bu antlaşmaya göre, Sancak işlerinde tam bağımsız, dış işlerinde maliye ve gümrük konularında Suriye'ye bağlı olacaktır. Bu karar Hatay Türkleri arasında coşkun gösteriler ile kutlandı¹⁴⁹.

Şubat 1937'de dönemin Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu'nun başkanlığında bir heyet, Cenevre'ye giderek Milletler Cemiyeti'ne Türkiye'nin görüşlerini bir kere daha anlattı. Bu müzakereler üç ay sürdü ve 29 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti'nde Hatay'ın anayasası kabul edildi. Aynı gün Türkiye ile Fransa arasında Hatay topraklarını bütünleyici ortak garanti altına alan bir antlaşma imzalandı. Diplomatik alandaki bu taahhütlere rağmen bölgede Fransızlar'ın, Türkler'e baskıları devam ediyordu. Bağımsızlık isteyen Türkler'e polis ateş açtı, ölenler ve yaralananlar oldu. Atatürk bu ortam içinde doktorlarının tavsiyelerini dinlemeyip Adana ve Mersin'e bir gezi yaptı. Gezinin mesajı açıktı: Hatay alınacaktı¹⁵⁰.

Türkiye diplomasının bütün kanallarını kullanıyordu. Fakat soruna sadece diplomatik yollardan çözüm bulunamayacağı da son derece açıktı. Bu ortam içerisinde Türkiye bir güç gösterisinde bulunmayı zorunlu gördü ve sınır bölgesine 30.000 kişilik bir kuvvet yığdı ve Fransa sonunda Türkiye'nin konu üzerindeki hassasiyetini ve kararlılığını anladı. Zaten bu dönemde dünya konjoktüründe Fransa'yı Türkiye'nin dostluğunu aramaya zorluyordu. Kezâ Almanya'nın dünyayı yeni bir savaşa götürdüğü görülüyordu ve Fransa'nın bu ortamda müttefiklere ihtiyacı vardı. İşte bu şartlar altında Fransız yönetimi Hatay Türkleri'nin liderlerinden Abdurrahman Melek'i, 1938 Haziran'ında vali tayin etti. Aynı ay içerisinde Türkiye, Hatay'a Orgeneral Asım Gündüz'ün başkanlığında bir askeri heyet gönderdi. Bir gün sonra bu heyete Dışişleri Bakanlığı'ndan Elçi Cevat Açıkalın da dahil edildi. Fransa'yı ise Yakınoğu Ordusu

---

¹⁴⁸ Tekin, *a.g.e.*, s. 222.

¹⁴⁹ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 129.

¹⁵⁰ Onur Öymen , *Silahsız Savaş, Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, Remzi Kitabevi, 2002, s. 404.

komutanı General Nuntzinger temsil etmiştir. Neticede Türk ve Fransız askerleri arasındaki görüşmeler anlaşmayla sonuçlandı. Bu anlaşma seçimlerin Türk ve Fransız askeri birliklerinin gözetiminde yapılmasını öngörüyordu. Zaten Türkiye'nin istediği de buydu. Böylece seçimlere hile karıştırılması ve çoğunluğu oluşturan Türkler'in azınlık durumuna düşürülmesi önlenmiş olacaktı. Böylece bir süreden beri ertelenen Hatay Millet Meclisi seçimi, 1 Ağustos 1938'de sonuçlandı¹⁵¹.

Sonuçlanan birinci derece seçmen yazımına göre Türk cemaatinin 35.847, Alevi 11.319, Ermeni 5.504, Arap 1.845, Rum Ortodoks 2.098 olduğu saptandı. Artık Türkler'in Hatay'da büyük çoğunluğu temsil ettiklerini bu seçimler kanıtlamış oluyordu. Hatay Meclisi ilk toplantısını 2 Eylül 1938 tarihinde yaptı. Aynı gün Tayfur Sökmen, Hatay Meclisi'nce cumhurbaşkanı seçildi. Abdurrahman Melek de başbakan oldu. Böylece Hatay Devleti kurulmuş oldu ve Atatürk'ün çizdiği Hatay bayrağı resmen göndere çekildi¹⁵².

Hatay yönetimi 20 Ekim günü Suriye'ye bağlı olarak yönetilen İskenderun gümrüklerine el koydu ve gümrüklerin Hatay Devleti'ne devri için işlemler başlatıldı. Buna karşılık aynı gün gece yarısı Manda idaresi ve Suriyeliler tarafından Hatay'ın Suriye sınırı kapatıldı. Bu dönem zarfında Türkiye sınırı da kapalı olduğundan Hatay ortada adeta hapsolünmüş, dünya ile ilgisi kesilmiş ve ekonomik hayatı felç olma tehlikesi ortaya çıkmıştı. Cumhurbaşkanı Sökmen, bu fırsatı kaçırmadı. Aynı gece Suriye karakollarına karşılık olarak karakollar kuruldu. Ertesi gün ise Hatay Devleti, Suriye sınırını kapattı. Ticari ilişkiler başladı. Bu esnada Hatay Meclisi Türk kanunlarının Hatay'da geçerli olması için kararlar alıyordu. Bu kararlardan biri de Suriye parası yerine Türk parasının geçerli olmasına ilişkin kanun idi. 1 Aralık'ta Hatay ürünlerinin Türkiye'ye gümrüksüz girmesi kabul edildi. Bunun ardından Türkiye Millet Meclisi, Hatay'a pasaportsuz, sadece nüfus cüzdanı ile girilmesini kabul etti. Artık Hatay'ın Anavatan ile bütünleşmesi bir formalite haline gelmişti. 23 Haziran 1939 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında "Hatay mıntıkasının Türkiye'ye iadesine dair antlaşma" imzalandı ve böylece Fransızlar son askerlerini Hatay'dan çektiler.

---

¹⁵¹ *A.g.e.*, s. 415-416.

¹⁵² Yıldırım, Sarıay Pehlivanlı *Türk Dış Politikasında Hatay*, Asam Yayınları, Ankara, 2001, s. 108-110.

Antlaşmanın imzalandığı haberi Hatay'a ulaşınca resmi dairelerdeki bayraklarının yerine Türk bayrakları çekildi ve şehir Türk bayrakları ile süslendi¹⁵³.

28 Haziran 1938 günü Hatay Hükûmeti'nin bütün bakanlıkları lağvedildi ve bakanların görevi sona erdi. Türkiye Başkonsolosluğu da görevine son verdi. Bütün yetkiler fevkalade Murahhas Cevat Açıkalin'da toplandı. Hatay Millet Meclisi Başkanlığı, Meclisi 29 Haziran 1939 günü olağanüstü toplantıya çağırdı. Ertesi gün toplanan Mecliste "Türk camiasının ayrılmaz bir parçası olan Hatay'ın anavatanına kavuştuğunu bir kararla tespitini" isteyen önerge, oybirliği ve alkışlarla kabul edildi. Artık Hatay Devleti sona ermiş kendi arzu ve iradesiyle Anavatan'a katılmıştı. 7 Temmuz 1939 tarihli ve 3711 sayılı kanun ile de Hatay vilayeti kuruldu ve Seyhan'dan Dört Yol kazası, Gaziantep'ten İslahiye'ye bağlı Hassa nahiyesi (kaza olarak) alınarak Hatay'a bağlandı. Hatay, Atatürk'ün son hediyesi olmuştu¹⁵⁴.

Suriye ise bağımsızlığını kazandığı 1944 yılında Fransa'nın Suriye adına yaptığı uluslararası antlaşmalara saygılı olduğunu bildirmiş ve dolaylı olarak 1939 antlaşmasını tanımıştır. Fakat Hatay konusu, Suriye tarafından özellikle 1950'lerden itibaren tekrar gündeme getirilerek iç politika malzemesi olarak kullanılmıştır. Hatay'ın Türkiye tarafından zorla alındığı yönünde propaganda yapılmaya başlanmıştır. Aynı doğrultuda Türkiye-Suriye sınırını tanıma anlamına gelecek davranışlardan kaçınılmış ve Hatay haritalarda Suriye sınırları içerisinde gösterilmeye başlanmıştır. 1970 yılında Suriye'de iktidara gelen Hafız Esad da, rejimin dayanaklarını oluşturması bakımından Hatay üzerindeki taleplerini gündemde tutmuş ve bu bağlamda İskenderun'u kurtarma cemiyetini bizzat kurarak desteklemiştir¹⁵⁵.

Hatay konusu özellikle son yıllarda Suriye tarafından çok sık dile getirilmemekte hatta bu konuda bazı olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Suriye tarafı her ne kadar konuyu artık fazlaca gündeme getirmemekte- Hatay'ın Türkiye'ye ait olduğunu kabul etmesi anlamına gelebilecek bir politika değişikliğinden de kaçınmakla beraber, iki ülke arasındaki ilişkilerin her geçen gün geliştiğini- bu ortamda sorun teşkil edebilecek bazı konuların göz ardı edilmesinde yarar bulunduğunu, ilişkiler geliştikçe bu konuların zaman içinde kendiliğinden ortadan kalkacağını düşünmektedir. Son dönemde Suriye'nin Hatay'a yönelik yaklaşımında olumlu olarak değerlendirilebilecek bazı

---

¹⁵³ Tekin, *a.g.e.*, s. 227.

¹⁵⁴ *A.g.e.*, s. 227.

¹⁵⁵ Koluman Aziz-Orhan Oytun, "Türkiye-Suriye İlişkileri", *Stratejik Analiz*, Aralık, 2003, s. 51.

gelişmeler ortaya çıkmıştır. Laskiye Valisi Safi Abudan'ın kalabalık bir heyetle birlikte 13 Mart 2002 tarihinde Hatay'a gerçekleştirdiği ziyaret, ilk kez Suriye'den bir Vali'nin Hatay'a resmi ziyareti olması bakımından önemlidir¹⁵⁶.

Ne var ki, iki ülke arasında ortaya çıkan yakınlaşma sürecine bağlı olarak her ne kadar Hatay konusu üzerinde bazı olumlu gelişmeler yaşansa da, konu iki ülke arasındaki yapısal bir sorun olarak yakınlaşmanın önünde bir engeldir. Ayrıca 17 Aralık 2004'te AB zirvesinde Hatay sorununu, Avrupa birliği tarafından gündeme getirilmesi de konunun AB tarafından da istismar edilmek istendiğini ortaya koymuştur¹⁵⁷.

b. Su Sorunu: Tarih suyun az olduğu bölgelerde yaşanan mücadelelerle doludur. Özellikle Ortadoğu'da toplam yağışın en az %80'inin buharlaşarak kaybolması, suyu bölge için çok daha önemli kılmaktadır. Bölgedeki nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve küresel ekolojik dengenin gittikçe bozulması suyun önemini daha da arttırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı su Ortadoğu ülkelerinin en önemli ve hayati meselesini oluşturmaktadır¹⁵⁸.

Ortadoğu'nun iki önemli ülkesi olan Türkiye ile Suriye arasında da ikili ilişkilerin gelişmesi önünde en önemli yapısal sorunlardan biri de su sorunudur. Soğuk Savaş döneminde iki ülkenin farklı kutuplarda olması ve Suriye'nin de suya karşılık terörü kullanması konuyu daha karışık hale getirmiştir. GAP ile de konu çok daha farklı bir boyut kazanmıştır¹⁵⁹.

ba. Suriye Kurulmadan Önceki Dönem: Türkiye ile Suriye arasındaki su sorununda genelde Fırat Nehri gündeme getirilmekte ve tartışılmaktadır. Oysaki iki ülke arasında sınır aşan suların sayısı yaklaşık olarak 10 tane'dir. Suriye bağımsızlığını kazanmadan önce bu sınır aşan sulara değinen ilk antlaşma 1921 tarihli Türk-Fransız İtirafnamesi'dir. Bu antlaşma Türkiye'den, Suriye'ye giren Kuveyik Suyu'nun "Halep kenti ile kuzeyde Türkiye'de kalan bölge arasında her iki tarafı hakça tatmin edecek biçimde tevzî edilmesini" öngörüyordu¹⁶⁰.

---

¹⁵⁶ Koluman Aziz-Orhan Oytun, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁵⁷ Özdağ Umit, "Büyük Yalan: 17 Aralık Değerlendirmesi", *Yeniçağ*, 18.12.2004.

¹⁵⁸ Durmazuçar Vedat, *Ortadoğu Suyun Artan Stratejik Önemi*, Kültür Sanat Yayıncılık, Ekim, 2002, s. 113.

¹⁵⁹ Zisser Eyal, *Asad's Legacy: Syria in Transition*, Newyork Universty Press, 2001, s. 93.

¹⁶⁰ Kut Gun, *Türk Dış Politikası'nın Analizi, Su Sorunu*, der: Faruk Sönmezoglu, İstanbul, 1994, s. 225.

Türkiye ile Suriye’yi ilgilendiren akarsulardan faydalanma konusundaki diğer düzenleme 18 Şubat 1926 tarihinde ve 30 Mayıs 1926 tarihinde imza edilen “Muhâdenet ve Munasabat-i Rasene-i Hemcivârî Mukâvelenâmesi”nin 13. maddesi icrâsı ile ilgili olarak Türkiye’ye Suriye’ye karşı yardım yükümlülüğü getirmektedir. Fakat bu antlaşma daha uygulanma alanı bulamadan 3 Aralık 1937 tarihinde Türkiye tarafından fesh edilmiştir¹⁶¹.

Türkiye ile Fransa arasında imzalanan diğer bir protokol de 3 Mayıs 1930 tarihinde imzalanan Tahdîd-i Hudûd Protokolü’dür. Bu protokol daha önceki antlaşmaları teyit eder nitelikteydi. 19 Mayıs 1939 tarihli Hatay-Suriye Tahdîd-i Hudûd son protokolü ve 13 Mayıs 1952 tarihli Türkiye’deki Çağ Çağ suyunun musavatan taksim edileceği hakkında protokol ile Afrin ve Asi sularından yararlanmada eşitlik ilkesinin, Çağ Çağ deresinin sularından yararlanmada da hakkaniyet ilkesinin gözetileceği hükme bağlanmıştır¹⁶².

1923 Lozan Barış Antlaşması Türkiye’nin, herhangi bir su projesi gerçekleştirilmeden önce Irak’a danışması konusunda bir hüküm içerirken, 1930 yılındaki Halep Antlaşması ise Suriye’nin Dicle üzerindeki haklarını değerlendirmektedir¹⁶³.

bb. Suriye’nin Kuruluşundan Sonraki Dönem: Keban Barajı’nın inşasına başlanması kararının alındığı 1964’e kadar güney komşularımızla su ile ilgili olarak önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Fakat 1974-75 kışında Türkiye’nin Keban, Suriye’nin ise Tabaka Barajı için su tutması Fırat Nehri’nin suyunu oldukça azalttı Irak için nehri kullanılmaz hale getirmiştir. Bu dönemde Şam ve Bağdat neredeyse sıcak bir çatışmanın eşiğine gelmiştir¹⁶⁴.

Türkiye ile Suriye arasında gerçek anlamda ilk su sorunu Türkiye’nin Karakaya Barajı için su tutması ile başlamıştır. Bu sebepten dolayı Fırat’ın sularında meydana gelen azalma iki ülke arasındaki ilişkilerde gerilime yol açtığı gibi Esad için de suya

---

¹⁶¹ Koluman Aziz, *Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri*, ASAM Yayınları, Ankara, 2002, s. 32.

¹⁶² Öztürk, *a.g.e.*, s. 141-142.

¹⁶³ Şalvarcı Yakup, *Pax Aqualis, Türkiye-Suriye-İsrail İlişkileri, Su Sorunu ve Ortadağı*, Zaman Kitap, İstanbul, 2003, s. 99.

¹⁶⁴ Bulloch John-Darwish Adel, *Su Savaşları, Ortadoğu’da Beklenen Çatışma*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 55.

karşı terör kartını oynamada bir milat olmuştur. Kezâ Esad bu dönemden itibaren Türkiye karşıtı terör örgütlerine kucak açmıştır¹⁶⁵.

Türkiye'nin 1976 yılında yapımına başladığı 22 baraj ve 25 sulama sisteminden oluşan dev GAP projesi iki ülke arasındaki ilişkileri daha da germiştir. Projenin bu derecede büyük olması Suriye'yi rahatsız etmekteydi¹⁶⁶.

Eylül 1976 yılında GAP'a başlayan Türkiye, komşularını da düşünerek Atatürk Barajı ve benzeri bir barajın inşasına kadar Fırat'tan ortalama 500 m³/sn su bırakacağını taahhüt etmiştir. Aralık 1980'e gelindiğinde Türkiye-Irak Karma Ekonomik Komisyonu'nda ortak bir teknik komite kurulmasına karar verilmiştir. 1983 yılında bu komiteye Suriye'de katılmıştır. Ayrıca Türkiye sınır aşan suların hakça ve makul kullanımını öngören üç aşamalı planı ilk defa bu ortak teknik komite toplantısında 1984 yılında dile getirmiştir¹⁶⁷.

17 Temmuz 1987 tarihinde iki ülke arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Protokolü ise su konusunda şu düzenlemeleri içeriyordu:

- Atatürk Barajı rezervuarının doldurulması sırasında ve Fırat sularının üç ülke arasında nihai tahsisine kadar Türk tarafı Türkiye-Suriye sınırından ortalama olarak 500m³/sn'den fazla su bırakmayı taahhüt eder. Aylık akışın 500m³/sn altına düştüğü durumlarda farkın gelecek ay kapatılmasını kabul eder.

- Taraflar en kısa zamanda Fırat ve Dicle nehirleri sularının tahsisi için Irak tarafı ile birlikte çalışacaklardır.

- Taraflar iki ülkenin uzmanlarının iş birliği ile projelerinin teknik ve ekonomik fizibilite çalışmalarının yürütülmesi halinde, Fırat ve Dicle nehirlerinin topraklarında kalan kısımlarda, sulama ve enerji amaçlı müşterek projeler yapmayı ve işletmeyi ilke olarak kabul etmişlerdir.

- Türk tarafı, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden bir kısım suyu, bölgenin sınırlı sulama ve içme suyu ihtiyacını karşılamak için, birisi körfez ülkelerine, diğeri Ürdün ve

---

¹⁶⁵ Kocaoğlu Mehmet, "Suriye'nin Ortadoğu'daki Çıkmazı ve Bölücü Terör Örgütü PKK'yı Türkiye'ye Karşı Bir Baskı Aracı Olarak Kullanması", *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 1995, cilt II, S. 3, Ankara, 1995, s. 94.

¹⁶⁶ Durmazucar, *a.g.e.*, s. 82-84.

¹⁶⁷ Şalvarcı, *a.g.e.*, s. 103.

Suudi Arabistan'a olmak üzere iki boru hattı ile Suriye üzerinden taşımayı planladığı "Barış Suyu Boru Hattı" projesinin ayrıntıları hakkında açıklama yapmıştır.

-Suriye terfi projeyi prensip olarak kabul etmiş ve Türk tarafının bir uluslararası danışmanlık firması aracılığı ile yürüttüğü ekonomik ve teknik fizibilite çalışmalarına kolaylık göstermeyi taahhüt etmiştir.

-Çalışmaların olumlu sonuçlanması halinde Suriye tarafı, projenin gerçekleşmesi için görüşmelere başlayacaktır¹⁶⁸.

Fırat Nehri'ne ilişkin ilk yasal düzenleme olan 1987 Ekonomik İşbirliği Protokolü bugüne kadar geçerliliğini korumuştur. Fakat yapılan bu protokol esnasında Suriye'deki PKK faaliyetlerini denetim altına almayı amaçlayan güvenlik protokolünün de imzalanması iki ülke arasında teröre karşı su pazarlığına girildiği izlenimi yaratmıştır¹⁶⁹.

Atatürk Barajı'nın inşaatı tamamlandı 13 Ocak 1990 tarihinde su tutulmaya başlandığında Türkiye, Suriye ve Irak'ın zarar görmemesi için bütün önlemleri almıştı. Fakat buna rağmen Arap dünyasında ve dünya kamuoyunda Türkiye'nin suyu kasıtlı olarak kestiği yönünde yoğun propaganda yapılmıştır. Bu dönem zarfı içinde Suriye, Türkiye'den daha fazla su talep etmiştir. Ayrıca Suriye yine suyun tutulduğu Ocak ayında asılsız bir şekilde kış ekimine zarar verecek ve Halep kentinin su ihtiyacını kısıtlayacak şekilde Fırat'ın sularının üç kere çekildiğini iddia etmiştir. Kezâ bu dönemde Suriye ve Irak sıkı bir işbirliğine yönelmiş, Atatürk Barajı'nın ilk dolununun tamamlanmasından iki ay sonra 16 Nisan 1990'da bir su paylaşım antlaşması imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre Türkiye, Suriye'ye ne kadar su bırakırsa bu miktarın %42'si Suriye, %52'si de Irak'ın olacaktı. Kısa bir süre sonra dönemin Başbakanı Yıldırım Akbulut, Bağdat'ı ziyaret edeceği 1990 Mayısında, Irak, Suriye'ye saniyede 700m³ su bırakılmasını talep etmiştir. Ankara'nın bu talebi reddi üzerine Irak, 1984'teki güvenlik protokolünden geri çekilmiştir¹⁷⁰.

Körfez Savaşı sırasında ise müttefik kuvvetler, Türkiye'den Irak'a verilen suyun kesilmesini talep etti. Fakat bu istek reddedilmiştir. 1991 Mart'ında Fırat'tan aldığı suyun 300-350m³ düştüğünü iddia eden Suriye, aynı yıl Türkiye'de düzenlenecek Su

---

¹⁶⁸ Koluman, *a.g.e.*, s. 35-36.

¹⁶⁹ Gun Kut, *a.g.e.*, s. 229.

¹⁷⁰ Şalvarcı, *a.g.e.*, s. 104-105.

Zirvesi'ne katılmayı da reddetmiştir. Eylül 1992'de Şam'da toplanan Ortak Komite toplantısında Irak ve Suriye yine Türkiye'yi asılsız bir şekilde yeterli su vermemekle suçlamıştır ve bu toplantı ortak komitenin son toplantısı olmuştur. Üçlü Komite'nin yaptığı 16 toplantıdan hiçbir sonuç çıkmamasının ana nedeni toplantılar sırasında Suriye ve Irak'ın sadece Fırat'ı Türkiye'nin ise Fırat, Dicle ve Asi nehirlerini görüşmeyi istemesi, Ankara'nın "akılcı, hakça ve optimum su tahsisi için teknik çalışmalar başlatılması" tezine karşı Irak ve Suriye'nin saniyede 500m³'ün üzerinde su verilmesi taahhüdünü istemişlerdir. 1993 yılında Suriye ile çözüm için tekrar masaya oturulması tasarlanmış ancak Suriye'nin yine Asi Nehri'ni pazarlık konusu yapmayı reddetmesi üzerine vazgeçilmiştir¹⁷¹.

Ülkelerin Dicle ve Fırat nehirleri üzerindeki su tüketim istekleri ise şu şekildedir; Fırat Nehri'nin toplam debisine sadece %11,3 oranında katkıda bulunan Suriye, bu nehrin sularının 11.50 milyar m³/yıllık kısmını, debiye hiçbir katkısı bulunmayan Irak ise 23 milyar m³/yıllık kısmını talep etmekte, debinin %88,7'si kendi topraklarında oluşan Türkiye ise toplam debinin 18.42 milyar m³/yıllık kısmını kullanmak istemektedir. Fırat Nehri'ndeki toplam su miktarı 35.58 milyar m³/yıl olduğuna göre ülkelerin kullanmayı düşündükleri su miktarı 17,3 milyar m³/yıl daha fazladır. Dicle Nehri'nin toplam debisine %51,9 oranında katkısı bulunan Türkiye 6.87m³/yıllık kısmını, nehrin debisine %48,1 oranında katkısı bulunan Irak 45 milyar m³/yıllık kısmını nehrin debisine hiçbir katkısı bulunmayan Suriye ise 2.60 milyar m³/yıllık kısmını kullanmak istemektedir. Dicle Nehri'nin toplam su miktarı 48.67 milyar m³/yıl'dır. Ülkelerin kullanmayı öngördükleri su miktarı ise 5,8 milyar m³/yıl daha fazladır. Asi Nehri'nin yıllık ortalama debisi 1,2 milyar m³ olup yıllık su miktarının %6'sı Lübnan, %92 Suriye ve %2'si Türkiye'den kaynaklanmaktadır. Bu suların %98'i Suriye ve Lübnan %2'lik kısmı Türkiye tarafından kullanılmaktadır. Suriye'nin nehrin üzerinde yapımına karar verdiği Ziezoun ve Kostoun rezervuarlarının bitmesi durumunda Türkiye'ye bırakılan su miktarı 120 milyon m³'ten 25 milyon m³'e düşecektir. Amik Ovası için hayati bir su kaynağı olan Asi Nehri üzerinde Suriye'nin yaptığı Katina, Moharda barajlarından sonra üçüncü baraj olan Mostra Barajı'nda su tutma ve belli su oranını koruyabilmek gerekçesiyle kapatması ve yaz aylarında sulama yapmak amacı ile nehrin tamamını kullanması sebebi ile Amik ovasında tarımsal

---

¹⁷¹ A.g.e., s. 106-107.

faaliyetler bitme noktasına geldiği gibi çevre sorunları da bölge halkının sağlığını tehdit eder hale gelmiştir¹⁷².

bc. Suriye'nin GAP'a Sabotajları ve Yeraltı Suları: Suriye GAP projesini engellemek ve yavaşlatmak için PKK'ya verdiği destek dışında birçok yasadışı yüz kızartıcı girişimlerde de bulunmuştur. Bu yasadışı girişimlerden ortaya çıkarılanların bazıları şunlardır: 1976 yılında Karakaya Barajı'nın inşaatını üstlenen İtalyan Halstate-Torno konsorsiyumun ortağı Torno şirketine, Karakaya Barajı'nın yapımını 5 yıl geciktirmesi karşılığında yüklü rüşvet verildiği Türkiye tarafından tamamen bir rastlantı sonucu öğrenilmiştir. Torno şirketi konsorsiyumdan çıkarılınca baraj inşaatı büyük bir hız kazanmıştır¹⁷³.

Suriye tarafından Atatürk Barajı'na yönelik yapılan sabotaj planlarından en önemlisi 1986 yılında yaşanmıştır. Kırıkkale'deki bir cephane fabrikasını sabote edip 7 kişinin ölümüne ve 10 milyon dolarlık zarara yol açanların Suriye destekli olduğu ortaya çıkmıştır. Daha da önemlisi yakalananlardan ikisi Suriyeli, ikisi Ürdünlü olup asıl hedeflerinin Atatürk Barajı olduğunu da itiraf etmişlerdir. Kezâ bütün bu eylemlerin planlama aşamasında Suriyeli üst düzey diplomatlardan Darwish Baladı ve Muhammed Khayr Aakur rol almıştır. Bu sabotaj planının açığa çıkarılmasından iki ay önce meydana gelen ve 23 kişinin olduğu Neve Şalom Sinagogu saldırısından sonra Ankara saldırısının arkasında Suriye ve Suriye destekli Ebu Nidal örgütünün olduğunu ifade etmiştir¹⁷⁴.

1998 yılında ise istihbarat kaynaklarına yakınlığı ile bilinen *US News and World Report* dergisinin iddiasına göre PKK militanları Suriye istihbaratı gözetiminde ve yüksek rütbeli subaylar eşliğinde Suriye'deki Hatana Gölü'nde, Birecik Barajı'na saldırı tatbikatı yapıyordu. Bahsedilen bu sabotaj girişimlerinin en önemli özelliği hedef barajların inşası sırasında veya dolum işlemi başlamadan tertiplendiğidir. Kezâ barajlar doluyken yıkılması mümkün olsa dahi meydana gelecek sellerden Suriye de etkilenecekti¹⁷⁵.

Suriye'nin GAP'ı sabote etme çalışmalarının dışında diğer bir yüz kızartıcı faaliyeti de sınır hattı boyunca derin kuyular açarak Güneydoğu Anadolu bölgemizin

---

¹⁷² Durmazuçar, *a.g.e.*, s. 118-122.

¹⁷³ Şalvarcı, *a.g.e.*, s. 159.

¹⁷⁴ *A.g.e.*, aynı yer.

¹⁷⁵ *A.g.e.*, s. 160.

altındaki suları tamamen çalmayı hedeflemesiydi. Su Vakfı başkanı Zekam Sen, Suriye'nin akıllıca planladığı su operasyonunun bilimsel izahını şu şekilde yapmıştır: *“Türkiye'nin yeraltı suları mutlaka onlara gidebilir veya onların yeraltı suları mutlaka bize gelebilir. Açılan derin kuyulardan biz çok çekersek bu tarafa gelir, onlar çok çekerse bizim suyumuz o tarafa gider. Şu anda bizim bütün suyumuz oraya gidiyor”*¹⁷⁶.

Suriye sondaj için ağırlıklı olarak Urfa-Suruç-Harran-Ceylanpınar hattını tercih etmiştir. Bu durum sınıra çok yakın noktalardaki kuyuların rastgele açılmadığını gösteriyor. Kezâ bu bölgenin altında 1,7 milyar m³/yıl yeraltı suyu rezervi var. Yani Suriye yeraltı suyu yönünden en zengin bölgeyi seçmiş oluyor. Olayın en düşündürücü yanı ise Suriye'nin bu kuyuları ne zaman açtığı ve ne kadar su çektiği bilinmemesi. Dünyadaki su sorununa farklı bir boyut getiren bu yöntem henüz uluslararası hukukta da yer almıyor. Türk Dış İşleri yetkilileri ise Türkiye'nin bütün sularının Arap ülkelerine doğru aktığını ve jeolojik bir şansızlıkla başbaşa olduğunu ve sınır çizgisinin öbür tarafına herhangi bir müdahalede bulunamayacağını ifade etti. Oysa Prof. Dr. Sen aynı şekilde Türkiye tarafında da kuyular açarak karşı tarafın suyunun bu tarafa çekileceğini söylüyordu. Neticede yetkililerin ilgisiz kaldığı 1,7 milyar m³ suyun ekonomik ve stratejik değeri kısaca şu şekildedir: Susuzluktan çatlayan Harran'ın altındaki bu su kütlesi, İsrail'in yıllık su ihtiyacının neredeyse tamamına eşit, İsrail 2,5 milyar m³ su ihtiyacının 1,7 milyar m³ kısmını işgal ettiği topraklardan kalan 800 milyon m³'ü de dışarıdan sağlıyor. Ayrıca bu bölgede su başlı başına bir savaş nedeni. 1967 su savaşında bu havzadaki payı %3 olan İsrail Batı Şeria'yı işgal ederek payını %10,5'e çıkardı. Bilindiği üzere bu savaşta işgal edilen Golan tepeleri de İsrail'in 2,1 milyar m³ su tüketiminin 1/3'ünü karşılamakta. Dünya bankası verilerine baktığımızda Golan ve Batı Şeria'daki kaynakların %90'ı İsraililer, %10'u da Filistinliler'ce kullanılıyor¹⁷⁷.

İsrail-Suriye barış görüşmelerinde de en önemli konu yine su meselesi, Suriye Golan'ı kendisinin sayıp, su kullanımına kendisinin karar vermesi gerektiğini söylerken, İsrail, Golan tepelerinin Suriye'ye iadesi halinde suyun kendilerine akmasını şart koşuyor. Yani bizim yeterince önemsemediğimiz miktardaki suya karşılık birçok devlet Ortadoğu'da kan ve toprak veriyor. Örneğin Mısır ordusu parlamentodan izinsiz Nil'in akışında bir engelleme söz konusu olduğunda askeri müdahalede bulunma hakkını saklı

¹⁷⁶ Aksiyon, “Suriye Mavi Altın'ın Peşinde”, S. 381, Mart 2002, s. 18-20.

¹⁷⁷ A.g.e., s. 20.

tutuyor. Bu yaşananlar bölgede suya verilen önemi gösteriyor. Umarım bizim yetkililer daha geç kalmadan Orta Asya'dan 'susuzluk' nedeniyle göç ettiğimizi hatırlarlar¹⁷⁸.

C. YENİ DÖNEMDE SURIYE

1. Hâfız Esad'ın Felsefesi ve Suriye:

Tam bağımsızlığını elde ettiği 1946 yılından bu yana Suriye'nin en büyük ideali etrafındaki Arap ülkeleriyle birleşerek ve/veya onları işgal ederek büyük Suriye idealini gerçekleştirmek olmuştur. Dolayısıyla Suriye dış politikasının ideolojik temeli, nihai hedefi "büyük Suriye" olan Arap milliyetçiliğidir. Bugün amaçlanan bu "büyük Suriye" mitosunun köklerinde üç siyasal gelişme yatmaktadır. Bunlardan birincisi MS. 661-750 yılları arasında merkezi Şam olarak kurulan Emevi Devleti'dir. 661 yılında halifeliğini ilân eden I. Muaviye, büyük fetihler yaparak tarihin en büyük Arap imparatorluğunu kurmuştur. İmparatorluğun merkezini Medine ve Kûfe'den Şam'a taşıyan Emeviler döneminde, bölgedeki Aramî dili yerini Arapça'ya bırakmıştır. Ayrıca Afrikadaki Liberya adası da bu dönemde askeri hareketlerin üssü olarak kullanılmıştır. İşte bahsedilen bu altın dönemin öğeleri Esadlar tarafından canlı tutulmaktadır¹⁷⁹.

Suriye mitosunun dayandığı ikinci siyasal gelişme ise, Osmanlı dönemindeki idari yapılanmadır. Bilindiği üzere Osmanlı idari sisteminde yönetim vilayetlere, vilayetler de sancaklara ayrılmıştır. 17. yüzyılda Şam vilayeti Kurak ve Hursan sancaklarından oluşmakta idi. Fakat 1890'lara gelindiğinde bölgedeki yapı Halep, Şam, Trablus, Beyrut vilayetleri olarak değişmişti. Halep Vilayeti Urfa, Antep, İskenderun ve Antakya sancaklarının içine alırken Beyrut Vilayeti ise, Hayfa ve Nabrus'u içine almaktaydı. Hama'yı içine alan Şam Vilayeti ise çok daha aşağılarda kalmaktadır. Büyük Suriye mitosuna göre Şam vilayeti bütün bu vilayetlerin yönetimine sahipti. Büyük Suriye mitosunun dayandığı diğer siyasal gelişim ise, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan Arap milliyetçiliğidir. Bu milliyetçilik fikirlerinin gelişip yayılmasındaki en önemli yer Şam'dır. Zaten Esadlar'a göre Araplar'a bağımsızlığını kazandıran fikirler Şam'dan çıkmıştır dolayısıyla yine Araplar'ı bir çatı altında toplayabilecek yer de Şam'dır¹⁸⁰.

---

¹⁷⁸ Koluman, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁷⁹ Hasan Koni, *Büyük Suriye Projesi'nin Tarihi Gelişimi, Suriye Dosyası*, Asam Yayınları, s. 43.

¹⁸⁰ *A.g.e.*, s. 44

İktidara geldiği 1970'ten bu yana büyük Suriye idealini bütün komşularına bu arada Türkiye'ye de yönelten Hafız Esad, Toroslar'a kadar bütün toprakların Araplar'ın olduğu iddiasındaydı. Baas Partisi'nin tüzüğünde de yer alan bu iddiaların yanı sıra Suriye'de okutulan ders kitaplarında da uzun süre Adana, Mersin, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa'nın bir kısmı veya tamamı Suriye toprağı olarak gösterilmiştir¹⁸¹.

Esasında Esad'ın büyük Suriye mitosuna sarılmasının en önemli nedeni azınlık yönetimine dayalı rejiminin meşruiyetini sağlamak ve halkın gözünde “büyük ideallere ulaşmayı amaçlayan bir ulus lideri” haline gelme çabasıydı. Bunun yanı sıra Esad, Türkiye ve İsrail gibi düşmanlar edinerek gözlerin sürekli dışarıyı izlemesi ve gündemin bunlarla meşgul olmasının kendi iç politikası için daha uygun bir ortam yaratacağını düşünmüştür¹⁸².

Esad ayrıca dış politikasının temelindeki, “bölgede kendisi hesaba katılmadan hesap yapılamayan” bir ülke olma hedefini, 30 yıllık iktidarı boyunca hiç değiştirmemiştir. Fakat bu hedefe ulaşmak için uyguladığı yöntemlerde konjoktürel değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikleri inceleyen Neil Quilliam, Suriye dış politikasını üç bölüme ayırmıştır¹⁸³. Bunlar;

- a. Mısır Eksenli dış Politika Dönemi (1970–78)
- b. İsrail'le Stratejik eşitlik Sağlanmaya çalışılan Dönem (1979–1988)
- c. Batı ile Ortak hareket etme Potansiyelini Arttığı Dönem (1989-...)

Genel olarak pragmatist bir dış politika izleyen Esad, 1979 yılına kadar diğer bir ifade ile Camp David'e kadar, İsrail'e karşı Arap dünyasının pozisyonunu güçlendirmeye yönelik olarak Mısır ile birlikte hareket etmiştir. Bu dönem zarfında Suriye, bir yandan Mısır ile Arap dünyasına liderlik yapma anlamında güç dengesi içerisinde iken diğer taraftan bölgede İsrail'in gücünü dengelemek için Mısır ile ortak bir dış politika takip etmiştir. Bu dönem 1979'da Mısır'ın İsrail ile anlaşması ile sona ermiş ve Suriye İsrail'e karşı tek başına hareket etmek zorunda kalmıştır. Mısır'ı kaybeden Suriye, bu yeni dönemde yalnız kalmanın da etkisiyle silahlanmaya büyük önem vermiş bu silahlanma çabasında da partneri Sovyetler Birliği'nden büyük oranda

---

¹⁸¹ Şalvarcı, *a.g.e.*, s. 226.

¹⁸² Koni, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁸³ Quilliam Neil, *Syria and The World Order*, Ithaca press, 1999, s. 113.

yardım görmüştür. 1980’li yılların sonu 1990’ların başından itibaren dünyada değişen güç dengeleri, Esad’ın Batı karşıtı politikasını revize etmeye zorlamıştır. Dünya’nın iki kutuplu bir yapıdan tek kutuba gittiğini fark eden Esad için Irak’ın Kuveyt’i işgali, politikalarında dönüşüm yapması için büyük bir fırsat tanımıştır. Bu fırsatı iyi değerlendiren Esad, Batı bloğunun yanında hareket ederek kurulmakta olan yeni dünya düzeninden çıkar sağlamayı hedeflemiştir. Bunda kısmen başarılı olan Esad, savaş sonrası Körfez’in Arap monarşilerinden ekonomik yardımlar almıştır. Esasında Esad’ı bu dönüşüme zorlayan başlıca etkenler, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik darboğaz ile Filistin ve Ürdün’ün de İsrail ile barış yapmasıydı. Suriye bu durumda bölgede yalnızlığa itilmiş bir ülke idi. İşte böyle bir ortamda izole edilmiş bir devlet olmaktan çekinen Suriye, 1991 yılında yapılan Madrid görüşmeleri ile ilk kez barış için İsrail ile masaya oturmuştur. Bu görüşmelerden sonuç alınmamış olsa dahi Suriye-Madrid görüşmeleri ile daimi barışın sağlanması adına sağladığı yeni konumuyla bölgede stratejik açıdan önemli bir noktaya yükselmiştir. Bu yeni dönemde Esad, ‘bütün Arap dünyası ile ortak barış’ söyleminden, ‘barış için toprak’ söylemine geçmiş ve İsrail ile olası bir barışı Golan tepelerinin iadesi şartına bağlamıştır¹⁸⁴.

Esad, bu yıllarda konjoktürel değişimin getirdiği yeniliği dış politikasına yansıtırken içeride bağımsız toplumsal güçlerin oluşumuna baskı ile karşılık vermeye devam etmiştir. Örneğin 1989 yılında kurulan İnsan Hakları Örgütü, ”Suriye’de Demokratik Özgürlükleri ve İnsan Haklarını Koruma Komiteleri”nin başkanları ve çok sayıda üyesi bu örgütlerin içte ve dışta artan bir ilgi uyandırmasından sonra, 1991/92 yılbaşında tutuklandı. Bu olayın üstünden çok geçmeden Irak’a karşı Suriye’nin de katılımı ile gerçekleştirilen askeri operasyonu kamuoyuna duyurdıkları ve iki bildiri ile de karşı çıktıkları için birçok aydın da tutuklandı. Tüm bu olayların yanı sıra rejimden taviz koparmaya çalışan her türlü girişim de zorla bastırıldı. Örneğin 1993 yılının başlarında kuzey Suriye’deki Rakkas kentinde, Baas Partisi’nden içlerinde yerel parti sekreterliği adaylarının birisinin de bulunduğu yaklaşık 30 Baas üyesi, ülkedeki siyasî liberalleşmeden yana çıktıkları için tutuklandı. Bunlardan büyük bir kısmı işkence

---

¹⁸⁴ Ramazan Kılınç, “Esad Sonrası Suriye’de Değişim İmkani”, *Stratejik Analiz*, Temmuz 2000, s. 7.

gördü. Suriye’de zaten yok denecek kadar az olan resmen bağımsız örgüt ve derneklerin sayısı ise 1975 tarihinden 2000 yılına, 609’dan 504’e geriledi¹⁸⁵.

Esasında bu otoriter ve totaliter rejimin kırılmasını arttıran en önemli faktör Nusayrî azınlık idaresinin Sünnî çoğunluk üzerindeki tahakkümüdür. Toplam nüfusun sadece %11’ini oluşturan Nusayriler, özellikle Fransız manda yönetiminden bu yana giderek güçlenmiş özellikle ordu kademelerinde önemli yerlere gelmişlerdi. Kendisi de bir Nusayrî olan Hafız Esad’ın 1970’teki darbesiyle iktidarı ele geçiren otoriter azınlık yönetimi aleyhinde muhalefete girişen %74’lük Sünnî çoğunluk bunu 1982’de Hama ve Humus’da yaklaşık 30.000 canla ödemiştir. Sünnî muhalefetin o dönemde merkezi olan bu iki kent, Suriye ordusu tarafından havadan ve karadan 1 ay boyunca bombalanmıştır¹⁸⁶.

Dolayısıyla yönetimdeki Nusayriler, şimdiye kadar o kadar çok düşman edindiler ve o kadar çok kan davası güden insan yarattılar ki, iktidarın kesinlikle kendi safları dışına çıkmasına müsaade etmezler. Yani şu an Suriye’de yaşanan detant dönemi de sadece görüntü içeriklidir.

2. Esadlar ve İktidar Mücadelesi:

23 Kasım 1970’ten bu yana devam eden Esad rejiminin uzun bir zaman ayakta kalmasının ana nedeni, Esad’ın halk tarafından kabul görmesi değildir. Kezâ halk birçok sefer çeşitli şekillerde Esad’ı tasvip etmediğini göstermiştir. Örneğin 1970 yılındaki “kontrollü” seçimlerde halkın sadece %4-6’sı sandıklara gitmiştir. Dolayısıyla Esad hiçbir zaman kendisini Suriye halkına karşı borçlu, yaptıklarından dolayı sorumlu olarak hissetmemiştir. Buna bağlı olarak Baas Partisi de hiçbir zaman bir kitle partisi olmamıştır. Parti, gücünü daha çok ülkedeki azınlıklara mensup seçkin bir gruptan almaktadır¹⁸⁷.

Esad’ın 1970’te başlayan iktidarından bu yana rejime içten en büyük darbeyi indiren olay 1983 Kasım’ında yaşandı. Hafız Esad’ın ciddi bir rahatsızlık geçirmesi kafalarda halefinin kim olacağı sorusunu gündeme getirmişti. Kezâ Esad’ın inşa ettiği rejim tamamıyla kendi üzerine kurulu idi. Bundan dolayı Esad, geçici olarak günlük işleri yürütecek altı kişilik bir komite oluşturmaya karar verdi. Bu komitede yer

---

¹⁸⁵ Ferhad İbrahim-Heidi Wedel (der.), *Suriye, Leviathan’ın Diyarı*, Hans Gunter Lohmeyer, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 112-114.

¹⁸⁶ Cengiz Candar, *Ortadoğu Çıkmazı*, Seçkin Yayınları, İstanbul, 1988, s. 42.

¹⁸⁷ Abdullah, *a.g.e.*, s. 9.

alanların en önemli özelliği hepsinin Sünnî olmasıydı¹⁸⁸. Fakat Suriye Silahlı Kuvvetleri içindeki güç merkezleri dikkate alındığında, resmi olarak ilk on arasında yer alan kardeş Rıfat Esad'ın komiteye alınmaması pek de doğal gözüküyordu. Rıfat, devlet başkanından sonra bölge komutasının en önemli üyesiydi ve komutasındaki 50.000 kişilik savunma birlikleri teorik olarak Genelkurmay'a bağlı olmakla birlikte uygulamada bağımsız hareket ediyorlardı. Belki de bu yüzden kardeşi ona güvenmemişti. Rıfat'ın bu komiteye atanmamasının bir nedeni de zaman zaman disiplinsiz ve yolsuzluğa meyilli olmasıydı¹⁸⁹.

Bu dönem zarfı içinde altı kişilik komiteden memnun olmayan ve devlet başkanının ölmesinden ve ölümünün yol açacağı değişikliklerden kaygı duyan Nusayrî generaller, içinde bulunulan acil koşullar altında en iyi seçeneğin Rıfat olduğunu düşünerek onu desteklediler. Rıfat ise, Nusayrî generallerin etrafında toplanmasını yanlış yorumlamış liderliğine tam bağımlılık gösterildiğini düşünmüş olacaktı ki, kardeşinin ölümünü bekleyerek iktidarı ele geçirmeye hazırlanıyordu. Fakat devlet başkanı iyileşince generaller Rıfat'tan desteklerini geri çektiler. Bu esnada Hafız Esad, koşulsuz itaatın sapma gösteren Nusayrî generallerin hareketlerinden son derece rahatsız olmuştu. Neticede Hafız Esad askeri istihbaratın başında bulunan General Ali Duba'ya, Rıfat ile önde gelen yandaşlarının gözetim altında tutulması emrini verdi. Ayrıca Özel Kuvvetler Komutanı Ali Haydar ile Şefik Fayyad'a, Rıfat'ın savunma birliklerini dengelemek için askeri birliklerini Şam'a getirmelerini emretti¹⁹⁰.

1984 Şubat ayının sonuna gelindiğinde Şam'ın merkezindeki stratejik noktalarda Rıfat'ın savunma birlikleri ile özel kuvvetler ve Başkanlık Muhafız Alayı arasında sıcak çatışmalar yaşanmaya başlandı. Suriye yönetimi büyük bir felaketin eşiğine gelmişti. Krizden çıkış yolunu bulmak için toplanan komite, 11 Mart 1984'te yayımlanan kararname ile başkan yardımcılığının üç ismini belirledi: Abdulhalim Haddem, Zuhayr Mashariqah ve Rıfat Esad. Aslında Rıfat Esad'ın başkan yardımcılığına atanması yetkilerinin kısıtlanması anlamına geliyordu. Kezâ başka bir kararnameyle de savunma birliklerinin komutası elinden alınmıştı. Bu durumu kabullenmek istemeyen Rıfat, 30 Mart 1984'te uygulamada hâlâ kontrolünde olan savunma birliklerinin Şam'a girerek iktidarı ele geçirmesine karar verdi. Rıfat'ın darbe girişimini önlemek için Şefik

---

¹⁸⁸ Maoz, *Esad*, s. 225.

¹⁸⁹ Van Dam, *a.g.e.*, s. 195.

¹⁹⁰ *A.g.e.*, s. 196.

Fayyad'ın zırhlı tugayına bağlı tanklar ile Ali Haydar'ın özel kuvvetlerine bağlı birlikler karşı harekate geçirildi ve tüm bunlar yaşanırken Esad'ın araya girmesi ile olası bir kanlı çarpışma önleildi ve Rıfat geri adım atmaya ikna edildi¹⁹¹.

Olayların yatışması için 28 Mayıs 1984'te Rıfat, Ali Haydar ve Şefik Fayyad da dahil olmak üzere 70 kadar kıdemli subay Suriye'den çıkarıldı ve hiçbirine ne zaman dönecekleri konusunda bir bilgi verilmedi. Fakat Rıfat dışında herkes kısa bir süre sonra görevlerinin başına çağrıldı. Bu esnada Rıfat'a bağlı birlikler küçültülerek diğer birimler arasında dağıtıldı ve bazı üyeleri tutuklandı. Rıfat Esad'ın kurduğu ve üzerinde etkili olduğu diğer bir kurum olan yüksek öğretim kurumu da Rıfat'ın alternatif iktidar ağı olarak görüldüğünden kapatıldı¹⁹².

1992 yılında ağabeyinin izni ile anne Esad'ın cenaze töreni için Şam'a gelen Rıfat, bir taraftan da iktidar mücadelesinin ikinci raundu için hazırlıklar yapmaya başladı. Hafız Esad'ın asıl veliahtı büyük oğul Basil idi. Fakat Basil'in 25 Ocak 1994'te Şam'da havaalanına giderken şüpheli şekilde bir trafik kazasında can vermesi, yeni veliaht arayışını gündeme getirdi. Hafız Esad, Basil'in ölümünden sonra İngiltere'de göz doktoru olarak staj yapan oğul Beşşar'ı Şam'a çağırıldı. Askeri akademide öğrenim gören Esad, bir taraftan da babasından iktidar olma dersleri almaya başladı. 17 Kasım 1994'te Esad'ın iktidarının 24. yıldönümü kutlamalarında o dönem 28 yaşında olan Beşşar Esad, Humus Askeri Akademisi'nden komuta subayı olarak mezun oldu. Hafız-Beşşar cephesinde bunlar yaşanırken Rıfat'ta boş durmuyor, Fransa'da yayınlanan el-Saab el-Arab dergisi ve İngiltere'den yayın yapan (ANN) Arap News Network isimli televizyon kanalı ile Beşşar aleyhinde yayın yapıyordu. Durum böyle olunca Hafız Esad ani bir karar ile 1998 Şubat'ında Rıfat'ı başkan yardımcılığı dahil olmak üzere tüm görevlerinden aldı¹⁹³.

3. Beşşar Esad ve Yeni Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri:

1970'den 2000 yılına kadar 30 yıl Suriye'yi yöneten Hafız Esad'ın ölümünden iki gün sonra devlet başkan yardımcısı Abdulhalim Haddem tarafından Başkomutan yapılan Beşşar Esad, kongrede de Baas Partisi'nin Genel Sekreteri seçilmiştir. 27 Haziran'da Suriye parlamentosu 10 Temmuz'da yapılacak olan referandumda, Beşşar

---

¹⁹¹ *A.g.e.*, s. 197.

¹⁹² *A.g.e.*, s. 198.

¹⁹³ *Milliyet*, 10 Şubat 1998.

Esad'ı tek başkan adayı olarak gösterdi ve bu referandumda oğul Esad, %97,29 evet oyu alarak Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı oldu¹⁹⁴.

Nitekim 17 Temmuz'da Başkanlık yemini ederek göreve başlayan Beşşar Esad, babasının İsrail politikasına kaldığı yerden devam edeceğini ve ülkede ekonomik reformlar yapacağını açıkladı. Oğul Esad ayrıca iktidara gelişinin ilk aylarında liberalleşme içeren iki önemli adım da attı. İslâmcı, komünist ve Baascı 600 kadar siyasî tutukluyu serbest bıraktı ve 40 yıl aradan sonra ülkede ilk defa bir özel gazete çıkarılmasına izin verdi. 2001 yılının Ocak ayına gelindiğinde ise, Baas Partisi'nin iktidarında bir ilk olmak üzere hükûmetten izin alınarak iki siyasî parti kuruldu. Fakat demokrasi yanlılarının giderek çoğalmasını rejime karşı bir tehdit olarak algılayan Beşşar Esad da gereken önlemleri de almaya başlamıştır. Örneğin 8 Eylül 2001'de ülkenin önde gelen çok partili sistem savunucusu Riyam el-Self tutuklanmıştır. Bundan yaklaşık bir yıl sonra diğer muhalif bir milletvekili olan Melun el-Hamsi'nin hapisanede tedavisine izin verilmemesi işkence iddialarını güçlendirmiştir. Bu iki milletvekili daha sonra anayasayı değiştirmekten 5 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Yine aynı yıl içerisinde üç muhalif daha siyasî özgürlük adı altında kitleleri isyana teşvik etmekten 5 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır¹⁹⁵.

Beşşar Esad dönemi dış politikasını incelediğimizde bu dönemde de baba Esad döneminin pragmatist dış politikasını görmekteyiz; Suriye bu pragmatist politikasını en belirgin şekilde Irak operasyonu esnasında yapmıştır. Savaş öncesi yapılan değerlendirmelerde Suriye'nin ancak pasif bir muhalefet uygulayabileceği ve pratikte Irak'a yardım edemeyeceği düşünülüyordu. Fakat savaş çıktıktan sonra ki gelişmeler beklenenden farklı oldu. Irak, Amerikan birliklerine özellikle Umr Kasr ve Nasriye'de ciddi direniş gösterdi. Bu gelişmeler Suriye tarafından yanlış analiz edildi ve yönetimde ABD'nin Irakça yenilgiye uğrayabileceği gibi bir düşünce hâkim olmaya başladı. Dolayısıyla Suriye politika değiştirerek siyasî desteğin ötesinde somut anlamda Irak'a yardım etmeye başladı. Savaşın ilk başlarında sessizliğini koruyan Suriye'de ilk zamanlarda savaş karşıtı gösteriler, yürüyüşler düzenlenmeye başladı ve bunu takiben Suriye yönetimi ABD'den "bu saçma kanlı savaşı" durdurması yönünde taleplerde bulunmaya başladı. Daha sonra ise devlete bağlı bir resmi makam olan Suriye Müftülüğü, Irak'taki ABD ve İngiliz birliklerine karşı intihar saldırıları düzenlenmesi

---

¹⁹⁴ *Hürriyet*, 18 Ekim 2002.

¹⁹⁵ Şalvarcı, *a.g.e.*, s. 236-237.

yönünde çağrıda bulunarak bir anlamda cihad ilân etti. Bu fetvayı takiben onlarca kişi ABD ve İngiltere birliklerine karşı savaşmak için gönüllü Irak'a geçti, Suriye de gönüllülere serbest geçiş hakkı tanıdı. Tüm bunların yanı sıra Şam, Iraklı mültecilere ülkelerinin açık olduğunu açıklayarak gelen mültecileri ülkesine yerleştirdi¹⁹⁶.

Netice itibariyle Beşşar Esad'ın yaklaşık 5 yıllık iktidarına bakacak olursak, iç politikada konjoktürel olarak bazı reformlar yapıldığı ama bu reformların daha çok göz boyama amaçlı olduğu görülmektedir. Ülkedeki totaliter yapı özelliğini hâlâ korumaktadır. Kezâ yönetimdeki azınlık bugüne kadar yaptıklarının hesabının sorulması korkusu ile siyasal faaliyetleri her zaman kısacaktır. Dış politikada ise pragmatizm yine Suriye'nin dış politikasının ayırt edici özelliği olmaya devam etmektedir.

Yeni Dönemde Türkiye-Suriye ilişkileri: Yeni dönem Türkiye-Suriye ilişkilerinin ilk adımı 2000 Kasım'ında Esad'ın yardımcısı, Abdulhalim Haddam'ın Türkiye gezisi ile atıldı. Beşşar Esad'dan “iyi ilişkiler istiyoruz” mesajı getiren Haddam, Türkiye tarafından sıcak karşılanmakla birlikte Hatay ve su sorunu konularında ihtiyatlı davrandı¹⁹⁷. Bu ziyaretten bir müddet sonra bir Türk heyetinin Suriye'yi ziyaretinde Haddam ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini şu cümlelerle ifade ediyordu: “İlişkilerimizde bazı pürüzler çıkması doğaldır. Bu sorunlar ikili ilişkilerin önünde engel teşkil etmemelidir. Biz değişen bir dünyada yaşıyoruz. Türkiye'ye yaptığım ziyarette ilişkilerin geliştirilmesi iradesinin var olduğuna tanık oldum. Devlet başkanı Beşşar Esad da mutlaka Türkiye'yi ziyaret edecektir”¹⁹⁸.

Ortadoğu bölgesinde petrole sahip olmayan ender ülkelerden biri olan Suriye'nin aynı zamanda bölge pazarında söz sahibi olabilecek bir mal üretimi de yoktur. 1990 sonrası Sovyetler'in çöküşü ile büyük oranda aldığı dış yardımları da kaybeden Suriye'de, yeni yönetim ülkenin içine düştüğü ekonomik darboğazı aşmak için en uzun sınıra sahip olduğu komşusu Türkiye ile ticareti geliştirmeye büyük önem vermektedir. Türkiye ise kaotik Ortadoğu sisteminde barış ve tutarlılığı dengelemeye çalışmaktadır. Ayrıca Türkiye, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde sınır ülkeleri ile olan problemlerini minimuma indirme çabası içindedir.

---

¹⁹⁶ Oytun Orhan, “Suriye Dış Politikası Analizi: ABD-Suriye Gerginliği”, *Stratejik Analiz*, S. 38, s. 58.

¹⁹⁷ Abdülhamit Bilici, “Suriye ile Savaşın Bayram Havasına”, *Aksiyon*, S. 525.

¹⁹⁸ *Hürriyet*, 28 Şubat 2001.

Bu şartlar altında ekonomik liberalleşme yönünde adımlar atan Suriye'nin ilk yabancı yatırımcısı da bir Türk olmuştur. Gaziantep'te İşadamı Ahmet Müftüoğlu, Halep'te 300 kişiye iş imkanı sağlayan bir tekstil fabrikası açmıştır. Yine 2002 yılı içerisinde Suriye'de düzenlenen Türkiye-Suriye ihracat ürünleri fuarına 100'den fazla Türk şirketi katılmıştır. Bu şirketlerden Kayseri Şeker Fabrikası, Suriye'nin 6 şeker fabrikasının 4'ünün modernizasyonu ihalesini alarak yaklaşık 200 milyon dolarlık iş bağlantısı yapmıştır¹⁹⁹.

İki ülke arasındaki ticari bağların güçlenip gelişmesinin Türkiye'ye kazandırdığı diğer getiri de, Suriye tarafından kuruluşuna öncülük edilen Arap Ortak Pazarı'dır. 1999 yılından itibaren Lübnan ile kademeli gümrük indirimine giden Suriye, 2001 yılında da Irak, Mısır, Suriye ve Libya'yı kapsayan bir serbest ticaret antlaşması imzalamıştır. Kezâ bu durumda gelecekte olası Arap Ortak Pazarı üyesi olacak bu ülkede gerçekleştirilecek Türk yatırımlarıyla, Suriye üzerinden bu ülkelere gümrüksüz ihracat yapılabilecektir²⁰⁰.

Yeni dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler sadece ekonomik alanda kalmamış askeri-güvenlik alanına da kaymıştır. İki ülke İçişleri bakanları tarafından Eylül 2001'de "her türlü terörizmle mücadele, organize suçlar, uyuşturucu madde, sahtecilik ve kara para ile mücadele, karşılıklı bilgi, eğitim alışverişi ile içişleri bakanlıklarının ilgi alanına giren bütün konular" üzerinde birlikte çalışma yapılması mutabakata bağlanmış ve imza edilmiştir²⁰¹. 2002 yılının Mart ayında ise bir tümgeneral başkanlığında diplomat ve askerlerden oluşan heyet Suriye'yi ziyaret etmiş yapılan toplantılarda Türk ordusunun "hem Suriye'de hem de Türkiye'de" Suriye askerlerini eğitmesi yönünde karar almıştır. Yapılan toplantılarda ise ilerde askeri ve eğitim işbirliği antlaşmasının imzalanması kararlaştırılmıştır²⁰².

Türk heyetinin bu ziyaretinden yaklaşık üç ay sonra Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun resmi davetlisi olarak Türkiye'yi ziyaret eden ilk Suriye Genelkurmay Başkanı Korgeneral Hasan Türkmeni'nin ziyaretinde, Türkiye ile Suriye Silahlı Kuvvetleri arasında daha önce kararlaştırılan "Askeri ve Eğitim İşbirliği"

---

¹⁹⁹ *Yeni Şafak*, 5 Haziran 2002.

²⁰⁰ Şalvarcı, *a.g.e.*, s. 245.

²⁰¹ *Hürriyet*, 12 Eylül 2001.

²⁰² *Hürriyet*, 26 Nisan 2002.

antlaşmaları imza edilmiştir²⁰³. Bu dönemde iki ülke arasında yapılan diğer bir işbirliği de akademik alanda yapılmıştır. Bu bağlamda iki ülke akademisyenlerinin karşılıklı ziyaretleri hedeflenmiş ve TESEV’de konuyla ilgilenen akademisyenlerden oluşan bir Türkiye-Suriye çalışma grubu kurulmuştur²⁰⁴.

a. Başbakan Abdullah Gül’ün Suriye Ziyareti:

4 Ocak 2003 tarihinde Suriye’yi ziyaret eden Başbakan Abdullah Gül, 35 bakanlı kabinesinin 18 bakanı ve Başbakan Mustafa Miro tarafından havaalanında karşılanmıştır. Teşrin Sarayı’nda Esad tarafından kabul edilen Gül’ün yaklaşık iki saat süren görüşmesi neticesinde iki ülke arasında “Irak’ın toprak bütünlüğünün devam ettirilmesi konusunda ortak hareket etme kararı” alınmıştır. Bu ziyarette ayrıca Esad’ın gelecekteki Türkiye ziyareti de konuşulmuştur²⁰⁵.

Abdullah Gül, Suriye’ye ikinci ziyaretini Dışişleri Bakanı olarak yapmıştır. 29 Nisan 2003 tarihinde gerçekleştirilen ve 1 gün süren bu ziyarette Gül, ilk olarak Esad ile kısa bir görüşme yapmıştır. Suriye Dışişleri Bakanı Faruk el-Sara ile yapılan görüşmeden sonra Sara ile ortak bir basın toplantısı düzenleyen Gül, bu toplantıda yaptığı konuşmada: “Suriye bizim için çok önemlidir. Türkiye’nin Arap dünyasına açılan penceresidir. Suriye içinde Türkiye son derece önemlidir çünkü Türkiye de Suriye’nin Avrupa’ya açılan kapısıdır” dedi. Bu ziyaretlerde daha çok Irak’taki durum analiz edilmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır²⁰⁶.

b. Beşşar Esad’ın Türkiye Ziyareti:

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in davetlisi olarak 57 yıl sonra Türkiye’yi ilk ziyaret eden Suriye Devlet Başkanı olan Beşşar Esad ve heyetini havaalanında Dışişleri Bakanı Abdullah Gül karşıladı. Esad, Çankaya Köşkü’ndeki heyetler arası görüşmelerin ardından Başbakan Tayyip Erdoğan ve TBMM başkanı Bülent Arınç’ı kabul etti. Ziyaret, imzalanan antlaşmalar nedeni ile ekonomik ağırlıklı olarak nitelense de ziyaret esnasında “siyasî” konular ön plana çıktı. Ortadoğu sorunu başta olmak üzere teröre karşı işbirliği ve Irak’taki gelişmeler heyetler arası görüşmelerin ana gündemini

---

²⁰³ *Hürriyet*, 20 Haziran 2002.

²⁰⁴ <http://www.tesev.org.tr/suriye.php>

²⁰⁵ *Hürriyet*, 05 Ocak 2003.

²⁰⁶ *Yeni Şafak*, 30 Nisan 2003.

oluşturdu. Görüşmelerde aynı zamanda Türk tarafının Esad ve heyetine ABD ve İsrail'in mesajlarını da ilettiği belirtildi²⁰⁷.

Türk heyeti bu görüşmelerde toprak ve sınır konusunu öne çıkarmamaya özen gösterdi. Ziyaret esnasında Türkiye'nin sınır ya da Hatay sorunu olmadığına dikkat çeken diplomatik kaynaklar bu konuları gündeme getirmenin ilişkilerin seyriyle çelişeceğine işaret etti. Yine ziyaret esnasında Türkiye ile Suriye arasında çifte vergilendirmenin önlenmesi, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasıyla mevcut turizm antlaşması çerçevesinde 6. turizm protokolü olmak üzere 3 ayrı belge imzalandı. Çifte vergilendirmenin önlenmesi ve yatırımların karşılıklı teşviki antlaşmaları, Şam'ın Hatay'a ilişkin taleplerinden vazgeçmesinin resmen teyidi olarak yorumlandı. Suriye antlaşmalardaki ülke tanımı bölümlerine itiraz etmeyerek Türkiye'nin sınırlarını kabul ettiğini dolaylı olarak kabul etmiş oluyordu²⁰⁸.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ile görüşmesinde ağırlıklı olarak PKK ve Kuzey Irak gibi güvenlik konularını ele alan Esad, Suriye'nin PKK ile mücadelede Türkiye'ye verdiği desteğin süreceğini vurguladı. Esad-Gül görüşmesinde de İsrail-Filistin sorunu ve Irak hakkında konuşuldu. Gül ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu'da kalıcı barışın sağlanması için gereken her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu ilettili. Türkiye'nin çabalarının içten ve samimi olduğuna inandığını kendilerinin de kalıcı barış istediğini vurgulayan Esad, İsrail'in bugünkü yönetimi ile adil bir antlaşma sağlamanın mümkün olmadığını altını çizdi²⁰⁹.

Türkiye ziyaretinin üçüncü ve son gününde İstanbul'a gelen Suriye Devlet Başkanı Esad, Çırağan Sarayı'nda işadamlarıyla bir araya geldi. Toplantının ardından yazılı bir açıklama yapan Bakan Tüzmen, Esad ve beraberindeki heyet ile temaslarda bulduklarını ve Suriye'nin Gaziantep'te konsolosluk açmasını ve yaklaşık bir yıldan beri sürdürülen sınır ticaret merkezlerinin kuruluşunun kararlaştırıldığını belirtti. Bunun yanı sıra Tüzmen, Türkiye ile Suriye arasındaki mayınlı arazilerin temizlenerek organik tarıma açılması konusunda Suriye ile görüş birliğine varıldığını da ifade etti²¹⁰.

Esad'ın ziyaretinden yaklaşık üç ay sonra ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen, 120 kişilik bir işadamı grubuyla 4 günlük bir Suriye ziyareti

---

²⁰⁷ *Radikal*, 07 Ocak 2004.

²⁰⁸ *Tercüman*, 07 Ocak 2004.

²⁰⁹ *Milliyet*, 08 Ocak 2004.

²¹⁰ *Yeni Şafak*, 09 Ocak 2004.

gerçekleştirdi. Son derece sıcak bir atmosferde gerçekleşen ziyarette birçok ticari antlaşma imzalandı²¹¹.

Sonuç itibariyle Esad ziyareti sonrası, yeni dönem Türkiye-Suriye ilişkilerini tahlil ettiğimizde bu ilişki surecinin, iki ülke arasında bir ittifak ilişkisine dönüşme ihtimali gözükmemektedir. Fakat aradaki yapısal farklar ve sorunlar iki ülke arasındaki uzun süreli ittifak ilişkisi olasılığını azaltmada taktiksel işbirliğini engelleyemeyecektir.

c. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye Ziyareti:

17 Aralık, Avrupa Birliği zirvesinin hemen ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 22-23 Aralık'ta Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirdi. Üç bakan on milletvekili ve yüzden fazla iş adamıyla birlikte gerçekleştirilen ziyaretin ilk amacı, AB'nin güneye açılım politikasının bir parçası olan STA'lardan birini Suriye ile imzalamaktı. Suriye dış ticaretinde AB ülkeleri ve Lübnan ile birlikte ilk beş sırada yer alan Türkiye için STA'nın (Serbest ticaret alanı) imzalanması Suriye'nin en önemli dış ticaret ortağı olması açısından büyük önem ifade etmekteydi. Ziyaret esnasında dikkat çeken diğer bir husus da Suriye yönetiminin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin başlamasından duyduğu mutluluk idi. Esad görüşmeler esnasında "Sayenizde AB'ye komşu oluyoruz" ve sizi "örnek alıyoruz" diyordu. Anlaşıldığı gibi Suriye özellikle ekonomik anlamda içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulmak için Türkiye'nin AB üyeliğini önemli görmektedir²¹².

Ziyarette iki konunun daha ön plana çıktığı görüldü. Bunlardan ilki su konusuydu. Dicle ve Asi nehirlerinin ekonomik yarar getiren faaliyetler için kullanılmasıyla ilgili ortak projeler yapılması konusunda antlaşmaya varıldı. Diğerisi ise sınırdaki mayınların temizlenmesi ve kuzeydoğusundaki 150 hektarlık arazinin sulanması için Dicle nehrinden Suriye'ye su pompalanması idi. Ziyaret Türkiye'nin artan bölgesel konumu ve Arap dünyasının özellikle 21 Mart Tezkeresi'nin reddi sonrası Türkiye'ye bakışındaki değişimi göstermesi açısından da önemliydi²¹³.

d. Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bardağın Boş Tarafı:

Küresel olarak Suriye'ye baktığımızda bu ülkenin zayıf, gelecek projesi bulunmayan ve önümüzdeki tarihi dönemde kaçınılmaz açmazlar yaşaması kesin bir

---

²¹¹ *Akşam*, 03 Eylül 2004.

²¹² Oytun Orhan, "Erdoğan'ın Suriye Ziyareti Neden Önemli?", www.avsam.org.tr

²¹³ [www. ntv.com.tr.\(news\)](http://www.ntv.com.tr.(news))

ülke olduğu muhakkaktır. Her ne kadar basında Türkiye ve Suriye'nin birbirine muhtaç olduğu izlenimi işlense de, Suriye'nin Türkiye'ye muhtaç olduğu görülmekle birlikte Türkiye'nin Suriye'ye muhtaç olmadığı bir gerçektir. Ayrıca Suriye uluslararası amborga yemesine ramak kalmış bir ülke durumunda. Kezâ bu ülkeye cankurtaran simidi uzatmak bu ülkeyi kurtarmadığı gibi yaklaşık 50 yıldır dış politikamızı diakronize ettiğimiz ABD ile de ilişkilerimizi bozmaktadır.

Diğer düşündürücü ve üzücü olan bir nokta da, 1939'dan bu yana bizim olan bir toprağın, Suriye'nin bir ticaret antlaşmasını imzalayarak sınırlarımızı tasdik ettiği anlamı çıkarılması ve Hatay'ın Türkiye'ye ait olduğunun kabul edilmesinin bir başarı olarak yansıtılmasıdır. Ne var ki Hatay, Baas Partisi'nin tüzüğündeki ve Suriye haritalarındaki yerini korumaktadır.

Diğer dikkat çekici bir nokta da babasından boşalan koltuğa bir veliaht prens gibi oturan Beşşar Esad'ın Türk basınında demokratik bir lider gibi yansıtılmasıdır. Türk yönetiminin bu dönem zarfı içinde birçok jestte bulunmasına rağmen Suriye hâlâ Hatay'da düşürdüğü tapu kadaastro uçağının tazminatını ödemediği gibi herhangi bir özürde de bulunmamıştır. Daha da önemlisi PKK'nın yürüttüğü uyuşturucu kaçakçılığına yardım ettiği ve karşılığında pay aldığı iddiaları da vardır²¹⁴.

Diğer önemli bir husus da Suriye'de yaşayan Türkler/Türkmenler'dir. Bu nüfus 60 yıldır ağır bir şekilde asimilasyona tabi tutulmaktadır. Bugün Türkler Halep ve Lazkiye civarında yoğun olarak yaşamaktadır. Lazkiye'de 265 Halep'te de 350 civarında Türk köyü vardır ve Suriye'de yaşayan bu Türkler'in hiçbir siyasal ve kültürel hakları da yoktur. Türkiye Cumhuriyeti hükûmetleri bugüne kadar ne yazık ki bu Türkler'le ilgili olarak hiç bir teşebbüste bulunmamıştır. Fakat Suriye yönetimi Hatay'da ki Nusayrî vatandaşlarımızla çok yakından ilgilenmektedir.

Son kertede ilişkileri tahlil ettiğimizde uzak geçmişte ASALA, yakın geçmişte PKK'ya yataklık yapan ve birçok şekilde GAP'ı sabote etmeye çalışan Türkiye'yi su konusunda her zaman köşeye sıkıştıran bir ülke ile bir anda bahar havası yaşamak diğer komşulara da rehavet getirmektedir. Çünkü bölgenin uslu çocuğu Türkiye ne yazık ki herşeyi bir anda unutup temiz bir sayfa açabilmektedir.

---

²¹⁴ Hasan Celal Güzel, "Suriye", *Tercüman*, 7 Ocak 2004.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURIYE’NİN HİMAYE ETTİĞİ TÜRKİYE KARŞITI TERÖR ÖRGÜTLERİ

Amerika Birleşik Devletleri’nin teröre destek veren ülkeler listesine göre dünyadaki 35 terör örgütünün en az 10’una diğer bir ifade ile %30’dan fazlasına Suriye destek vermiştir. Bu terör örgütlerinin ayrıca barış sürecine, Oslo Antlaşması’na ve Filistin yönetimine karşı oldukları belirlenmiştir. Biz burada bu terör örgütlerinden daha çok Suriye’nin Türkiye’ye karşı kullandığı örgütleri inceleyeceğiz²¹⁵.

A. BEKAA VADİSİ’NDE ÜSTLENEN ÖRGÜTLER

1. DHKP-C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi):

Esas adı Dev-sol olan örgüt, 30 Mart 1994’te Almanya’da yaptığı bir toplantı sonucu adını DHKP-C olarak değiştirdi ve Ekim 1994’ten itibaren yaptığı eylemlerde bu ismi kullanmaya başladı. Kamuoyunda “Binbir Surat” olarak tanınan örgüt lideri Dursun Karataş, DHKP-C’yi THKP-C’nin ve Dev-sol’un mirasçısı olarak tanımlıyor. Örgüt 6 Ekim 1994’te yaptığı açıklamada kendini kamuoyuna duyurdu. 1994’ün kasım ayında yapılan kuruluş kongresinde örgütü yeniden şekillendiren Dayı lakaplı lider Dursun Karataş, kongrede orak çekiçli Dev-sol bayrağını DHKP-C bayrağı olarak, kırmızı zemin üzerine sarı yıldızlı SDB bayrağını ise DHKP-C amblemi olarak kabul etti. Örgütün kuruluş kongresinde alınan diğer kararlar arasında, bütün alan, birim ve bölgelerden düzenli aidat toplanması gibi yeni uygulamalar da bulunuyordu. Örgütün PKK’ya olan yaklaşımı ise Dev-sol ile aynıydı. PKK’nın yanı sıra TKP/ML hareketine karşı da tavır alınması kararlaştırıldı. Fakat örgüt kendi yayın organı Kurtuluş Dergisi’nde dahi tavır almayı kararlaştırdığı örgütlerle birlikte aynı bildirimlerin altına imza attı. 1995 yılında legal ve illegal alanda toparlanma ve kendini yenileme devresi geçiren örgütün ilk eylemi aynı yıl içinde Almanya’da “Darbeci Kanat” tarafından öldürülen örgüt üyesi Çetin Genç Doğan’ın Elazığ’da toprağa verilmesi oldu. Cenaze

---

²¹⁵ *Sabah*, 08 Ocak 1997.

sirasında örgüt lehine sloganlar atıldı pankartlar açıldı. Bu esnada Fransa’da tutuklanan Dursun Karataş, 27 Ocak 1995 tarihinde serbest bırakıldı. Paris’te zorunlu ikamete tabi tutulan Karataş, “beklendiği üzere” Fransa’dan kaçtı²¹⁶.

9 Nisan 1995’te DHKP-C’nin kuruluş yıldönümü dolayısıyla çeşitli yerlerde molotoflama eylemi yapıldı. Bir taraftan Halk ve Özgürlükler Platformu adı altında diğer bir ifade ile legal bir şemsiye adı altında diğer örgütler ile eylem birliğine gidildi ve bu platform adı altında gösteri ve yürüyüşler düzenlendi. Kurtuluş adlı haftalık bir dergi de yayımlayan örgütün Londra, Paris, Atina ve Viyana’da büroları bulunmaktadır²¹⁷.

2. DHKP-C SPB (Silahlı Propaganda Birlikleri):

2001 yılı içerisinde yapılan operasyonlarda örgütün Türkiye genelinde yeni ve değişik bir yapılanmaya gittiği belirlendi. Eylem birimleri artık ağırlıklı olarak Suriye’den geliyordu. 20 Şubat 2001 tarihinde Hatay’da yakalanan Yusuf Kırmızıoğlu’nun verdiği ifadeler örgütün bu dönem yapılanması ile ilgili bilgiler içeriyordu: 1996 yılında Suriye’nin Lazkiye kentinde eğitim gördüğü sırada DHKP-C’ye katılan Kırmızıoğlu, 1997 yılında Suriye’de askeri ve siyasî eğitim aldığını itiraf etti. Kendisinin de içinde bulunduğu bir grup ile Akdeniz bölgesi kırsalında faaliyet göstermek üzere eğitilen Kırmızıoğlu Hatay kırsalında saldırı hazırlığında iken yakalandı²¹⁸.

3. THKP-C ACİLCİLER:

1973 yılından başlayarak bir müddet ‘Yazıcılar, 184’ler, X Grubu’ adları altında faaliyet gösteren THKP/C kökenli bir grup olan örgüt, 1976 yılında THKP/C, Halkın Devrimci Öncüleri, (Acilciler), adını almıştır. 1979 yılındaki bölünme ile söz konusu örgütten Acilciler ve Halkın Devrimci Öncüleri (HDO) adlarında iki ayrı örgüt ortaya çıkmıştır. 1980 yılına kadar gerçekleştirdiği silahlı saldırı, bombalama ve soygun türü eylemlerle adını duyurmuştur. Özellikle 12 Eylül 1980 sonrası aranır duruma düşen örgüt yöneticileri ve militanları illegal yollardan Suriye’ye geçti. Merkezi Suriye’de bulunan örgütün bu ülkede 50-60 civarında üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerden bir kısmı iltica ederek Suriye vatandaşlığına geçmiştir. Acilciler’in Basit’te bir parti okulu,

---

²¹⁶ Demirel, *Terör*, s. 448-450.

²¹⁷ *A.g.e.*, aynı yer.

²¹⁸ *A.g.e.*, s. 460.

Lazkiye-Şam karayolu üzerinde bir eğitim kampı ayrıca Lazkiye, Basit, Şam ve Halep'te örgüt evleri ve Suriye'de bulunan PKK/KADEK yöneticileri ile de yakın ilişkileri bulunmaktadır²¹⁹.

1998 yılı içerisinde askeri üslerin fotoğraflarını Suriye'ye götürmek üzereyken Cilvegözü, sınır kapısında bir üyesi yakalanan örgütün, Suriye'de yaşayan Genel Sekreteri Miraç Ural'a da Suriye yönetimince Yüzbaşı rütbesi verildiği biliniyor²²⁰.

4. TKP- KIVILCIM:

TKB'nin ve Sosyalist Vatan Partisi'nin kurucularından Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın ideolojisini benimseyenlerin oluşturduğu örgüt, ağırlıklı olarak korsan gösteri ve bildiri dağıtmak şeklinde eylem yapmaktadır. 1989 tarihinde PKK örgütü öncülüğünde oluşturulan Devrimci Birlik Platformu içerisinde de yer alan örgütün birçok mensubu 12 Eylül 1980'den önce Suriye'ye geçmiş ve burada örgütlenmeye başlamıştır. Uzun süre sessiz kalan örgüt Suriye'deki PKK'ya ait çeşitli kamplarda silahlı eğitim görmüş ve her türlü lojistik ihtiyaçları karşılanmıştır. Bu dönem zarfı içerisinde PKK'nın aracılığıyla Suriye İstihbarat Örgütü Muhaberat ile de bağlantı kurmuştur. Halen PKK kamplarında eğitim gören örgüt mensupları eylem gerçekleştirmek amacıyla Türkiye'ye ve Avrupa'ya gönderilmektedir²²¹.

5. TDP:

TKP/B adıyla 1975 yılında kurulan örgüt, 12 Eylül 1980 öncesinde merkez komitesinin ve merkezi arşivin yurtdışına çıkarılması nedeniyle TDP'nin faaliyet merkezi 1987 yılına kadar Almanya 1988 ve 1989 yıllarında da Suriye ve Lübnan'ın Bekaa vadisi olmuştur. 1980'li yılların başlarında bir grup örgüt mensubunun Suriye'ye kaçmalarından sonra örgüt tarafından Şam'da bir örgüt bürosu oluşturulmuş ve bu büro vasıtasıyla Suriye üzerinden Batı Avrupa'ya gitmek isteyen örgüt mensuplarına destek sağlanmıştır. Şam'daki büronun sorumluluğunu 1981-1989 yılları arasında Şam'da yerleşmiş bulunan TKP/B mensubu Semih Özal üstlenmiştir. Bekaa vadisi içerisinde silahlı eğitim kampı kurma gayreti içerisine giren TKP/B, Filistin Kurtuluş Halk Cephesi'nden sağladığı yardım ve destek ile 1987 yılında bölgedeki Yafta koyu civarında bir kamp kurmuştur. Kezâ aynı dönem içerisinde Şam, Rukneddin

²¹⁹ www.ozturkler.com/data/0008/0008_22_19_4

²²⁰ www.milliyet.com.tr/1998/10/17/haber/hab

²²¹ www.ozturkler.com/data/0008/0008_22_19_4.html

Mahallesi'nde örgüt evleri de temin eden TKP/B, Türkiye'den eğitilmek için kampa gelen örgüt mensuplarını bu evlerde barındırmıştır. Burada kampa katılanlara silah ve patlayıcı maddelerle ilgili dersler Filistinli gerillalar tarafından verilmiştir. 1989 yılında Yunanistan'da yapılan kongrede Genel Sekreter İbrahim Seven, grubu ile birlikte örgütten ayrılmış ve DKP'yi kurmuş ve kamp ile Şam'daki evleri kontrolüne almıştır. Eylül 1991'de Seven'in Suriye'den sınır dışı edilmesi üzerine kamp PKK'ya devredilmiştir. TKP/B 1990 yılında PKK ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nden sağlanan yardım ile Hilve Köyü yakınlarında yeni bir kamp kurmuştur. 1992 yılındaki konferansıyla da adını Türkiye Devrim Partisi olarak değiştirmiştir²²².

6. TKP/ML TIKKO:

TKP-ML (Türkiye komünist Partisi-Marksist Leninist)'i oluşturan İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşları tarafından bu partinin askeri kanadı olarak kurulan örgüt ilk eylemlerini Elazığ ve Tunceli bölgelerinde gerçekleştirdi. Örgüt lideri İbrahim Kaypakkaya'nın 1973 Mayıs ayında ölmesi üzerine örgütte bazı bölünmeler oldu. Bu tarihten sonra çeşitli adlar altında örgütlenen TIKKO'nun Partizan adlı bir yayın organı da bulunmaktadır. 1994 Nisan ayında TKP/ML, TIKKO'nun Suriye'den gelen uçaksavar, kalaşnikof, tabanca ile patlayıcılardan oluşan büyük parti silah ve mühimmatı Gaziantep'te bir kaçakçıda yakalandı²²³.

7. ASALA:

20 Ocak 1975 tarihinde Beyrut'taki Dünya Kiliseler Birliği Bürosu'na yaptığı bombalı saldırı ile adını duyuran ASALA, Agop Agopyan ile Agop Tarakçıyan tarafından Beyrut'ta kuruldu. Militanlarını Lübnan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Suriye'deki kamplarında eğiten örgüt kendisini uluslararası devrim hareketinin bir parçası olarak kabul etmektedir. Türkiye ile müttefiklerini düşman kabul etmekte olan örgüt, Ermeni davasının sadece ve sadece silahlı mücadele ile çözümlenebileceği görüşünü savunmaktadır²²⁴. Örgütün başlıca amaçları:

- 1915 yılında Osmanlı Devleti'nde meydana geldiğini iddia ettikleri "Sözde Ermeni Soykırımı'nın" Türk Devleti'nce itirafını sağlamak.

---

²²² Demirel, *Terör*, s. 130-131.

²²³ *A.g.e.*, s. 200.

²²⁴ Symposium on International Terrorism, Organized by Ankara University 1984 April, Printed by Ankara University Press 1984, Contemporary Aspects of Armenian Terrorism, Prof. Dr. Michael M. Gunter, Introduction.

- Türkiye’yi sözde bu soykırım nedeni ile tazminat ödemeye zorlamak.

- Türkiye’nin isgal ettiğini iddia ettikleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki toprakların sözde yasal sahiplerine, yani Ermeniler’e iadesini sağlamak ve bu maksatla bu topraklar üzerinde müstakil bir Ermeni devleti kurmak.

- Bu toprakları Ermenistan Cumhuriyeti haline getirmek²²⁵.

“Genç Çağrı” adlı bir yayın organı da bulunan örgütün merkez yönetim kurulunu Antronik Bogosyan, Bogos Tabandian, Onnik Basmacıyan ve Agop Agopyan’dan oluştuğu tahmin edilmektedir. Asala’nın, Beyrut- Şam karayolu üzerindeki Acar köyünde de eğitim kampı bulunmaktadır. Örgütün Danimarka, ABD, Suriye, Avustralya, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Venezüella ve Fransa’da büroları bulunmaktadır²²⁶.

1973 tarihinden bu yana aralarında diplomatlar, güvenlik görevlileri ve işadamlarının bulunduğu 43 Türk vatandaşını katleden örgüt, ilk eylemini 7 Ağustos 1982’de Ankara Esenboğa Havalimanı’nı basarak gerçekleştirdi. 15 Temmuz 1983 tarihinde ise Orly Havaalanı’na bırakılan bir valizin patlaması sonucu 7 kişi öldü, 5 kişi yaralandı. Daha sonra bu olayın faili olarak yakalananlardan Varujan Garbiyan sözde soykırım günü olan 24 Nisan 2001’de serbest bırakıldı²²⁷.

Mart 1978 tarihinde Beyrut’tan, Birleşmiş Milletler nezdindeki bütün temsilciliklere postalanan “Ermeni Cumhuriyet Örgütü” imzalı mektupta sıralanan sorunların arasında Hatay Sorunu da yer almaktadır. Bu noktada Suriye ile açık ve seçik bir şekilde hareket eden ASALA, ayrıca 8 Nisan 1980 tarihinde Beyrut’ta, PKK ile birlikte bir basın toplantısı yaparak ortak düşmanları Türkiye’ye karşı ortak hareket kararı aldıklarını açıklamışlardır²²⁸.

Uzun bir müddet sessiz kalan örgüt, 19 Aralık 1991 tarihinde adını tekrar duyurdu. Macaristan’ın başkenti Budapeşte’de görev yapan Büyükelçi Bedrettin Tunabaş’a 6 el ateş edildi. Elçinin arabasının zırhlı olması can kaybını önledi. Saldırı olaydan bir gün

---

²²⁵ Demirel, *Terör*, s. 820-821.

²²⁶ ”International Terrorism”, *a,g,e*, s. 131.

²²⁷ Demirel, *Terör*, s. 824.

²²⁸ www.teror.gen.tr/turkce/yurtdisi/diger/asala/baglantilar.html

sonra ASALA tarafından üstlenildi. Aralık 1995'te Ermenistan'dan bir açıklama yapan ASALA, silahlı eylemlerine yeniden aktif şekilde başlayacağını dünyaya duyurdu²²⁹.

B. ŞAM BÖLGESİNDE ÜSTLENEN ÖRGÜTLER

1. PKK/KADEK:

27 Kasım 1978 tarihinde Abdullah Öcalan ve arkadaşları tarafından kurulan örgütün doğusunda ve kurulduğu bölgede etkinlik arttırmasında daha da önemlisi uluslararası bir boyut kazanmasında Suriye özel bir öneme sahiptir²³⁰.

Kezâ örgüt lideri Öcalan, Türkiye'deki çalışmalarını belli bir aşamaya getirince güvenliğinin tehlikeye gireceği haberi üzerine Suriye'ye gitme kararı aldı. Bu karar üzerine Abdullah Öcalan 1979 yılında Suriye'ye geçti. Her ne kadar Öcalan'ın kendisi Suriye'ye gidişini "plansız ve programsız" olarak gerçekleştirdiğini öne sürse de bu sav pek inandırıcı gözükmemektedir. Şöyle ki, Suriye'ye geçtiği zaman "hiçbir bağlantısı" olmayan Öcalan, Türkiye'de kalan geçici komiteye gönderdiği talimatla derhal "50 kişilik" bir grubun Suriye'ye gönderilmesini istedi, daha sonra bu sayı 250'ye çıktı. Bu dönem zarfında Suriye'ye giden militanlar el-Fetih ve Demokratik Cephe Kampları'na yerleştirildi. Daha sonra Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, Helve Kampı'nı boşaltarak PKK'ya devretti. Bu kampın adını Mahsul Korkmaz Akademisi olarak değiştiren örgüt, 15-26 Temmuz 1981 tarihinde birinci konferansını burada gerçekleştirdi. Öcalan bu dönemde Suriye'de, Suriye İstihbaratı tarafından korunmakta ve Ahmet Musa kimliği ile yaşamaktaydı²³¹.

20-25 Ağustos 1982 tarihleri arasında Şam'da yapılan ikinci kongrede planlanan Bağımsız Kürdistan devletinin silahlı mücadele sonucu inşa edilmesi fikri benimsenerek 1983 yılından itibaren eğitim gören teröristlerin eylem yapmak amacı ile Türkiye'ye gönderilmesi kararlaştırıldı²³².

PKK'nın ikinci kongresini gerçekleştirdiği günler İsrail'in Lübnan'ı işgale başladığı döneme denk geliyordu. Bu dönem de bir grup kongreyi takip ederken diğer

---

²²⁹ *A.g.e.*, aynı yer.

²³⁰ Ozdag Umit, The PKK and Low Intensity Conflict in Turkey, http://www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/9_analiz.htm

²³¹ Demirel, *Terör*, s. 245.

²³² *A.g.e.*, aynı yer.

bir grup Lübnan'a giren İsrail ordusuna karşı savaşıyordu. Savaş sonunda İsrail FKÖ'yü kuşatarak zor durumda bıraktı. Bu gelişmeler neticesinde Suriye'nin İsrail ile yaptığı antlaşma gereğince FKO, Lübnan'ı terk edecekti. FKO Lübnan'dan çıkarken PKK militanları da Suriye içlerindeki evlere geçici olarak yerleştirildi. Suriye yine aynı günlerde "gerilla gruplarının ülkesinde kalmalarına izin vermeyeceğini" açıkladı. Fakat bu kararın ardından Suriye, yakın ilişkide bulunduğu grupların ülkesinde kalmasına izin verdi. Bu gruplardan biri de PKK idi²³³.

Bu dönemde Suriye, PKK'ya farklı bir misyon da yüklemişti. Bu da Suriye'de yaşayan Kürt nüfusun özellikle Türkiye sınırı boyunca örgüte kazandırılmasıydı. Suriye böylece kendi Kürt nüfusunun siyasal taleplerini Türkiye'ye yönlendirmiş olacaktı. Bu yıllarda Suriye'de sürekli olarak 1000-1500 militan eğitim görüyordu. Fakat Körfez Krizi'nin ortaya çıkardığı gelişmeler neticesinde Türkiye ile aynı safta yer alan Suriye, PKK'ya sağladığı desteği bir süre askıya aldı. Fakat bu dönemde PKK, Kuzey Irak'ta da güçlenmiş Türkiye sınırı boyunca önemli bir bölgenin denetimini ele geçirmişti. 1992 Eylül'ünden itibaren Kuzey Irak'ta meydana gelen gelişmeler, Türkiye'nin Kürt gruplar üzerinde etkinliğini arttırmasını sağladı ve PKK'yı Kuzey Irak'ta etkisiz hale getirdi. Bu dönemde kan kaybına uğrayan PKK'nın en büyük sorunu 'komutanlık' idi. Yine Suriye, PKK'yı içine düştüğü durumdan kurtardı: Parti Merkez Okulu 1993 Kasım ayında Suriye'de açıldı. Bu okulun öncelikli hedefi örgütün birinci dereceden sorunu olan "komutanlık"a çözüm bulmaktı²³⁴.

1990'lı yıllarda PKK için Suriye'deki en büyük potansiyeli çatışmalarda ölen veya silahlı olarak faaliyet gösteren militanların aileleri oluşturuyordu. Bu aileler, kadın, çocuk, gençlik olarak kendi içinde bölünüyordu. Bu örgütlenmelerden en iyi sonuç alınanı kadın örgütlenmesiydi. Gençler ise "Yurtsever Gençlik Birliği" adı altında örgütleniyordu. Ayrıca PKK'ya katılan gençler, Suriye ordusundaki askerlik hizmetinden muaf tutuluyordu. Suriye'deki diğer bir organizasyon da Kürt kültür ve folkloruna yönelik faaliyet gösteren Koma Fen'dir. Bu dönemde Türkiye ve Kuzey Irak'taki çatışmalarda yaralanan veya hastalanan militanların Suriye'ye aktarılması ve bunların her türlü tedavi ve ihtiyaçları ise "Hastahane Komisyonu tarafından" karşılanmaktaydı²³⁵.

---

²³³ Özcan, *a.g.e.*, s. 247.

²³⁴ *A.g.e.*, s. 250.

²³⁵ *A.g.e.*, s. 291.

PKK lideri Öcalan ise, şahsi parasını ve örgütün parasını Suriye'deki Commercial Bank of Syria'ya yatırmaktaydı. Bu yıllarda Öcalan'ın Suriye bankasındaki kişisel hesabı 20 milyon doları aşmıştı. 4 yılda işlem gören örgüt parası ise 1 milyar doları aşmıştı. Kezâ Suriye'nin en önemli gelirlerinden biri de terörist grupların Suriye bankasına yatırdıkları paralardı. Bir de Suriye'deki üst düzey bir generalin maaşının 200 dolar olduğu ve terör örgütlerinin bu generalleri ekstra maaşa bağladığı göz önüne alınırsa terörizmin Suriye bütçesi üzerindeki “olumlu” etkisi daha iyi anlaşılır.

Sonuç itibarıyla PKK için Suriye vazgeçilmez bir geri bölge özelliği taşımaktadır. Bunda en önemli etken bu ülkede yaşayan Kürt nüfusun hemen hemen tamamının PKK'ya dahil olması ve PKK'nın yine Marksist-Leninist bazda Suriye'deki birçok Filistinli grup ile dokusunun uyuşmasıdır. Her ne kadar başlangıçta Suriye, SSCB'nin Ortadoğu politikasının bir uzantısı olarak PKK'yı himaye ettiyse de, bölgede ve dünyada hızla gelişen olaylar ve Türk hükümetlerinin basiretsizliği bu örgüte, Suriye için umulandan çok daha fazla misyon yükledi. Bu dönemde dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir nokta da Suriye ve İran'ın PKK'ya dayalı politikalarında beraber hareket etmesiydi.

SONUÇ

Yukarıda ayrıntılı olarak incelenen Suriye ve terör konusunu son kertede tahlil ettiğimizde; dünyadaki terörist grupların %30'undan çoğuna ev sahipliği yapan Suriye'nin ekonomisindeki ve ordusundaki zaafardan dolayı bu gruplarla olan birlikteliğine kolay kolay hayır demeyeceği anlaşılmaktadır. Fakat Suriye topraklarındaki terörist grupların faaliyetlerini konjoktürel olarak zaman zaman kısıtlamaktadır.

Kezâ son dönem Türkiye-Suriye ilişkilerine baktığımızda ise oğul Esad'ın dünya konjoktüründeki değişim ile yine pragmatist bir politika izleyerek Türkiye karşıtı terörist grupların faaliyetlerini kısıtladığını ayrıca İsrail yetmiyormuş gibi Amerika ile de komşu olmanın verdiği rahatsızlık ile bölgede Türkiye ile ilişkilerini geliştirme gayreti içine girdiğini görmekteyiz. Zaten bölgedeki son gelişmeler Suriye için Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Fakat Türkiye açısından iki ülke arasındaki ilişkiyi değerlendirdiğimizde; bu sabıkalı komşu ile son dönemde kurulan sıcak diyalogun kaybettirdiğinin kazandırdığından daha fazla olduğunu görmekteyiz. Çünkü Suriye ile kurulan yakın ilişki bu ülkeyi Amerika nezdinde hedef ülke olmaktan çıkaramayacağı gibi Türkiye'nin Amerika ve İsrail ile olan ilişkilerini bozabilmektedir. Bunların yanı sıra Türkiye'nin her şeyi affedip bir anda temiz bir sayfa açması, diğer sabıkalı komşulara da rehâvet vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdullah, Ömer Faruk, *Suriye Dosyası*, Akabe yayınları, İstanbul, 1985.
- Alkan, Necati, “Türkiye’nin Terörizm ile Mücadelesi”,
www.strateji.com/turkce_ekim2003/
- Arı, Tayyar, *Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, Alfa yayınları, 2000.
- Arı, Tayyar, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş Petrol Hegemonya*, Alfa yayınları, İstanbul, 2004.
- Kuloğlu Armağan - Saikaya, Fatma Elif , “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”,
Stratejik Analiz, cilt IV, sayı 48.
- Arslan, Ali, “Hatay Meselesinde...”, *Güneyde Kültür*, sayı 75.
- Aykan, Mahmut Balı, “The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View”,
Middle East Policy, vol vi, no. 4, June 1999.
- Bal, Mehmet Ali, *Savaş Stratejilerinde Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Mart 2003.
- Bealey, Frank, *The Blackwell Dictionary of Political Science*, Oxford, 1999.
- Bilici, Abdülhamit, “Suriye ile Savaştan Bayram Havasına”, *Aksiyon*, sayı 525.
- Bulloch, John-Darwish Adel, “*Su Savaşları, Ortadoğu’da Beklenen Çatışma*”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Canadian War College, “Syria, sponsorship of terrorism”, April, 1987, Toronto.
- Candar, Cengiz, *Ortadoğu Çıkmazı*, Seçkin Yayınları, İstanbul, 1988.
- Caşın, Mesut, “Suriye Arap Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri”, *Suriye Dosyası*, cilt II, sayı 3, Sonbahar 1995.
- Cemal, Hasan, *Kürtler*, Doğan Kitap, Nisan 2003.
- Çaycı, Sadi, “Terörle Mücadele ve Birleşmiş Milletler”,
www.avsam.org/turkce/hukuk/html.
- Çaycı, Sadi, “Terörle Savaş’ta Tutuklanan Kişilerin Hukuki Statüsü”,
www.avsam.org/turkce/hukukibakis/2.htm
- Dağ, Ahmet Emin, *Hafız Esad’ın Dış Politikası ve Soğuk Savaş Sonrası Suriye İsrail Barış Süreci*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.
- Daniel, Pipes, *Greater Syria*, Oxford University Press, Newyork, 1990.
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, Ocak 2004.

- Demirel, Emin, *Hizbullah*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Demirel, Emin, *Terör*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Durmazuçar, Vedat, "Ortadoğu Suyun Artan Stratejik Önemi", Kültür Sanat Yayıncılık, Ekim, 2002.
- Ehrlich, Reuven, *Terrorism as a Preferred Instrument of Syrian Policy*, 1999.
- Erduramaz, Serdar, *Ortadoğuda'ki kitle İmha silahları, Silahların kontrolü ve Türkiye*, ümit Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Ferhan, İbrahim-Heidi Wedel (der.), *Suriye, Leviathan'ın Diyarı*, Hans Gunter Lohmeyer, İletişim yayınları, İstanbul, 1997.
- Genç, Mehmet, *Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı*, cilt I, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999.
- Glain Stephen, *Dreaming of Damascus*, John Murray, London, 2004.
- Gönlübol, Mehmet (ve diğerleri), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Gözenç, Selami, *Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası*, Cantay Kitabevi, İstanbul, 1999.
- Güven, Veli Fatih, "PKK'nın Yeni Oluşumu Kongre-Gel'in 2004 yılında Olası Tehdit Durumu", *Stratejik Analiz*, Ocak, 2004.
- Güven, Veli Fatih, "Terör ile Mücadelede Avrupa ile İşbirliği ve DHKP-C'ye Yönelik Operasyon", *Stratejik Analiz*, Mayıs 2004.
- Hopfinger, Hans - Boeckler Marc, "Step by Step to an Open Economic System: Syria Sets Course for Liberalization", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 23(2), 1996.
- Hourani, A. H, *Syria and Lebanon*, Oxford University Press, London.
- Howard, Lawrence, *Terrorism*, Alex P. Schmid, *Terrorism and Media*, Newyork, 1992.
- Inbar, Efraim, *Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı*, Avrasya Yayınları, Ankara, 2001.
- Kafesoğlu, İbrahim, "Nizâmülmülk", *İA*, IX, s. 331-334.
- Kılınç, Ramazan, "Esad Sonrası Suriye'de Değişim İmkani", *Stratejik Analiz*, cilt I ,sayı 3 Temmuz 2000.
- Kocaoğlu, Mehmet, "Suriye'nin Ortadoğu'daki Çıkmazı ve Bölücü Terör Örgütü PKK'yı Türkiye'ye karşı Bir Baskı Aracı Olarak Kullanması", *Avrasya Dosyası*, cilt II, sayı 3, Ankara, 1995.
- Koluman, Aziz, *Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri*, Asam Yayınları, Ankara, 2002.
- Koluman, Aziz, *Süryaniler*, Aşan Yayınları, Ankara, 2001.

- Koluman, Aziz-Orhan Oytun, "Türkiye-Suriye ilişkileri", *Stratejik Analiz*, Aralık 2003.
- Koni, Hasan, "Büyük Suriye Projesinin Tarihi Gelişimi", *Avrasya Dosyası*, cilt II, sayı 3, Ankara 1995.
- Koni, Hasan, *Büyük Suriye Projesi'nin Tarihi Gelişimi*, *Suriye Dosyası*, Asam Yayınları.
- Kurşun, Zekeriya, *Yol Ayrımında Türk Arap İlişkileri*, İrfan Yayınları, İstanbul, 1992.
- Kut, Gün, *Türk Dış Politikası'nın Analizi, Su Sorunu*, der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 1994.
- Laqueur, Walter, *Terrorism*, Boston, Toronto, 1977.
- Lewis, Bernard, "İsmâ'îlîler", *İA*, V/2, s. 1122-1124.
- Lewis, Bernard, *The Assassins. A Radical Sect in Islam*, New York, 1987; Türkçe trc. Ali Aktan, *Haşhaşiler. Ortaçağ İslâm Dünyasında Terorizm ve Siyaset*, İstanbul 1995.
- Mansfield, Peter, *The Arabs*, Penquin Books, Middlesex, England, 1982.
- Maoz, Moshe and Avner Yaniv, *Syria Under Assad*, Martin's Press, Newyork, 1986.
- Munson, Henry, *İslâm and Revolution in The Middle East*, Yale Universty Press, 1988.
- NATO 1991 Yeni Stratejik Konsepti*, Vefa Toklu, Bahadır Sönmez, Uluslararası İlişkiler, Kara Harp Okulu Basımevi, 1996.
- Nikolas, Van Dam, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Oytun, Orhan, "Erdoğan'ın Suriye Ziyareti Neden Önemli?", www.avsam.org.tr.
- Oytun, Orhan, "Irak Operasyonu Gölgesinde Suriye-ABD İlişkileri", *Stratejik Analiz*, sayı 35, Mart 2003.
- Oytun, Orhan, "Suriye Dış Politikası Analizi: ABD-Suriye Gerginliği", *Stratejik Analiz*, Sayı 38.
- Öymen, Onur, *Silahsız Savaş, Bir mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, Remzi Kitabevi, 2002.
- Özaydın, Abdülkerim, "Hasan Sabbâh", *DİA*, XVI, s. 347-350.
- Özaydın, Abdülkerim, "Nizâmülmülk", *DİA*, XXXIII, s. 194-196.
- Özcan, Nihat Ali, *PKK*, Asam Yayınları, Ankara, 1999.
- Özdağ, Ümit, "Büyük Yalan: 17 Aralık Değerlendirmesi", *Yeniçağ*, 18 Aralık 2004.
- Özdağ, Ümit, "The PKK and Low Intensity Conflict in Turkey", www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/9.analiz.htm.
- Özey, Ramazan, *Dünya ve Ülkeler Coğrafyası*, Aktif Yayınları, İstanbul, 2001.
- Öztürk, Osman Metin, *Türkiye ve Ortadoğu*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997.

- Pehlivanlı, Sarımay Yıldırım, *Türk Dış Politikasında Hatay*, Asam Yayınları, Ankara, 2001.
- Quilliam, Neil, *Syria and The World Order*, Ithaca press, 1999.
- Salibi, Kemal, *Syria Under İslâm Empire on Trial*, Caravan Books, Newyork, 1977.
- SİSAV, *Ortadoğu ve Geleceği*, 1992.
- Spanier, John, *American Foreign Policy Since World War II*, 1980.
- Suriye Ülke Etüdü*, ITO Yayınları, İstanbul, 2000.
- Symposium on International Terrorism*, Organized by Ankara University 1984 April, Printed by Ankara Universty Press 1984, Contemporary Aspects of Armenian Terrorism, Prof. Dr. Michael M. Gunter, Introduction.
- Syria 1945-1986, Politics and Society*, Derek Hopwood, Published by the Academic Division of unwin Hyman Ltd, London, 1988.
- Şalvarcı, Yakup, Pax Aqualis, *Türkiye-Suriye-İsrail İlişkileri, Su Sorunu ve Ortadağu*, Zaman Kitap, İstanbul, 2003.
- Tas Abdül, Kuader, “Arab View: No to terrorism and No to Violence”, January 1997.
- Tekin, Mehmet, *Hatay Tarihi (Osmanlı Dönemi)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Terrorism: Interdisciplinary Perspectives*, John Jay Press, Newyork, 1977.
- The Cambridge Encyclopedia of The Middle East And North Africa*, Cambridge, 1988.
- Turan, Ömer, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta “Ortadoğu”*, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2003.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil ve Tarih Kurumu, Ankara 2001.
- Ulusal Strateji, OSCE Özel Sayısı*, 29 Haziran 2004.
- Yerasimos, Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Yılmaz, Türel, “Türkiye-Suriye İlişkileri”, *Türk Kültürü*, Sayı 430.
- Zisser, Eyal, *Asad’s Legacy: Syria in Transition*, Newyork Universty Press, 2001.

GAZETELER

Akşam

Hürriyet

Milliyet

Radikal

Sabah

Tercüman

Yeni Şafak

Yeniçağ

YASALAR

Suriye Sorumluluk Yasası'nın İngilizce tam metni için bkz:

<http://www.got.org/pdf/act/moz/pdf>

WEB LİNKLERİ

<http://www.tesev.org.tr/suriye.php>

[Suriye Sorumluluk Yasası'nın İngilizce tam metni için bkz.](#)

<http://www.got.org/pdf/act/moz/pdf>

[www.ntv.com.tr\(news\)](http://www.ntv.com.tr/news)

www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/9.analiz.htm

www.avsam.org/turkce/hukukibakis/2.htm

www.avsam.org/turkce/analizler/analizler/8.analiz.htm

www.avsam.org/turkce/hukuk/html

www.ict.org.il/inter_ter/st_terror/syrian_terror.htm

www.ict.org.il/inter_ter/st_terror/syrian_terror.htm

www.milliyet.com.tr/1998/10//17/haber/hab

www.ozturkler.com/data/0008/0008_22_19_4

www.ozturkler.com/data/0008/0008_22_19_4html

www.terror.gen.tr/turkce/makaleler/ergin_ergul.html

www.terror.gen.tr/turkce/makaleler/terorizm_hakan_hanli.html

www.terror.gen.tr/turkce/teror_nedir/niteliler.html

www.terror.gen.tr/turkce/teror_nedir/terorizmdergisi.html

www.terror.gen.tr/turkce/yurtdisi/diger/asala/baglantililar.html